ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 53 (2579)
ПЯТНІЦА
31
снежня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Мал. І. БЯЛЕЦКАГА.

НАДЗЕЙНЫМ ШЛЯХАМ

Міхась ЛЫНЬКОЎ,
народны пісьменнік БССР

МЫ СТУПАЕМ на парог новага, 1972 года. Якім ён будзе? Што новага прынясе ён свету? Чым парадуе ён нас, савецкіх людзей?

Нашы людзі ніколі не гадаюць на «кофейной гуще», не складаюць гараскопаў, не звяртаюцца за дапамогай да астролагаў. Ды і сярод шматлікіх прафесій нашых не знайсці ніводнага астролага—ні штатнага, ні пазаштатнага. Мы матэрыялісты. Мы цвяроза глядзім на ўсё, што адбываецца на свеце, ацэньваем усе з'явы, усе падзеі з пункту погляду непарушных законаў грамадскага жыцця. Кіруючыся гэтымі законамі, абапіраючыся на багацейшы вопыт савецкіх людзей, на іх вялікія перамогі і здабыткі — і ранейшыя і апошняга года, — кожны савецкі чалавек можа з поўным правам сказаць: год наступны будзе таксама годам далейшага руху наперад, годам новых здзяйсненняў, новых заваёў ва ўсіх галінах нашай прамысловасці, сельскай гаспадаркі, культуры, ва ўсіх сферах жыцця савецкіх людзей: іх узаемаадносін, іх дачыненняў да сваіх суседзяў і да ўсяго свету. Адным словам, 1972 год будзе новай, пачэснай ступенню далейшага росту матэрыяльнага і духоўнага дабрабыту нашага народа.

Пражыты год быў багаты на розныя падзеі. Галоўнай з іх быў XXIV з'езд КПСС. У з'ездзе, у яго працы і пастановах як бы ў гіганцкім люстры знайшла свой яркі адбітак наша радасна хвалюючая рэчаіснасць — уся ў руху, росце, маладым энтузіязме, у сапраўдным бальшавіцкім размаху. Пастановы з'езда — гэта дакладна выверааны компас, з якім наша дзяржава, падобная на магутны карабель, смела, адважна рушыць у вялікі шлях, у далёкае плаванне, не баючыся розных перашкод, розных навальніц і цыклонаў, якія непазбежны ў сучасным свеце, не вызваленым яшчэ канчаткова ад капіталізму і яго перажыткаў. І хаця ён не пазбавіўся, гэты свет, ад розных з'яў і праяў капіталізму, мы ўсё ж ясна бачым, як пашыраюцца па свеце сацыялістычныя ідэі, як няўхільна расце іх уплыў на свядомасць працоўных людзей па ўсіх кутках свету, пачынаючы ад заняволеных яшчэ каланіяльных краін, а таксама краін, якія толькі-толькі заваявалі сваю незалежнасць, і канчаючы самымі багатымі краінамі капіталістычнага свету.

На лістападаўскім Пленуме Цэнтральнага Камітэта нашай партыі і потым на сесіі Вярхоўнага Савета СССР былі разгледжаны пытанні новага пяцігадовага плана развіцця народнай гаспадаркі і бюджэт на 1972 год. Аб плане новай пяцігодкі і яе задачах Л. І. Брэжнеў сказаў, што раней аб такіх задачах «мы маглі толькі марыць». І гэта сапраўды так. Прывядзём цікавы прыклад з нашай беларускай рэчаіснасці, з таго, што ўжо дасягнута на сённяшні дзень. Ціхан Якаўлевіч Кісялёў у сваім дакладзе на апошняй сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі прывёў некалькі цудоўных лічбаў. Ураджай збожжавых культур у гэтым годзе дасягнуў 21 цэнтнера з лішкам з гектара, а ў 17 раёнах нават 25 цэнтнераў, а ў паасобных гаспадарках атрымана больш чым па 30 і нават 40 цэнтнераў.

І гэта на нашай беларускай зямлі, якая не пахла і не пахне чарназёмам, на якой часам не сабіралі і таго, што пасеялі, на зямлі, на якой яшчэ параўнальна нядаўна аплата працадня калгасніка была далёка ад кілаграма збожжа. Я ўжо не кажу аб даўнейшых, дарэвалюцыйных часах, калі нават паасобныя назвы вёсак — Махаеды, Караеды, Бясхлебічы — ярка, недвухсэнсоўна сведчылі аб незайздросным жыцці беларусаў.

Даўно адышлі ў нябыт тыя далёкія часы. Ужо сцёрліся ў памяці некаторыя старыя назвы вёсак, назвы, якія абражалі чалавечую і нацыянальную годнасць беларуса. Гэтыя назвы замянілі іншымі. Калі беларусы яшчэ карыстаюцца часткова і прывозным хлебам, дык недалёк ужо той час, калі рэспубліка поўнасцю забяспечыць сябе хлебам са свайго поля. Парукай і сведкай гэтаму важкія цэнтнеры ўраджаю першага года новай пяцігодкі.

21 цэнтнер! Кажуць, што паэзія не вельмі любіць лічбы. Гэта не зусім верна. У канкрэтнай лічбе — 21 — знайшла сваё месца найчысцейшая і найпрыгажэйшая паэзія нашага сучаснага жыцця. Гэта казачны рост — далёкі яшчэ ад завяршэння — творчых магчымасцей народа, сведчанне сілы і магутнасці нашай сацыяльнай сістэмы. У гэтай лічбе як бы скандэнсавалася бязмежная воля і энергія партыі, уся тытанічная праца народа, уздым яго навукі, культуры, росквіт яго стваральнай практыкі. Гэтыя ўздым і росквіт сапраўды вялікія. Пра іх сведчаць і Дзяржаўныя прэміі СССР за 1971 год, прысуджаныя паасобным калектывам навуковых, тэхнічных і мастацкіх працаўнікоў. Сярод іх — аршанскія канструктары і будаўнікі шліфавальных станкоў высокай і асабліва высокай дакладнасці, канструктары і будаўнікі уніфікаваных трактараў «Беларусь», вялікая група беларускіх вучоных-лінгвістаў, архітэктары і будаўнікі эксперыментальна-паказальнага пасёлка Верцялішкі. Сярод лаўрэатаў бачым мы і імя акадэміка Гаўрылы Іванавіча Гарэцкага. Яго даследаванне па геалагічным абгрунтаванні праектаў дзяржаўных электрычных станцый на Волзе, Каме, Дняпры і Доне мімаволі выклікае некаторыя асацыяцыі гістарычна-літаратурнага парадку. Нядаўна мы адзначылі выдатны юбілей Някрасава. Мы прыгадвалі яго радкі пра Волгу, любімую раку паэта, якую ён некалі з горыччу назваў «рекою рабства и тоски». Але паэт быў рэвалюцыянерам. Ён прадбачыў лепшыя часы, лепшую будучыню Волгі, калі

> ...Освобожденный от оков,
> Народ неутомимый
> Созреет, густо заселит
> Прибрежные пустыни;
> Наука воды углубит:
> По гладкой их равнине
> Суда гиганты побегут
> Несметною толпою,
> И будет вечен бодрый труд
> Над вечною рекою...

Гэтыя словы былі прарочыя. Яны як бы прадбачылі тыя гіганцкія змены, сацыялістычныя пераўтварэнні, якія адбыліся на неабсяжных прасторах былой царскай Расіі. Гэтыя змены і пераўтварэнні рабіліся агульнымі нястомнымі намаганнямі ўсіх народаў, некалі насяляўшых Расію і пабудаваўшых магутную дзяржаву — Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, надзейную апору міру і прагрэсу ўсяго чалавецтва. Ва ўсіх гэтых пераўтварэннях актыўны ўдзел прымаў і беларускі народ.

Шмат дасягненняў мелі мы за прайшоўшы год у гаспадарцы народа, у культурным будаўніцтве. Значнымі прыкметамі нашага росту з'явіліся пяцідзесяцігадовыя юбілеі такіх вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі, як наш Беларускі дзяржаўны універсітэт і медыцынскі інстытут. Мы адзначылі стагоддзе з дня заснавання Беларускай чыгункі. Пэўнай адзнакай росту і росквіту беларускай мастацкай літаратуры з'яўляюцца і праведзеныя ў гэтым годзе шматлікія юбілеі пісьменнікаў, артыстаў, вучоных, мастакоў і іншых дзеячоў рэспублікі.

Значна папоўніліся за апошнія гады шэрагі рабочага класа, выраслі кадры перадавікоў і наватараў сельскай гаспадаркі. Папоўніліся новымі, маладымі кадрамі атрады вучоных, інжынерна-тэхнічных работнікаў, літаратараў, артыстаў, музыкантаў, мастакоў, педагогаў і ўрачоў. Усе гэтыя разнастайныя і шматлікія факты — яркае сведчанне таго, як далёка і назаўсёды беларускі народ адышоў ад свайго цяжкага і непрыглядннага мінулага, ад «хлеба з мякінаю», ад славутай «іржавай лапаты», пра што пісаў Някрасаў, прыгадваючы беларусаў у сваіх творах.

Народ упэўнена ідзе па надзейным, ленінскім шляху, па шляху, які вядзе да камунізма. Вялікіх яму поспехаў і перамог!

УПЭЎНЕНАСЦЬ, НАТХНЕННЕ, ВЕРА...

Аляксей КУЛАКОЎСКІ,
сакратар партбюро Саюза пісьменнікаў БССР.

ПЕРАД Новым годам мне давялося прысутнічаць на сходзе партыйнага актыву Мінска. Я ўважліва слухаў даклад кандыдата ў члены Палітбюро ЦК КПСС, першага сакратара ЦК КПБ тав. П. М. Машэрава аб выніках лістападаўскага (1971 г.) Пленума ЦК КПСС. Перад маімі вачыма неяк асабліва выразна і пераканальна паўставалі тыя вялікія поспехі, якіх дасягнула наша рэспубліка ў першым годзе новай пяцігодкі. У той жа час яскрава ўяўляліся мне і грандыёзныя перспектывы развіцця нашай народнай гаспадаркі, культуры, навукі ў надыходзячым годзе і ў наступных гадах дзевятага пяцігоддзя.

Я думаў пра гэта і радаваўся, ўяўляючы, як імкліва і ўпэўнена крочыць наперад уся наша слаўная краіна, якіх вышынь ва ўсіх галінах і сферах жыцця дасягне яна ў наступныя гады, якія натхняльныя перспектывы раскрываюцца перад усімі нашымі рэспублікамі, перад усім савецкім народам.

Думаючы пра пачэсныя здабыткі нашага народа ў гаспадарчых, тэхнічных, навуковых справах, нельга не звярнуць увагу і на тое, што найбольш блізка самому, — на літаратуру і мастацтва. У гэтай важнай галіне духоўнага жыцця народа таксама ёсць значныя поспехі і дасягненні. Гэта відаць нават з асобных прыкладаў па нашай рэспубліцы, па нашым Саюзе пісьменнікаў. Мінулы год прынёс нам добрыя паказчыкі ва ўсіх жанрах мастацкай літаратуры: у прозе, у паэзіі, драматургіі, крытыцы, дзіцячай літаратуры. Беларуская проза абагацілася новымі значнымі раманамі Івана Шамякіна, Івана Чыгрынава, Алеся Асіпенкі, Івана Мялы, аповесцямі Алеся Савіцкага, Васіля Быкава, Анатоля Кудраўца, Віктара Карамазава і новымі творамі многіх іншых аўтараў. У драматургіі мы маем новыя п'есы Андрэя Макаёнка, Анатоля Дзялендзіка, Аркадзя Маўзона, Міколы Матукоўскага, аднаактоўкі Алеся Махнача, тэлевізійныя і кінастужкі Івана Новікава і Івана Чыгрынава, Алеся Асіпенкі і іншых пісьменнікаў. З'явіліся значныя работы ў галіне крытыкі і літаратуразнаўства, ёсць пэўны крок наперад і ў нашай літаратуры для дзяцей, і ў нашай перакладчыцкай дзейнасці.

Падводзячы вынікі сваіх працоўных намаганняў за мінулы год, усе савецкія людзі самым сур'ёзным чынам задумваюцца і над сваімі пачэснымі абавязкамі і перспектывамі на бліжэйшы год і на наступныя гады пяцігодкі. Задумваемся і мы, працаўнікі беларускай літаратуры. Якія ні былі б нашы поспехі, дасягненні за мінулы год, а наперадзе ўсім відна яшчэ большая работа, яшчэ больш складаныя, хоць і вельмі пачэсныя абавязкі паўстаюць перад намі.

Нядаўна ў нас адбылося пашыранае пасяджэнне партбюро з удзелам усіх кіраўнікоў творчых секцый. Слухаліся справаздачы і планы на будучае секцый прозы і дзіцячай літаратуры. На гэтай глебе разгарнуўся шырокі і грунтоўны абмен думкамі аб тым, што ў нас ужо ёсць і што трэба яшчэ зрабіць, да чаго імкнёмся агульнымі намаганнямі ўсяго творчага калектыву.

Члены партбюро Максім Танк, Іван Шамякін, Андрэй Макаёнак, Аляксей Русецкі, камуністы, кіраўнікі секцый Янка Скрыган, Васіль Хомчанка зусім слушна адзначылі, што ў новым годзе нам неабходна будзе ўзняць яшчэ на больш высокі ўзровень нашу арганізацыйную, масава-палітычную і творчую дзейнасць, дамагацца большай канкрэтнасці, планавасці і перспектыўнасці ў рабоце праўлення Саюза, прэзідыума і ўсіх нашых творчых звенняў.

У нашы прадуманыя, своечасовыя арганізацыйныя мерапрыемствы ўваходзяць і нашы сустрэчы з чытачамі рэспублікі, і міжрэспубліканскія і міжнародныя сувязі, кантакты з рабочымі, калгаснікамі, інтэлігенцыяй, нашы гаспадарча-бытавыя клопаты — усё гэта не павінна набываць характар нейкай фармальнай дзейнасці, а заўсёды служыць адной найбольш важнай мэце — павышэнню творчай актыўнасці пісьменнікаў.

Самая важная наша задача на бліжэйшую перспектыву — зрабіць рашучы, арганічна і псіхалагічна падрыхтаваны паварот пісьменніцкага калектыву на творчае асэнсаванне і вырашэнне глыбокіх і надзённых тэм сучаснасці. Вельмі і вельмі трэба нам як мага хутчэй пераадолець сваю недаравальную інертнасць у падыходзе да тэм жыцця і шматграннай дзейнасці вытворчых калектываў нашых фабрык і заводаў, нашай сельскай гаспадаркі. І не толькі газетныя, часам вельмі скараспелыя, нарысы і замалёўкі павінны з'яўляцца на гэтыя тэмы, але і шырокія мастацкія палотны, з глыбінным і грунтоўным бачаннем і разуменнем тых вялікіх праблем і перспектыў развіцця, якія выспяваюць у нашым сучасным грамадстве.

Канечне, гэтага з налёту не возьмеш, наспех не вырашыш. Зразумець і творча асэнсаваць душу сучаснага працаўніка, вялікага грамадзяніна нашай вялікай і слаўнай Радзімы — справа нялёгкая. Нават знешне цяперашні рабочы, калгаснік, інтэлігент зусім не падобны на тых, якімі асталіся ў нашым уяўленні па мінулых часах і па класічнай літаратуры. Адбылася значная нівеліроўка знешніх атрыбутаў у нашым грамадстве: і рабочы, і калгаснік, і інтэлігент носяць аднолькава добрую адзежу і нават моды прытрымліваюцца той самай. Кожны мае добрую кватэру прыкладна з аднолькавымі прадметамі побыту: электрасвятлом, газам, радыё, тэлевізарам. Ледзь не ў кожнага матацыкл або аўтамашына.

І ўсё ж душы, характары ў людзей розныя. Разабрацца ў гэтым, дайсці да поўнага разумення і творчага ўспрымання ўсіх духоўных патрэб, імкненняў, жаданняў і мэт гэтых людзей можна толькі шляхам самага стараннага вывучэння іх жыцця і іх штодзённай стваральнай дзейнасці.

Мы ўпэўнены, што новы год прынясе нам дастаткова творчага натхнення, рашучасці і настойлівасці, каб паспяхова вырашыць гэтую пачэсную задачу.

СУСТРЭЧА ЛЯ ПАШТОВАЙ СКРЫНКІ

З Міхаілам Віктаравічам Базарэўскім, кантрабасістам нашага аркестра, мы сустракаемся часта, але пагаварыць неяк няма часу: заўсёды не хапае некалькіх дзён, каб здаць чарговую праграму, а потым спяшаешся дадому, зноў набягае нейкая работа. І так дзень пры дні...

На гэты ж раз мы сустрэліся ля паштовай скрынкі—абодва адпраўлялі навагоднія віншаванні. Прывіталіся. Міхаіл Віктаравіч быў нечым усхваляваны, я гэта адразу заўважыў.

— Вось паштоўку Дзмітрыю Дзмітрыевічу адправіў. Ці памятае ён мяне?

Я адразу зразумеў, што гаворыцца пра Шастаковіча. Я чуў, што Базарэўскі быў удзельнікам прэм'еры яго VII сімфоніі, якая адбылася ў блакадным Ленінградзе ў 1942-м.

— Памятаю, неяк мы працавалі на будаўніцтве абарончых умацаванняў. Ад знаёмага выкладчыка кансерваторыі пачулі, што недзе побач — Шастаковіч. Адразу быццам сіл прыбавілася. Хутка мы дазналіся, што Дзмітрый Дзмітрыевіч піша VII сімфонію — сімфонію мужнасці і барацьбы. Зараз нават цяжка ўявіць, што ў тых жахлівых умовах чалавек мог пісаць музыку.

Але як ні было цяжка, усім хацелася, каб гэтая сімфонія ўпершыню прагучала ў мужным, няскораным горадзе, дзе яна нарадзілася. Неабходна было стварыць аркестр. Музыканты ваявалі на фронце, працавалі ў рабочых атрадах. Іх трэба было сабраць і зноў вучыць трымаць у руках замест аўтаматаў і рыдлёвак скрыпкі і флейты.

На рэпетыцыях, калі дырыжор Карл Ільіч Эліясберг патрабаваў «фарцісіма», музыканты, якія ігралі на медных духавых інструментах, разгублена і сумна апускалі трубы... І Карл Ільіч разумеў, што трэба аб'явіць перапынак. На жаль, гэта было адзінае, чым ён мог узнавіць іх сілы...

Мы крочым з Міхаілам Віктаравічам па перадсвяточных вуліцах Мінска. Насустрач цячэ гаманлівы паток ярка апранутых, ажыўленых людзей, разыходзіцца рачулкамі ў адчыненыя дзверы магазінаў, кафэ, кінатэатраў.

— Ніколі не забуду дзень, калі ўпершыню выконвалася VII сімфонія, — працягвае Міхаіл Віктаравіч. — Да філармоніі ішлі і ішлі людзі, быццам не было голаду, абстрэлаў, страшэннай вайны. І я не памятаю слухачоў больш уважлівых, чулых, удзячных. Мы ігралі больш гадзіны без перапынку і нават не заўважалі стомы. Дзе толькі браліся сілы! Мы адчувалі сябе сааўтарамі, нібыта нанова разам з кампазітарам нараджалі кожны такт музыкі. Мы выконвалі вялікую місію. Мы ўзнімалі дух людзей, які быў патрэбен не менш, чым снарады і бомбы, для перамогі над ворагам. Недзе зусім блізка грымела артылерыйская кананада. Так і да гэтай пары VII сімфонія гучыць ва мне пад акампанемент канонады...

Сцямнела. Горад запаліў агні. Чырвоныя, сінія, жоўтыя... Мы памаўчалі.

— Трыццаць гадоў прайшло з той пары. Нас засталося зусім мала — удзельнікаў той прэм'еры. Сёлета думаем сабрацца ў Ленінградзе, каб адзначыць гэты цудоўны, горкі, незабыўны юбілей...

Р. ГЛАЙХЕНГАЎЗ,
артыст Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР.

НА ЛЬВОЎСКАЙ ЗЯМЛІ

«Квітней і слаўся ў вяках, родная Беларусь»—так называўся тэматычны вечар, прысвечаны 50-годдзю ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, які адбыўся ў адным з лепшых кінатэатраў Львова—«Мір».

У вечары прынялі ўдзел беларускія пісьменнікі Аляксей Зарыцкі і Міхась Скрыпка. Яны расказалі пра сённяшні дзень беларускай літаратуры, прачыталі свае творы.

Пісьменнікі былі жаданымі гасцямі львоўскіх рабочых, інтэлігенцыі, студэнтаў.

Васіль ТКАЧОЎ,
курсант факультэта журналістыкі Львоўскага вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча.

КНІЖЧЫНА НАВАСЕЛЛЕ

У Кастрычніцкім раёне Віцебска здадзены ў эксплуатацыю двухпавярховы будынак гарадской бібліятэкі імя М. Горкага з кнігасховішчам на 200 тысяч тамоў, чытальный і лекцыйнай залай, метадычным кабінетам.

Б. ПЯТРОЎСКІ.

СЛОВУ КУПАЛЫ І КОЛАСА—НАДЗЕЙНЫХ ПЕРАКЛАДЧЫКАЎ

З пасяджэння савета па беларускай літаратуры.

У наступным годзе ўся культурная грамадскасць краіны будзе адзначаць 90-годдзе з дня нараджэння класікаў нашай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа. Акрамя збору твораў на роднай мове, у Маскве будуць выдадзены аднатомнікі народных песняроў на рускай мове. Як вядома, мова вялікага рускага народа—гэта дзверы ў шырокі свет культуры для братніх літаратур нашай краіны. І вельмі важна, каб Купала і Колас гучалі па-руску гэтак жа, як і па-беларуску.

Пра гэта ішла гаворка на пасяджэнні савета па беларускай літаратуры пры Саюзе пісьменнікаў СССР, якое адбылося ў Маскве на мінулым тыдні. Адкрыў яго Сяргей Баруздзін, з дакладамі і садакладамі выступілі Аляксандр Аўчарэнка, Юльян Пшыркоў, Вячаслаў Рагойша, Алесь Есакоў, Дзмітрый Кавалёў, Анатоль Вярцінскі, Агей Гатаў, Грыгорый Куранёў. Гаварылася пра пераклады твораў Купалы і Коласа не толькі па жанрах, але, здаралася, і пра асобныя радкі. Большасці творам, якія перакладалі А. Твардоўскі, М. Ісакоўскі, А. Пракоф'еў, М. Камісарава, М. Браўн, пашанцавала. Але ў дэталёвым разглядзе асобных перакладаў, які быў зроблены на пасяджэнні, выявіліся і яўныя няўдачы.

Парадаксальна, але факт, што жамчужына беларускай драматургіі—камедыя «Паўлінка» яшчэ не «дайшла» да рускага гледача. Адзінкавы выпадак: «Паўлінку» паставіў нядаўна адзін народны тэатр у Падмаскоўі. Больш на рускай сцэне ні да гэтага, ні пасля яна не ішла. Віной таму—адапціраваны пераклад, у якім вельмі шмат моўных, стылявых, іншых недакладнасцей. Адкуль жа быць глыбіні гэтай п'есы, як жа яна захавае сваё непаўторнае аблічча?!

Нямала і слушна было зроблена заўваг па перакладах твораў Якуба Коласа, пра тое, што адсутнічаюць у перакладных выданнях цэлыя кавалкі з «Сымона-музыкі» і «Новай зямлі».

Шмат недасканалых перакладаў увайшлі і ў том Купалы і Коласа з серыі «Бібліятэка сусветнай літаратуры». Прыкладаў, як кажуць, хоць адбаўляй. І ў новым шматтомным выданні твораў Купалы і Коласа, дакляраваным да 100-годдзя з дня нараджэння нашых класікаў, хібаў гэтых не павінна быць.

Важна, каб самы непасрэдны ўдзел у абнаўленні перакладаў твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа прынялі пісьменнікі Беларусі, якія пішуць на рускай мове. Яны лепш ведаюць беларускую мову і першакрыніцы. І ў гэтым ёсць рацыя.

На пасяджэнні савета таксама выступілі Л. Гінзбург, Ю. Саенка, Я. Хялемскі, А. Васіленка, А. Галіеў, Ул. Гніламёдаў—усяго дваццаць чалавек. У рабоце савета прыняў удзел старшыня савета па нацыянальных літаратурах Міхаіл Луконін.

Народная оперная студыя Мінскага палаца культуры прафсаюзаў паставіла камічную оперу А. Лортцынга «Цар-цясляр», у якой апавядаецца пра жыццё і дзейнасць рускага цара Пятра Першага, калі працаваў ён на карабельных верфях у Галандыі.

Спектакль паставілі народны артыст БССР М. Сярдобаў і дырыжор Ю. Новікаў.

Партыю саардамскага бургамістра выканаў Б. Палякоў, яго дачкі Марыі — Д. Угоднікава, Лефорта — Ул. Варабей, французскага пасла — М. Ізох, цесляра Пятра Іванова — Ю. Фёдараў, Пятра Першага (у оперы ён Пётр Міхайлаў) — А. Радчанка.

У спектаклі прынялі ўдзел народная харвая капэла палаца (хормайстар І. Кліонскі), студыя класічнага танца (кіраўнік — народная артыстка БССР лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР А. Нікалаева). Канцэртмайстры—Ю. Корсан і А. Ліўшыц.

БелСЭ, том IV

НАПЯРЭДАДНІ Новага года з'явілася чацвёртая кніга Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

— ШТО ЦІКАВАГА, АДМЕТНАГА ЗМЕШЧАНА У ГЭТЫМ ТОМЕ? — з такім пытаннем звярнуўся карэспандэнт газеты «Літаратура і мастацтва» да адказнага сакратара рэдакцыйнай калегіі БелСЭ, кандыдата гістарычных навук А. Петрашкевіча.

— У кожнай справе важны запеў, — гаворыць ён.— Нам здаецца, што ўжо першы артыкул тома — «Графіка» — зверне ўвагу сваёй змястоўнасцю і цікавасцю. Ён раскажа чытачу не толькі пра тэхніку стварэння графічнага твора, але і пазнаёміць з гісторыяй развіцця жанру, які бярэ свой пачатак з эпохі Адраджэння.

Звернуць увагу чытачоў цыкл артыкулаў, прысвечаных Гродзеншчыне. Большасць матэрыялаў пра гісторыю, эканоміку, культуру і мастацтва Прынёманскага краю ў энцыклапедычным выданні друкуецца ўпершыню. Цікавасць уяўляюць артыкулы пра Гродзенскую абласную партыйную арганізацыю і пра Гродзенскую арганізацыю РСДРП. Артыкул «Гродзенская вобласць» пазнаёміць з прыродай, насельніцтвам, гаспадаркай, аховай здароўя і культурай Панямоння. Шмат матэрыялаў раскрываюць росквіт культуры вобласці за гады Савецкай улады. Шырока асвятляюцца архітэктурныя помнікі — гродзенская Ніжняя царква — помнік дойлідства XII стагоддзя, гродзенская Верхняя царква (XIV ст.), Новы і Стары замкі, Бернардзінскі касцёл і манастыр, Брыгіцкі і Францысканскі касцёлы і манастыры і інш.

Асобным артыкулам падаецца Гродзенская школа дойлідства, самабытная архітэктурная школа, якая склалася ў XII стагоддзі ў Гродне. Будынкі гэтай школы вызначаюцца арыгінальнымі сродкамі мастацкай выразнасці. З цікавасцю падпісчыкі прачытаюць артыкул пра Гродзенскі тэатр Тызенгаўза, створаны каля 1770 года. У першыя гады існавання тэатра ставіліся невялічкія оперы і камедыі, а з 1778 г. — пастаральныя, алегарычныя і жанравыя пантамімныя балеты. Асноўны склад трупы (польскія і беларускія прыгонныя, каля 60 чалавек) быў абучаны французскім балетмайстрам Ф. Ле Ду ў спецыяльна створанай у Гродне балетнай школе. Трупа была падарана каралю Станіславу Аўгусту і разам з прыгонным балетам Слонімскага тэатра М. Агінскага стала асновай польскага балета — «Таварыства танцоўшчыкаў яго каралеўскай вялікасці».

— ШТО ЯШЧЭ ВАРТА УВАГІ ЧЫТАЧА?

— Гледзячы, які густ, якія патрэбы ў чытача. Калі мець на ўвазе чытачоў штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», то іх увагу прыцягне артыкул «Дыялект» з каляровай уклейкай — картай, на якой пададзены групоўка гаворак на тэрыторыі Беларусі. Шырокае ўяўленне пра тыпы жылля беларусаў з даўніх часоў і да нашых дзён дае артыкул «Жыллё», ілюстраваны шасцю ўклейкамі.

Наогул, чацвёртаму тому пашанцавала на пытанні літаратуры і мастацтва. Чытачы прачытаюць артыкулы пра дзіцячую творчасць, дзіцячую літаратуру і кіно, а таксама пра дакументальнае кіно, драўлянае дойлідства, жывапіс. Шырока расказваецца пра творчыя прафесійныя калектывы—Дзяржаўны тэатр лялек, Дзяржаўны Рускі драматычны тэатр імя Горкага, Дзяржаўны сімфанічны аркестр, Дзяржаўны народны аркестр БССР, Дзяржаўны народны хор БССР, Дзяржаўную акадэмічную харавую капэлу, пра скарбы Дзяржаўнага мастацкага музея БССР і Дзяржаўнага музея БССР і інш.

Пэўную цікавасць уявіць і артыкул «Дэкады беларускага мастацтва і літаратуры» ў Маскве. Падаецца рэпертуар гэтых паказаў, а таксама каляндар дэкад мастацтва ў Маскве, каляндар дэкад літаратуры ў Маскве, каляндар дэкад, тыдняў, дзён літаратуры і мастацтва народаў СССР на Беларусі, каляндар дэкад, тыдняў, дзён беларускай літаратуры і мастацтва ў братніх рэспубліках. Гэты інфармацыйны матэрыял, як нам здаецца, мае неацэннае значэнне — паможа лектарам, работнікам культуры і мастацтва.

Крыніцай інфармацыі паслужаць таксама артыкулы «Дзяржаўныя прэміі БССР» і «Дзяржаўныя прэміі СССР» —узнагароды за выдатныя работы ў галіне навукі, тэхнікі, літаратуры, журналістыкі, мастацтва і архітэктуры і літаратуры. Тут жа называюцца лаўрэаты гэтых прэмій і творы, адзначаныя высокай урадавай узнагародай.

Асобныя артыкулы прысвечаны пісьменнікам С. Грахоўскаму, А. Грачанікаву, К. Губарэвічу, А. Гурло, І. Гурскаму, У. Дубоўку, С. Дзяргаю, А. Жаўруку, Я. Журбе, А. Зарыцкаму, В. Зуёнку, артыстам Г. Грыгонісу, У. Дзядзюшку, С. Данілюк, В. Давыдаву, С. Друкер, С. Дрэчыну, аднаму з заснавальнікаў беларускага прафесійнага тэатра, акцёру і рэжысёру Фларыяну Ждановічу і яго дачцы Ірыне Ждановіч. Ёсць артыкулы пра скульптара А. Грубэ, мастакоў Я. Зайцава, М. Данцыга і іншых. Не забыты беларускі казачнік з Магілёўшчыны Пятро Гулевіч, разьбяр па дрэве Сцяпан Зіноўеў (XVII ст.), які працаваў у Палаце разьбяроў і сталярных спраў Маскоўскага Крамля і стварыў рад унікальных работ.

— ЯКІЯ ВОДГУКІ АТРЫМЛІВАЕ РЭДАКЦЫЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫІ НА ВЫХАД У СВЕТ ЯЕ ТАМОЎ?

— Водгукаў многа. Пішуць чытачы з розных раёнаў Беларусі і братніх рэспублік, пішуць з-за мяжы. Розныя гэта пісьмы: і прыемныя для нас, і такія, у якіх аўтары ўказваюць на недакладнасці ў нашай рабоце, дасылаюць нам новыя матэрыялы — розныя дакументы, здымкі. Словам, перапіска самая актыўная. Нагадаю адно пісьмо, якое мы атрымалі нядаўна з Масквы ад чытача А. Курціка: «Атрымаў два першыя тамы Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. Чытаю іх у вольны ад работы час з вялікім захапленнем і цікавасцю... На старонках БелСЭ знайшоў многа такіх фактаў, істотных дэталяў і дат, пра якія я даведаўся ўпершыню са старонак энцыклапедыі. А гэта паказчык таго, што энцыклапедыя складаецца грунтоўна, фундаментальна, на высокім узроўні».

Прыемна, вядома, чытаць такія водгукі.

Хочацца нагадаць яшчэ пра адзін факт. Нам стала вядома, што ў бібліятэцы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый экспануюцца два першыя тамы БелСЭ.

— РАСКАЖЫЦЕ ПРА БЛІЖЭЙШЫЯ ПЛАНЫ ВАШАГА КАЛЕКТЫВУ, НУ ХОЦЬ БЫ У НОВЫМ ГОДЗЕ?

— Працуе наш калектыў напружана. У маі і кастрычніку 1972 года выйдуць у свет наступныя два тамы БелСЭ — пяты і шосты. Рукапісы гэтых кніжак гатовы ўжо.

У наступным жа годзе нам трэба падрыхтаваць рукапісы сёмага і восьмага тамоў.

Шмат клопату прынясе восьмы том БелСЭ. Мы яго называем «партызанскім» у тым сэнсе, што амаль палову матэрыялаў гэтай кнігі зоймуць артыкулы пра барацьбу беларускіх партызан і падпольшчыкаў у гады Вялікай Айчыннай вайны. Трэба пра ўсё расказаць грунтоўна, старанна, выверыць кожны факт, кожную падзею. Карыстаючыся выпадкам, звяртаюся да чытачоў штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» з просьбай памагчы нам — дасылаць у Галоўную рэдакцыю БелСЭ рэдкія здымкі, розныя карты, дакументы і інш. з падрабязным апісаннем падзей таго часу, каб мы мелі магчымасць паўней паказаць нашу Беларусь-партызанку.

— А ШТО У ПЕРСПЕКТЫВЕ, ЯКІЯ ПЛАНЫ?

— Распрацаваны план-праект 12 тома БелСэ, які ўвесь будзе прысвечаны Беларусі. У ім будзе падрабязна пададзена развіццё народнай гаспадаркі, культуры, навукі, мастацтва і літаратуры рэспублікі з глыбокімі экскурсамі ў гісторыю, але з вялікім крэнам у сённяшні дзень.

Напярэдадні Новага года мараць усе. Думаем і мы пра Беларускую энцыклапедыю літаратуры і мастацтва, пра Беларускую геаграфічную энцыклапедыю. Выношваецца думка і пра выданне энцыклапедыі — беларускі народ у гады Вялікай Айчыннай вайны. Словам, задум многа, цікавых, важных і патрэбных.

А пакуль што на чарзе пяты і шосты тамы. Іх трэба даць падпісчыку своечасова.

ГОД МІНУЛЫ І ГОД БУДУЧЫ

Мінае 1971 год — год, адзначаны гістарычнымі рашэннямі XXIV з'езда КПСС, стваральнай працай савецкага народа. Гэта быў год новых здзяйсненняў ва ўсіх сферах жыцця нашага грамадства. Поруч з рабочымі і калгаснікамі плённа працавала савецкая творчая інтэлігенцыя. А наперадзе—новыя шырокія далягляды, новыя велічныя здабыткі.

На парозе новага, 1972, года штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» звярнуўся да дзеячоў нашай культуры і мастацтва з пытаннямі святочнай анкеты:

1. Год мінулы — якім ён быў для Вас, які Ваш творчы набытак?

2. З чым звязваеце Вы свае творчыя клопаты ў наступным годзе?

3. Якія творы калег прывабілі вашу ўвагу?

Якія новыя імёны ў нашай літаратуры і мастацтве вы маглі б адзначыць?

Нам адказалі...

Іван ШАМЯКІН

— Год мінулы быў для мяне памятны і крыху як бы святочны: у пачатку яго я адзначыў сваё 50-годдзе.

Не лічу любую дату ў жыцці нечым незвычайным і радасным, але станоўчае ў юбілеях тое, што яны прымушаюць чалавека падвесці вынікі сваёй працы і жыцця. Вынікі працы пісьменніка падрахоўвае не толькі ён сам, але чытачы, сябры па пяры — грамадскасць. Гэта ўжо нешта накшталт рэвізіі. А ўсялякая рэвізія прымушае сур'ёзна задумацца над падрахункам і зрабіць адпаведныя вывады.

Пераступаючы гэты парог — 50 гадоў, адчуваеш, што як бы ўзышоў на іншае поле, дзе мусіш араць лепш — на ўзроўні сучаснай агратэхнікі, сеяць гатунковым насеннем і збіраць багацейшы ўраджай.

Першае паўгода пайшло на роздум. Улетку сеў за рабочы стол, раскрыў папку, на якой даўно напісаў «новы раман», але ў якой доўга ляжала чыстая папера. Працавалася, асабліва ўвосень, добра. Падмурак і сцены раслі хутка, хоць матэрыял новы, нязвычны і моцна супраціўляецца. Героі — нашы сучаснікі, людзі, якія будуюць горад і новае, сацыялістычнае жыццё ў ім.

Безумоўна, хачу, мару, каб новы год — 1972 — даў магчымасць з поўнай аддачай працаваць над раманам. Кажу «мару» таму, што мне гэта не заўсёды ўдаецца з-за маіх службовых і грамадскіх абавязкаў. Акрамя таго, часам узнікаюць іншыя творчыя праблемы. Напрыклад, у самым пачатку года прыйдзецца, відаць, заняцца «даводкай» інсцэніроўкі рамана «Снежныя зімы», якую мы з рэжысёрам Барысам Луцэнкам робім для тэатра Янкі Купалы. Магчыма, патрабуе нейкага часу і п'еса, якую напісаў год назад.

Не магу сказаць, што год мінулы ў жанры прозы быў вельмі плённы. Усе разам — добрая сотня празаікаў — мы маглі б зрабіць больш і лепш. З раманаў і аповесцяў, што апублікаваны ў нашых часопісах, я з цікавасцю прачытаў «Непрыкаяны маладзік» А. Асіпенкі, «Абеліск» В. Быкава. Паэты сцвярджаюць, што ў іх ураджай багацейшы. Прымаю на веру. З паэзіі на мяне добрае ўражанне зрабілі «Славянскія баляды» Я. Сіпакова ў снежаньскім нумары «Полымя». Радуюць поспехі драматургаў, асабліва апошнія п'есы А. Макаёнка і М. Матукоўскага.

Жадаю, каб новы год даў больш творчых удач, мастацкіх адкрыццяў.

Піліп ПЕСТРАК

— Год мінулы быў для мяне цяжкім, напоўненым клопатам навокал майго новага рамана «Лесавічанка». Праблемным стала пытанне — як закончыць раман: ці трымацца дакументальнасці падзей, ці аддацца на волю выключна мастацкага домыслу. Дзеля гэтага трэба было адведаць адну партызанскую мясціну на Віцебшчыне. Гэтага мне зрабіць не ўдалося і таму рух рамана спыніўся, хоць не зусім. Думка па ўнутранай логіцы рамана дайшла да некаторых вырашэнняў, якія я лічу ўдалымі. Засталося авалодаць фіналам, на гэтым і тлумачыцца мой клопат. Раман пашырыўся на чатыры часткі. Засталося дапісаць астатнюю чацвёртую частку. Здаецца, што ў рамане — у выніку роздуму — я дамогся арганічнага спалучэння рэальнасці і домыслу.

У перспектыве мне бачацца палескія балоты і змагары, якія іх асушваюць. Ужо даўно хочацца пра іх напісаць. Асушка Палесся разумеецца мною, як справа гістарычнай важнасці ў Беларусі, як пачатак новай эпохі ў гісторыі нашага землезнаўства і яго культуры.

На трэцяе пытанне мне адказаць цяжэй. Быў заняты сваёй працай і не змог прасачыць усе навінкі ў «Полымі», «Маладосці», «Беларусі». Удалося пазнаёміцца з раманамі «Мсціжы» Івана Пташнікава і «Плач перапёлкі» Івана Чыгрынава. Лічу гэтыя творы ўдалымі.

Заір АЗГУР

— Трэба сказаць, што гэты год быў для мяне вельмі радасны. Здзейснілася дзесяцігадовая мара, я пачаў працаваць над помнікам Я. Коласу. Цяпер работа ў самым разгары. Зроблена чатыры галоўныя персанажы з помніка — дзед Талаш і сын яго Панас, Сымон-музыка і Ганна. Акрамя гэтай работы завершаны праект помніка майму добраму старому сябру Пятру Глебку. Зроблены партрэт вядомага беларускага мастака Бялыніцкага-Бірулі, партрэт двойчы Героя Савецкага Саюза выдатнага лётчыка-беларуса П. Галавачова. Працаваў я і над партрэтамі С. Грахоўскага, Р. Барадуліна. Сёння ў рабоце — партрэт У. Луцэвіч.

Гэты год прынёс мне яшчэ адну радасць. Я быў вельмі ўсхваляваны тым, што Савецкі ўрад узнагародзіў мяне ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі.

Сёлета з'явілася некалькі цікавых твораў літаратуры і мастацтва. Але самае яркае ўражанне ў мяне засталося ад п'ес А. Макаёнка «Зацюканы апостал» і «Трыбунал» і ад п'есы М. Матукоўскага «Амністыя».

Наогул, мне здаецца, наша мастацтва сёлета прынесла шмат новага, цесна звязанага з сённяшнім днём нашага народа. Гэта праявілася ва ўсіх відах мастацтва: і ў балеце, і ў оперы, і ў выяўленчым мастацтве, і ў самадзейнасці. Я з даўніх пор улюбёны ў беларускую паэзію. Але мне цяжка сказаць, якія з вершаў Танка, Куляшова, Пысіна, Барадуліна былі лепшыя ў гэтым годзе. Галоўнае тое, што гэтыя вершы сталі неад'емнай часткай жыцця нашага народа. І ў гэтым —сакрэт іх папулярнасці.

Мае планы на 1972 год — гэта, перш за ўсё, давесці да пастаноўкі на плошчы Якуба Коласа помнік цудоўнаму пісьменніку і чалавеку і яго героям.

Хацелася б, карыстаючыся выпадкам, пажадаць маім маладым калегам, тым, якія павінны пераняць эстафету ў нас, пасівелых, самага галоўнага для мастака — дамагацца такога майстэрства, якое звязала б іх з жыццём, з душой народа, з сучаснасцю. Таму ім трэба быць усебакова вельмі здаровымі і мець вялікае душэўнае хараство.

Алесь САВІЦКІ

— Імклівы быў год. Здаецца, ён праляцеў больш хутка, чым усе папярэднія.

І вельмі адметны ў плане творчым. І зусім не таму, што надрукаваў у «Маладосці» новую аповесць «І нічога ўзамен», а ў выдавецтве «Беларусь» (таксама і ў Маскве на рускай мове) дакументальную аповесць пра Героя Сацыялістычнай Працы, сталявара Мінскага аўтазавода Дзмітрыя Іванавіча Барашкіна.

Я сустрэўся з героямі гэтай аповесці на канферэнцыі чытачоў. Раней даводзілася бачыць іх у працы, у цэху, а тут, па нейкім часе, яны былі ўжо чытачамі. Звычайна на канферэнцыі чытачоў не мінуць пытання: «З каго вы пісалі сваіх герояў?» На гэтай канферэнцыі такога пытання не ўзнікла. Героі кнігі побач. Мы сядзелі разам, за сталом канферэнцыі, і маладыя рабочыя ўрачыста ўручалі героям маёй аповесці кветкі, услаўлялі іх працу, захапляліся ёю, і я ўпершыню — з сілай хвалюючай і незвычайнай! — адчуў, што твая пісьменніцкая праца патрэбна людзям, убачыў гэта на свае вочы і неяк зусім па-новаму.

Звычайныя надзеі ўскладаю на новы год! Каб бачыць сонца, пачуць посвіст кнігавак над Дзвінскімі лазнякамі, плёскат начной вады, калі вухне хвастом сом у затоцы, пакратаць рукою сухія каласы і слухаць пошум спелай збажыны...

І яшчэ чыста пісьменніцкае ўжо: зайсці ў рэдакцыю «Полымя», пакласці на стол новы рукапіс і потым чакаць, што скажа Іван Пташнікаў...

Трэцяе пытанне пастаўлена **не зусім** правільна. Дакладней, мабыць, не «што з **твораў», а** «што ў творах». Прачытаў літаральна ўсё, **што** друкавалася (у першую чаргу «ЛіМ», вядома ж!) у нашых «тоўстых» і «тонкіх» часопісах. Ёсць—не спала ў шапку, як кажуць, наша мастацкае слова! — цікавага шмат! Але «як» тое цікавае зроблена — зусім (дарэчы, гэтым святочныя навагоднія анкеты не цікавяцца) ужо іншае, рабочае, пытанне.

Ніл ГІЛЕВІЧ

— Працаваў, мабыць, як ніколі многа. Закончыў сатырычную драматызаваную паэму «Восем чалавек на адно месца». Падрыхтаваў новы зборнік сатыры і гумару «Русалка на Нарачы». З паэтам Алесем Разанавым закончылі і перадалі выдавецтву зборнік перакладаў класічнай балгарскай паэзіі «Хай будзе дзень!», у якім прадстаўлены 30 аўтараў. Закончыў падрыхтоўку і рэдагаванне зборніка беларускіх народных песень Міншчыны пад назвай «Песні сямі вёсак». Апублікаваў антываенную паэму «Недзяленя» і паэму «А дзе ж тая крынічанька?» — першую ў «Маладосці», другую — у «Полымі». А яшчэ — пісаў вершы, артыкулы, рэцэнзіі і інш.

Спадзяванняў асаблівых не маю. Хаця падрыхтаваў некалькі рукапісаў — да чытачоў у новым годзе нічога не трапіць. У выдавецтве «Беларусь» рукапіс новай кнігі вершаў і паэм ляжыць з восені 1970 года — сказалі пастаяць у чарзе: вельмі вялікі завоз мастацка дасканалай вершаванай прадукцыі! Адным словам, новы год буду стаяць у чарзе. Каб не нудзіцца, можа, і напішу што новае. Але—не ў галіне паэзіі. Ёсць жаданне паспрабаваць сілы ў іншых жанрах.

З беларускай паэзіі 1971 года дапала да душы апублікаваная ў «Полымі» паэма Васіля Зуёнка «Сяліба», з прозы — «Абеліск» Васіля Быкава і «Непрыкаяны маладзік» Алеся Асіпенкі. З сусветнай літаратуры — раман «Страшны суд» Благі Дзімітровай у перакладзе Уладзіміра Салаўхіна.

Раман САБАЛЕНКА

— Пытаецеся ў мяне, чым быў, што даў мне прайшоўшы год? Перш за ўсё, ён даў не толькі мне, ён даў усяму нашаму народу, даў усяму чалавецтву XXIV з'езд Камуністычнай партыі Савецкага Саюза. А гэта так многа і так значна, што цяпер, пасля векапомнага з'езда, кожны з нас, што б ён ні рабіў, куды б ён ні ішоў, звярае свой крок з арыенцірамі, якія вызначыў з'езд партыі. Мы смела, мы напорна крочым на тыя арыенціры, не баючыся, што зблудзім. Нам, камуністам, ды і ўсім савецкім людзям, тыя арыенціры будуць паказваць дарогу ў будучыню.

А што асабіста мне прынёс прайшоўшы год? Калі адказваць на гэтае пытанне ў плане асабістых літаратурных поспехаў, то я нічым асаблівым не магу пахваліцца. Аднак год для мяне не быў «гуляшчым». Я напісаў, мне здаецца, неблагі нарыс пра народнага артыста СССР Уладзіміра Дзядзюшку. Маю апавяданні і яшчэ сёе-тое з літаратурных здабыткаў.

У мінулым годзе я шмат думаў над вытокамі таго, што адбываецца ў нашым жыцці, і, мабыць, многае з таго, пра што думаў, зразумеў, як трэба, прыняў яго, як сваё роднае, а значыць і ў далейшым я не змоўчу пра тое, пра што думаў. А больш канкрэтна — гэта будуць новыя творы пра наш сённяшні вялікі дзень.

І яшчэ пра адно не магу змоўчаць: у сёлетнім годзе мяне ўзнагародзіў наш Савецкі ўрад ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

На апошняе пытанне адказваць цяжка. Я люблю тое, што імпануе майму густу. І таму гавару: мне вельмі спадабаўся раман Алеся Асіпенкі «Непрыкаяны маладзік». Чытаў і зайздросціў аўтару — яго ўмельству гэтак зірнуць на жыццё. У дадзеным выпадку такую творчую зайздрасць можна дараваць сабе: яна карысна, яна, калі хочаце, своеасаблівы «рухавік унутранага згарання».

Я мог бы назваць аповесць Васіля Быкава «Абеліск», цвярозы раман Алеся Якімовіча «Кастусь Каліноўскі», п'есу Міколы Матукоўскага «Амністыя» і яшчэ некаторыя творы паэзіі, прозы, драматургіі. Большасць добрых твораў дайшла да чытача. Няхай і ў новым годзе людзі іх чытаюць, захапляюцца імі. Разам з чытачамі я таксама буду радавацца.

Яўген ГЛЕБАЎ

— Мінулы год быў шчаслівы для мяне. Я атрымаў Дзяржаўную прэмію за музыку да балета «Выбранніца» і араторыю «Свяці, зара». Закончыў новую сімфонію.

За год шмат прачытаў, пачуў, пабачыў. Але самай яркай, мне здаецца, была сустрэча са спектаклем тэатра імя Горкага «А зоры тут ціхія...» Уражанне проста незабыўнае. Што датычыць планаў, то наступны год будзе, відаць, прысвечаны рабоце над балетам «Ціль Уленшпігель».

З НАВАПОЛАЦКАГА БЛАКНОТА

Да нядаўняга часу я пісаў пераважна сельскія краявіды. І ўвесь час хацелася паспрабаваць сілы ў адлюстраванні паэзіі і індустрыяльнага пейзажу. Таму і паехаў у Наваполацк — малады горад сучаснай індустрыі.

Першае ж уражанне — горад - прыгажун. Архітэктура — прастора і лёгкасць, падкрэсленыя прыгажуняй - ракой. Лёгкасць, хоць пастаўлены дзевяціпавярховыя гмахі... А вакол — лес!..

Фламасцерам у альбоме раблю накіды — наваполацкія плошчы, архітэктурныя ансамблі, стадыён, маляўнічыя куткі маладога горада.

А што казаць пра дзівосную сімфонію Нава-

Наваполацк.

Іван ЧЫГРЫНАЎ

— Уласна, усё было зроблена на год раней. Гэта, калі гаварыць пра сёлетні творчы плён. Раман «Плач перапёлкі» скончаны і надрукаваны ў 1970 годзе. Чатыры серыі (з шасці альбо сямі) мастацкага фільма пра Мінскае падполле ў Айчынную вайну таксама створаны ў мінулым годзе, хоць і паказаны сёлетняй восенню. І ўсё ж работы — і ўнутранай, і знешняй — хапіла мне і ў 1971 годзе. Спярша хваляваўся, як будзе сустрэты раман чытачамі і літаратурнай крытыкай. Пасля «хадзіў па пакутах», калі можна сказаць так, каб замацавацца ў выдавецкім плане, а калі і з гэтым з дапамогаю добрых людзей стала добра, то з'явіўся новы клопат — як «давесці» раман да выдання, няхай нават на першай, але, бадай, самай коўзкай стадыі... Цяпер раман ужо адрэдагаваны і здадзены ў вытворчы аддзел. Такім чынам, можна лічыць, што год 1971 ўвогуле быў неблагі для мяне. Асабліва калі дадаць яшчэ, што раман прыняты ў часопісе «Дружба народов», то і зусім нявартa б, як кажуць, ні бога гнявіць, ні на людзей наракаць. Вось толькі мала давялося сядзець са спакойнай душой (у сэнсе творчай настраёвасці) за рабочым сталом над наступным раманам...

Цяпер цалкам жыву гэтым, новым раманам. Значыць, буду працаваць над ім і скрозь 1972 год.

У літаратурнай крытыцы, а больш у прыватных гаворках — вядома, шчырых і няшчырых — мне было нямала сказана, што «Плач перапёлкі» пакідае ўражанне незавершанасці. Можа гэта і так. Але як я сам разумею, то раман завершаны ў такой ступені, у якой ступені завершанасці ў жніўні сорак першага года былі трагічныя падзеі, пра якія ў ім апавядаецца. Тую задачу, якую ставіў перад сабой у рамане «Плач перапёлкі», я выканаў (добра ці блага) цалкам: адлюстраваў падзеі ў вёсцы і за вёскай у пачатку вайны, вывеў герояў на так званыя зыходныя рубяжы, даў кожнаму «сваё заданне», бо якраз вось гэта — выйсці на зыходны рубеж, мець пэўнае заданне — і было, можа, самым галоўным у тыя дні для некаторай (і немалой) часткі людзей. Усё ж іншае, што засталося за рамкамі рамана «Плач перапёлкі», належыць адлюстраваць у другіх творах. У асноўным новы раман будзе працягваць тую ж тэму — тэму Айчыннай вайны. Вядома, большасць герояў таксама пераходзіць з аднаго рамана ў другі. Але задуманы ва ўсім новы твор. Для яго ўжо нямала паездзіў сёлета, пагаварыў з людзьмі, пасядзеў у архівах...

Пра сябе гаварыць усё ж цяжка. Таму на трэцяе пытанне, з якім звярнуўся тыднёвік, адкажу з большай ахвотай, хоць і не ўсё яшчэ (маю на ўвазе прозу, каб не парушаць цэхавую прыналежнасць) прачытана. У літаратуры з набыткам, як і ў вясковай гаспадарцы з ураджаем, год на год не прыпадае, але ўжо зразумела, што беларуская проза ў 1971 годзе мела набытак раманам Алеся Асіпенкі «Непрыкаяны маладзік», аповесцю Васіля Быкава «Абеліск», аповесцю «У бары на світанні» і апавяданнямі Івана Навуменкі, апавяданнямі Вячаслава Адамчыка «Два злоты», «Калі ападае лісце», апавяданнем Уладзіміра Караткевіча «Былі ў мяне мядзведзі», апошнім апавяданнем з трыпціха Паўла Місько «Не ў явар, а ў камень...», апавяданнямі Алеся Наўроцкага ў «Маладосці» і «Немане» (дарэчы, у апошні час становіцца амаль ці не традыцыяй—дрэннай ці добрай?!— што некаторыя беларускія творы нават кнігі чамусьці спярша друкуюцца па-руску), апавяданнямі Барыса Сачанкі ў «Полымі»... Якраз гэтымі днямі пачаў чытаць цікавую аповесць Алеся Савіцкага «І нічога ўзамен». І ўжо зусім прыемна было сёлета сустрэць, бадай ужо дарослую «прозу маладых», у першую чаргу апавяданні Алеся Жука і Міхася Клебановіча, а таксама аповесць Вольгі Іпатавай «Прадыслава»... Такім чынам, у 1971 годзе было на каго раўняцца і было на каго азірацца.

Кірыл ЦІХАНАЎ,

дырыжор,
заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР і ТАССР,

— Галоўнай падзеяй у жыцці Беларускага тэатра оперы і балета, а гэта значыць у маім жыцці, былі ў гэтым годзе гастролі ў Маскве. Другой значнай падзеяй я лічу для сябе выпуск оперы Рымскага-Корсакава «Залаты пеўнік».

Найбольшыя ўражанні года? Сустрэча з музыкай грузінскага кампазітара А. Тактакішвілі да оперы «Міндзія». Думаем паставіць яе на беларускай сцэне.

Пачаў работу над бессмяротным творам Глазунова «Раймонда».

Дзмітрый БУГАЁЎ

— Развітваючыся са старым, 1971 годам, не магу не адзначыць, што ён характарызаваўся прыкметным узмацненнем грамадскай цікавасці да літаратурнай крытыкі. Для мяне вельмі важнымі былі дзве мінулагоднія нарады па актуальных праблемах крытыкі. Маю на ўвазе рэгіянальную нараду «Мастацкія пошукі ў літаратурах Савецкай Прыбалтыкі і задачы крытыкі» (праходзіла ў Рызе 17—19 лістапада) і сустрэчу ў Саюзе пісьменнікаў СССР, прысвечаную стану крытыкі ў рэспубліканскіх літаратурных часопісах (9—10 снежня). У часе апошняй мне давялося рабіць агляд крытычных і літаратуразнаўчых матэрыялаў у «Полымі». Паслухаўшы разумных людзей, яшчэ выразней адчуваеш, наколькі неабходныя нам агульнасаюзныя крытэрыі высокай эстэтычнай патрабавальнасці і бескампраміснай прынцыповасці ў ацэнцы літаратурных з'яў.

Што датычыць маіх уласных крытычных і літаратуразнаўчых прац за мінулы год, дык пра іх можна сказаць зусім коратка. Выдавецтва «Навука і тэхніка» выпусціла ў свет кнігу «Зброяй сатыры, зброяй праўды», у якой разглядаецца творчасць Кандрата Крапівы. Не ведаю, як прыме гэтую кнігу чытач, але я пісаў яе з вялікай прыемнасцю. Так бывае заўсёды, калі дакранаешся да сапраўднага мастацтва. Артыкулы пра нашага выдатнага сатырыка друкаваліся і ў часопісах «Полымя», «Беларусь», у газетах «Ніва» (Беласток) і «Вестник федерации русских канадцев» (Канада). Раман М. Лобана «Гарадок Устронь» і кніга вершаў Я. Янішчыц «Снежныя грамніцы» аналізуюцца ў артыкулах «Андрэй Шэмет, яго сябры і праціўнікі» і «Паэзія пачынаецца з любові», якія друкаваліся ў «Полымі». Можна было б згадаць яшчэ некалькі дробных нататак, але ўсё роўна атрымліваецца не густа—шмат часу і сіл забірае выкладчыцкая праца ў БДУ імя У. І. Леніна.

У наступным годзе таксама, відаць, будуць асобныя выступленні ў перыядычным друку. Але асноўнай павінна стаць праца над падручнікам па гісторыі беларускай савецкай літаратуры для студэнтаў-філолагаў. Пакуль што гэтая праца ідзе вельмі марудна. Звязана гэта з многімі прычынамі, аднак гаворка пра іх мала стасуецца з навагоднім настроем.

Што з літаратурнай прадукцыі мінулага года найбольш запомнілася? Некаторымі рысамі ўразіў раман амерыканскага пісьменніка А. Хейлі «Аэрапорт», запомніўся апублікаваны пасмяротна раман Рэмарка «Цені ў раю» (абодва—у «Иностранной литературе»), літаральна здзівіў сваёй нечаканай актуальнасцю артыкул-роздум Д. Граніна «Свяшчэнны дар» («Новый мир», № 11). З беларускай літаратуры ў мінулым годзе таксама друкавалася нямала змястоўных і ў шмат якіх адносінах цікавых твораў. Але найбольшае ўражанне пакінулі аповесць В. Быкава «Абеліск», новыя вершы М. Танка, А. Пысіна і Я. Янішчыц. Хачу асабліва падкрэсліць, што на яркі талент Яўгеніі Янішчыц я ўскладаю вялікія надзеі. Кажу гэта з усведамленнем усёй адказнасці, якую прыходзіцца браць на сябе, калі гаворка ідзе пра маладога літаратара. Некалькі добрых апавяданняў апублікаваў у мінулым годзе Алесь Жук. Яны дазваляюць спадзявацца, што з цягам часу гэты аўтар можа вырасці ў арыгінальнага і вельмі сур'ёзнага празаіка.

Віктар КРАМАРЭНКА,

архітэктар

— Што было для мяне самым памятным у гэтым годзе.. Па-першае, тое, што я стаў членам Саюза архітэктараў СССР. А гэта, як вядома, абавязвае. Па-другое, атрымаў права на распрацоўку будынка Бабруйскага драматычнага тэатра. Ужо зроблены рабочыя чарцяжы і хутка будынак будзе ўзводзіцца. Я паспрабаваў вырашыць яго незвычайна, у стылі сучаснай готыкі (дарэчы, вельмі люблю готыку). Хацелася б, каб гэта быў максімальна прыстасаваны да мастацтва тэатра, зручны, утульны будынак, каб чалавек, які толькі падыходзіць да яго, ужо жыў будучай сустрэчай з тэатрам. Пры ўваходзе мы робім роспіс, у які ўключаны элементы беларускага нацыянальнага арнаменту і сцэны з прадстаўленняў беларускіх вандроўных артыстаў — скамарохаў.

Акрамя Бабруйскага тэатра ў гэтым годзе быў прыняты яшчэ адзін мой праект — танцавальная веранда ў парку Чалюскінцаў. Разам з С. Філімонавым мы пастараліся зрабіць яе так, каб захаваць найбольшую колькасць дрэў, каб на гэтай верандзе можна было з задавальненнем адпачыць.

Бадай, самай цікавай сустрэчай з мастацтвам у гэтым годзе было для мяне супрацоўніцтва з мастаком Яўгенам Карманавым. Мінчане добра ведаюць яго работы — ён адзін з аўтараў папулярнага рэстарана «Журавінка». Гэта мастак-манументаліст, які працуе ў галіне архітэктуры. Мастак разумны, з ім цікава і карысна працаваць. Ён адкрыў для мяне нямала новага ў разуменні архітэктуры. Мы працуем з ім над праектамі тэатра ў Бабруйску і танцавальнай веранды.

Мае планы перш за ўсё звязаны, вядома, з архітэктурай, якую незвычайна люблю. За тры гады пасля інстытута я толькі праектаваў, а ў 1972 годзе, нарэшце, убачу свае праекты ў натуры. І хацелася б, каб сустрэча з гэтымі аб'ектамі, была прыемнай для тых людзей, якія будуць імі карыстацца.

полацкага гіганта хіміі. Тут для графіка — сапраўды раздолле. Бясконцыя перспектывы, марсіянскія хітраспляценні вертыкальных і гарызантальных установак і іх дэталяў. Пасля прывычных для мяне матываў з лесам, полем тутэйшыя «пейзажы» літаральна ашаламілі. Спрабаваў авалодаць імі з дапамогаю і акварэлі, і фламасцера, і алоўка.

Сапраўды, разнастайныя крэкінгі і агрэгаты на пленэры — гэта вельмі прыгожа. І перадаць гэтую прыгажосць няпроста. А яшчэ складаней адлюстраваць тут чалавека. Людзей тут працуе многа, але іх амаль не сустракаеш. Усё ўнутры цэхаў — быццам часавы механізм, зладжаны, выверaны. Людзей — наладчыкаў, апаратараў — бачыш не так многа. Я гутарыў з наладчыкамі — вясёлыя, працалюбівыя людзі. З цікаўнасцю аднесліся да маёй работы.

Ужо сёння, пераглядаючы створанае ў Наваполацку ў часе творчай камандзіроўкі, бачу: зроблена мала. Некаторыя з работ прапаную ўвазе чытачоў «Літаратуры і мастацтва».

Пісаў у часе паездкі і пейзажы ваколіц Наваполацка і Полацка. Зрабіў замалёўкі ў самім Полацку.

Вось і цяпер перад вачыма славутая Сафійка. Сапраўды гармонія, сапраўды суразмернасць у прасторы. Яна лёгкая, прыгожая і на блізкай адлегласці, і на далёкай — у некалькі кіламетраў.

І вось гэтая старадаўняя прыгажосць, і новая, якая нараджаецца сёння, пераконваюць, што мы, мастакі, яшчэ не здолелі як след асэнсаваць іх. Ды і зрабіць гэта не проста.

Вось чаму, як толькі прывяду ў парадак матэрыялы з паездкі, адразу ж адпраўлюся ў новую. І — зноў у Наваполацк. Ён цягне да сябе, быццам магнітам.

Анатоль ТКАЧОНАК.

Дарога праз саўгас.

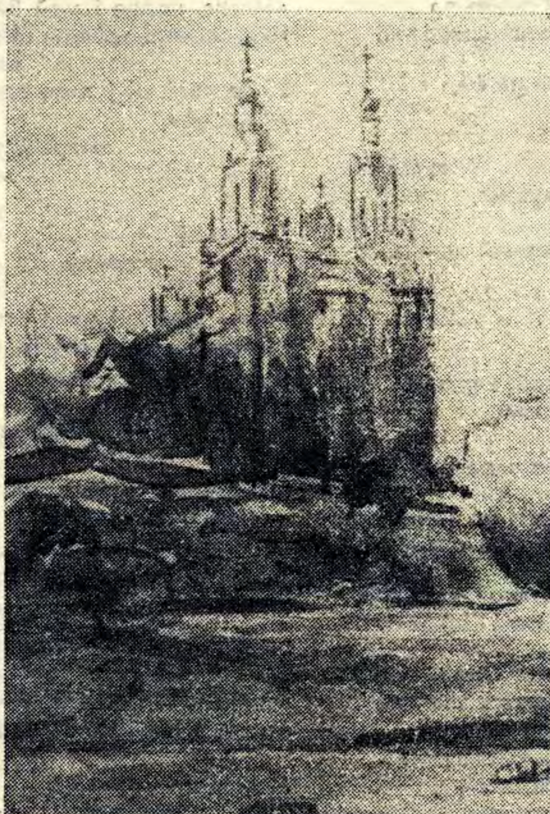

Сафійскі сабор. Полацк. (XII стагоддзе).

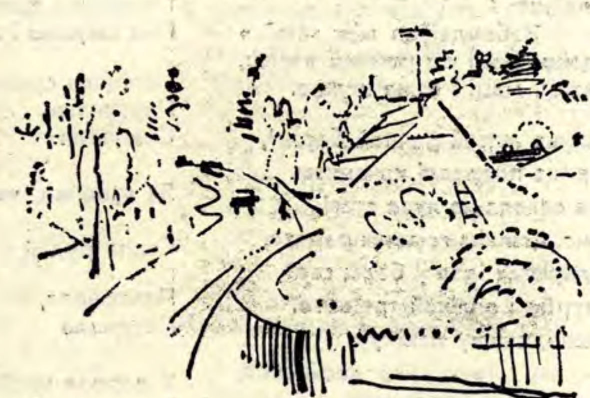

Між лясоў.

Лілія ДАВІДОВІЧ,

заслужаная артыстка БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР

— Літаральна пару дзён таму назад у нас адбылася прэм'ера п'есы Л. Лявонава «Залатая карэта». Лявонаў — складаны драматург. Мы працавалі над над ёй доўга. Гэта вельмі цяжкая для акцёраў п'еса. У «Залатой карэце» я ўпершыню іграю «ўзроставую ролю» — саракапяцігадовую жанчыну — старшыню гарвыканкома. Напэўна, штосьці ў ролі атрымалася, штосьці — не. Але я вельмі рада, што сустрэлася з гэтым цікавым драматургам.

Самай памятнай работай калег быў для мяне ў апошні час спектакль Рускага тэатра «А зоры тут ціхія...». Ён літаральна ўразіў мяне. І я на баку тых удзельнікаў дыскусіі на старонках «ЛіМа», якія сцвярджаюць, што такія пераносы спектакля з тэатра ў тэатр маюць права на жыццё.

Планы? Наш тэатр павінен пачаць работу над п'есамі Быкава, Макаёнка, Шамякіна. Спадзяюся, што тое-сёе і мне перападзе.

Май ДАНЦЫГ

— 1971 год быў для мяне, перш за ўсё, годам падрыхтоўкі да зональнай выстаўкі, прысвечанай 50-годдзю з дня ўтварэння СССР, якая будзе праходзіць у лютым 1972 года ў Маскве. На ёй будуць прадстаўлены некалькі маіх работ розных гадоў, сярод іх — і новыя. Намечана прадставіць такія карціны, як «Беларусь — маці партызанская», «Партызанскае вяселле», «Мой горад», «Нацюрморт». Новыя работы — гэта, па-першае, карціна, прысвечаная Мінску, якая будзе відавочна называцца: «Мой горад — старажытны, малады», а па-другое — палатно, прысвечанае пагранічнікам, якое назаву, мабыць, «Трывога». Зараз я працую над гэтымі творамі.

Удзельнічаў я і ў іншых выстаўках гэтага года. Па-першае, у выстаўцы, прысвечанай XXIV з'езду КПСС, на якой паказаў карціну «Рабочы» і ў выстаўцы твораў беларускіх мастакоў, якая працуе цяпер у Польшчы.

Да гэтага часу жыву ўражаннямі ад наведання музеяў і выставак у час леташняй паездкі ў Францыю. А сёлета самае вялікае ўражанне на мяне зрабіла выстаўка твораў Ван-Гога, якая адбылася ў Маскве. Гэты мастак заўсёды горача любіў людзей. Ён заўсёды шукаў праўду і ў жыцці, і ў мастацтве.

Пра свае планы я ўжо сказаў — гэта ўдзел у зональнай выстаўцы ў Маскве. Частка планаў звязана з вучнямі. У тэатральна-мастацкім інстытуце ў мяне склалася вельмі добрая група, у нас з вучнямі сапраўдны творчы кантакт. І работа з імі прыносіць мне сапраўдную асалоду. І ў гэтыя навагоднія дні мне хацелася б пажадаць ім мэтанакіраванасці, бязмежнай любві і адданасці мастацтву. І невычарпальнага жадання вучыцца ўсё жыццё. Бо ў мастацтве няма настаўнікаў і вучняў. Усе вучні.

Аляксандр ГУТКОВІЧ,

рэжысёр, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР.

— Наш калектыў закончыў трохгадовую работу над тэлефільмам «Уся каралеўская раць». Гэта не першая буйная работа Беларускага тэлебачання. У фільме здымаліся вядомыя акцёры, у аснове яго—цікавы літаратурны матэрыял — кніга вядомага амерыканскага пісьменніка Роберта П. Уорэна. Натуральна, пастановачнаму калектыву вельмі прыемна, што стужка на IV Усесаюзным фестывалі тэлевізійных фільмаў была адзначана прызам.

Што датычыць вашага пытання пра творы, якія найбольш уразілі, то для мяне гэта была сустрэча з кінафільмам «Беларускі вакзал». Ён спадабаўся мне, перш за ўсё, своеасаблівым, сучасным падыходам да ваеннай тэмы, спробай асэнсаваць тое, чым жыве сёння наш сучаснік—удзельнік вайны. Ну і, вядома ж, чалавечнасцю.

Вялікае ўражанне зрабіў на мяне раман З. Ленца «Урок нямецкай». У ім па-новаму раскрыты канфлікт паміж чалавекам мастацтва і страшнай машынай фашызму, якая імкнецца знішчыць, загубіць творчы ўзлёт чалавечай думкі.

Цяпер маё галоўнае жаданне—ажыццявіць пастаноўку купалаўскага «Раскіданага гнязда». Мне здаецца, што сродкамі тэлебачання можна глыбей раскрыць змест п'есы, стварыць сапраўды народную драму. Хацелася б, каб у нашай пастаноўцы падзеі таго часу перакліkаліся з падзеямі ў сучасным буржуазным грамадстве, дзе жорсткая бесчалавечная сіла «разбурае гнёзды» простых людзей, працаўнікоў.

Юрка ГАЎРУК

— На наступны 1972 год мая галоўная задача—закончыць падрыхтоўку зборніка маіх выбраных перакладаў «Паэзіі агні жывыя». Туды ўвойдуць вершы, пераважна лірычныя, розных класічных аўтараў як зарубежных, так і савецкіх. Гэта не анталогія, а проста зборнік лепшага, што ў мяне набралася за гады. Патрабаванні да перакладаў цяпер вельмі высокія. Адбіраю самае цікавае і тое, што мне найбольш удалося, з разлікам, што некаторыя з гэтых перакладаў могуць быць выкарыстаны для мастацкага чытання. Папаўняю зборнік і новымі тэкстамі.

З паэтычных твораў, апублікаваных у 1971 годзе, якія зрабілі на мяне найбольшае ўражанне, назаву тры: вершаванае апавяданне Ніла Гілевіча «А дзе ж тая крынічанька?» (Полымя, № 9), паэма «Каліна» Веры Вярбы, прысвечаная памяці Веры Харужай, у перакладзе на рускую мову Рымы Казаковай («Неман», № 10) і вянок санетаў Алеся Звонака «Праўда веку» («Полымя», № 7). Спадабаліся мне таксама пераклады Сяргея Грахоўскага з Расула Гамзатава, апублікаваныя ў газеце «ЛіМ».

Іван СЯРКОЎ

— Кажуць: год на год не падобны. Але для мяне асабіста былі добрымі, сапраўды творчымі апошнія два гады. Асабліва ж—сёлетні, 1971. Выйшла ў свет аповесць для дзяцей «Мы—хлопцы жывучыя». А нядаўна скончыў работу над аповесцю для дарослага чытача. Назва яе пакуль што ўмоўная—«Мае апошнія буслы».

Ну, а якія надзеі звязваю з Новым годам? У Маскве, у выдавецтве «Детская литература», павінна выйсці на рускай мове аповесць «Мы—хлопцы жывучыя». Ёсць таксама новая задума: пачаць працу над аповесцю для юнацтва. Тэма—гістарычная. З гэтай мэтай ужо давялося нямала перачытаць гістарычных прац, пакорпацца ў архівах.

МАЦІ СЫНА ШУКАЕ

Антон БЯЛЕВІЧ:

Новая мая паэма «Гарынь» — гэта летапіс гераічнай барацьбы франтавых салдат, беларускіх партызан супраць ворагаў у суровыя гады апошняй вайны, якая крыжамі і бліндажамі, курганамі і магіламі густа засеяла нашу родную зямлю. Трагедыя вёскі Гарынь увабрала ў сябе пякучы боль і страшныя пакуты соцень беларускіх вёсак, якія сталі чорнымі папялішчамі, скрухай, усенародным горам краіны...

Прапаную чытачам газеты раздзел з паэмы.

АЎТАР.

Многа ў полі, у лузе сцяжын,
Шмат дарожак у свеце
шырокім,
«Па якой жа прайшоў родны
сын,
Васілёк,
Мой сынок
сінявокі?
Можа, гэтай у шолах лясны
Ён пайшоў?
Заблудзіўся між гаю?..»
Ходзіць маці ад ранняй вясны,
Ходзіць маці і сына шукае.

Пахнуць мятай рачной берагі,
На рацэ падраслі качаняты.
Лета склала на лузе стагі,
А яна, цяжкім горам працята,
Па дарогах ідзе ў белы свет,
У журбе і вялікай трывозе.
«Можа, сынку пакінуў
свой след
Вось на гэтай пясчанай
дарозе?»
І стаіць.
І глядзіць
на пясок.
Боль шчыміць незагойнаю
ранай:
Не пакінуў слядоў Васілёк
На дарозе пясчанай.

Ёй уцехі яна не дала,
Не забрала дарога журботы.

І жанчына далей пабрыла
Пад смугою і лютай спякотай.

Паліняла сукенка на ёй,
Парыжэла,
Счарнела
хусціна.
Як сукенка, як хустка,
такой
Стала рудай і чорнай жанчына.

Пачарнела,
Схуднела
зусім
У дарозе нялёгкай, вялікай.
Твар у пыле густым
і сівым,
Кашы просяць яе чаравікі,

Дык сцяжынай ішлі не адной,
То дарогай сухою, то гразкай...

Не пазнаць, пастарэлай, худой,
Пасівелай гарынскай Параскі.

Сувязною Параска была,
Партызанскія помніць зямлянкі.
А цяпер—ад сяла да сяла
Яна ходзіць, нібыта цыганка...
Хлынуў лівень. Яе абвіла,
Чыркануўшы па хмары,
маланка.

«Можа, недзе і мой Васілёк
Пад сасною крывой ці пад
елкай,
Ці на полі, ці ў лузе прамок,
Абнасіўся,
змарыўся,
маленькі?

Пахуднеў,
учарнеў
у бядзе?
Можа, дзесьці мяне ён шукае?..
І Параска да жнеяў ідзе,
Сына ў жыце шукае.
— Добры дзень.
— Добры дзень...—
На яе
Пазіраюць жанкі, маладзіцы.
— Мне б напіцца?
— Напіся...—
Дае
Цётка ёй са збаночка напіцца.
— Я шукаю з вясны.
Многа дзён
Па дарогах блукаю далёкіх.
Можа, хлопчыка бачылі?
Ён,
Мой сынок,
Васілёк,
сінявокі,

У яго—светларусы чубок,
У яго—смуглявагыя шчокі.

Не сажніце майго Васілька,
Даражэнькія, ў жыце...
Калі ўбачыце дзесьці сынка—
Не таіце,
скажыце.

— Не, не бачылі сына нідзе,—
Уздыхаюць, разводзяць
рукамі...
І Параска—пайшла.
Зноў ідзе
Пад спякотай сухой і вятрамі.
Павяла,
завяла
ў хмызнякі
Лугавая
крывая
сцяжына.
— Можа, бачылі вы, кулікі,
Майго сына?

Павяла,
завяла
ў паплавы
Лугавая,
сырая
дарога.
— Можа, бачылі вы, журавы,
Васілька дарагога?..

Не адказвалі ёй кулікі,
Журавы прамаўчалі таксама.
А, нібыта, крычаць сасLnякі,
Выгалошваюць:
— Ма-ма!

І яна закрычала:
—Аг-гу-у!
Я—іду. Да цябе я бягу...—
І пабегла,
пабегла
Параска
Па траве,

Лірыка кахання—адзіны род паэзіі, дзе заўсёды адчуеш, нават у цікавейным сцятым дыханні, шчырасць, сілу, адкрытасць паэтычнага пачуцця.

Пры сённяшнім і будучым фантастычным сваім развіцці навука і тэхніка ніколі не змогуць сканструяваць такога дэтэктара шчырасці. Лірыка кахання не толькі мера паэтычнага прызначэння і прызнання—у ёй выяўляюцца трываласць і вышыня чалавечага духу.

Запаветнае, часам вельмі інтымнае імгненне пачуцця становіцца здабыткам усіх людзей, і заўсёды яно, гэтае бліскавічнае імгненне, **цяперашняе**, як бы толькі што сам адкрыў таямніцу ў сваёй душы і прызнаўся цэламу свету. «Я вас кахаў бязмоўна, адзінотна, то боязь чуў, то рэўнасць зазнаваў; я вас кахаў так шчыра, так пяшчотна, як дай вам бог, каб іншы пакахаў». Далёкі голас Пушкіна, а, здаецца, з тваіх сасмяглых вуснаў зрываюцца словы прызнання.

Задумаўшы вялікую паэму «Пра гэта», Маякоўскі вынес сабе прыгавор: два месяцы «адзіночнага зняволення» ў сваім пакойчыку на Лубянскім праездзе. Подзвіг у імя кахання. Працуючы, ён запісаў у дзённіку: «Ці вычэрпваецца для мяне каханнем усё? Усё, але толькі інакш. Каханне гэта жыццё, гэта галоўнае. Ад яго развінаюцца і вершы, і справы, і ўсё іншае. Каханне гэта сэрца ўсяго. Калі яно спыніць работу, усё астатняе адмірае, робіцца лішнім, непатрэбным. Але калі сэрца працуе, яно не можа не праяўляцца ва ўсім... Калі няма **«дзейнасці»**, я мёртвы... Каханне не ўсталююць ніякае «павінен», ніякае «нельга»—толькі свабоднае спаборніцтва з усім светам».

За шэсцьдзесят сутак паэма «Пра гэта» зайграла моцнай мускулатурай метафар і рыфмаў, спаборнічаючы са светам і часам.

Шэсцьдзесят гадоў пісалася кніга «Зорка Венера». Створана яна паэтамі рознага таленту, стылю, светаўспрымання. За гэты час раманс Максіма Багдановіча «Зорка Венера ўзыйшла над зямлёю» стаўся ў Беларусі народнай песняй, а земляне наблізіліся да «самай далёкай зоркі».

ПРА ГЭТА

Анатоль ВЯЛЮГІН

Есць у Багдановіча выдатная балада «Веранікa» пра першае, бязвіннае і балюча-трывожнае каханне. Яно, як святло знічкі, лягло, не згасаючы, на сэрца паэта, які наведаў сялібу, «дзе леты першыя прайшлі».

> Я ў сад пайшоў. Усё глуха, дзіка,
> Усё травою зарасло.
> Няма таго, што раньш было,
> І толькі надпіс «Вераніка»,
> На ліпе ўрэзаны ў пары,
> Казаў вачам аб тэй пары.
> Расці, ўзмацоўвывайся, дрэва,
> Як манумент жывы, ўставай
> І к небу надпіс падымай,
> Хай нерухомы словы спева:
> Чым болей сходзіць дзён, начэй,
> Тым імя мілае вышэй.

Любае імя на магутным, жывым дрэве паэзіі!.. У беларускай лірыцы яно ўзнята высока, і словы спеву рухомыя, як вечная плынь жыцця.

У Янкі Купалы збярэцца не адзін том аб залатых снах, заснаваных з дзяўчынай, калі «ў лесе зацвіталі ліпы ды каліна». У найбагацейшай скарбніцы паэзіі свету кожны пазнае гэты перлавы россып, бо так мог напісаць толькі Янка Купала:

> Пад агністай зарой,
> Над сівым курганом
> Заручаліся з ёй
> Туманом і агнём.
> («З недацветаў»).

> . . . .
> Вочкі спусціць на грудкі, на
> дол,—
> Так ідзе і набок не зірне,
> А прывабны прыпол і падол,
> Аж смяюцца з мяне, да мяне!

Гэта з верша «Аб дзяўчыне», дзе сялянская мадонна «ўпобачкі з сонцам пайшла». Быццам сёння напісаны слаўны «Лён», гартанна-горная «Генацвале»*, што на сваёй мове Грузія спявае, як сваю народную.

Чысціня і наіўнасць юнацкага свету, мудрасць і пяшчота сталасці ў лірыцы Аркадзя Куляшова.

Даследчыкі прысвячаюць грунтоўныя артыкулы вершу «Аве Марыя» Максіма Танка. Усюды на літаратурных вечарах сустракаюць авацыяй гэты пачуццёвы, нават пажадлівы гімн красе жыцця.

«Зязюльчыным ранкам пасля салаўінага вечара і пералёчнай ночы» размаўляе па-сучаснаму Каханне ў Пімена Панчанкі.

Вернасць рэвалюцыйнай справе, вернасць адзінай і дарагой жывуць у вершы Валянціна Таўлая «Таварышу маёй вясны».

> А як сцежка мая за высокай
> сцяной абарвецца
> І на кратах абные крылом
> акрываўлены сцяг,—
> ты зірні, дарагая, праз лісце
> навіслага вецця
> з пагранічнага ўзгорка вясны —
> на мяцелісты шлях...

Згадваючы вялікага шатландца Роберта Бёрнса, чытаеш з задавальненнем беларускія вершы «Пах чабаровы» Кастуся Кірэенкі і «***Штурхала хмара ў плечы» Сцяпана Гаўрусёва. Такія ж нявыдуманасць пачуцця, крамянасць здаровай плоцевасці ў лірыцы Рыгора Барадуліна.

> Сябе я пераконваю,
> Тут нечая правіннасць:
> Тры ў небе поўні-конаўкі,
>
> На дне па тры травінкі.
> Гайдалася,
> гайдалася
> Вядро —
> і ў студню села.
> Чаму ж не здагадалася
> Паслаць і мне на сене?..
> («Леснічоўка Вэлдзіс»).

Пяюцца ў народзе песні «Любы мой», «Дзе ты, чарнавокая», «Толькі з табою», «Ручнікі», і шмат хто не ведае, што аўтары гэтых лірычных песень—паэты Міхась Машара, Андрэй Ушакоў, Адам Русак, Вера Вярба.

На свае вочы і слых, сваім сэрцам успрымаючы кожны лірычны радок, трэба весці размову **пра гэта**.

Лірыка кахання, як і наогул Паэзія, з'яўляецца маральным багаццем нацыі.

* Генацвале (груз.) — мілая.

ВЯСЕЛАЕ НАВАГОДДЗЕ

— Ну, нідзе няма ёлак!..

— Даруйце, у вас не знойдзецца снатворнага?

Абарона і...

Малюнкі Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

...самаабарона.

Мал. М. КАРАВКО.

па чабору,
па красках.
— Я—бягу! Пачакай, Васілёк!
Адгукніся, маленькі!..—
На калючках шыпшыны шматок
Палінялай, старое сукенкі.

— Я—бягу! Пачакай, родны
сын!..—
Б'юць па твары балюча галіны,
На іглістых калючках шыпшыны
Пасмы рыжай, старое хусціны.

— Дзе падзеўся? Гукні мне,
сынок!—
І бяжыць...
Захлынаецца крыкам.
Сук яловы, [illegible]рывенькі пянёк
Адабралі ў [illegible]е чаравікі.

Басаногай Параска ідзе,
Коле ногі на шышках Параска.
Лес прыглушана, нудна гудзе,
А на лісце, на травы, на краскі
Асядае туман.
Абвалок
Ён ляшчыны,
яліны,
асіны...
І ў яе галаве нейкі змрок.

І туман: то зялёны,
то сіні,
То чырвоны, як з цэглы сцяна,
А сцяна—на яе наплывала...
Задрамала Параска. Маўчала.

Хваравітаю стала яна,
Непрытомнаю нейкаю стала.
Апаўночы яна заспявала:

— Кіну косы
я на росы,
Хай яны праросяцца.
Мае ногі
у дарогі
Чаравікаў просяцца.
Плыві, рэчанька,
пад мосцік,
Ды плыві да выгана.
Паплыву з табой у госці
Я да друга мілага.
А мой мілы на пагосце,
Пад вярбой пахілаю.
Там складу сухія косці,
Стану я магілаю.
Стану помнікам Гарыні
Надмагільнай горкаю.
Не згарэла я ў адрыне,—
Дагараю зоркаю...

У туманнай яе галаве
Не было ўжо яснюткае мары.
Паднялася. Па роснай траве
Басаногай ідзе.
Нібы хмара,
Раскудлачаны косы яе,
Пасівелыя косы.
Ім хусціны даўно нестае,
Грабянцоў і расчосак.

Белы ранак на сіняй вадзе
Туманы разаслаў, як палотны.
Зноў шукае яна. Зноў брыдзе
Па грудках, па імшынах
балотных.

Лес чарніцы,
суніцы
дае,
Яшчэ трохі Параску харчуе.
Стала. Слухае: хтосьці пяе?
Галасы недалёкія чуе.

«Можа, гэта пяе мой сынок?
Можа, стаў пастуховым
падпаскам?»
І гукнула яна:
— Васілёк!—
І пабегла,
пабегла
Параска.
— А-гу-гу! Васілёк!—
І бяжыць,
Даганяе ў бары сваё рэха.
Сэрца б'ецца,
шчыміць
і дрыжыць.
Дабягае яна, недарэка.
Да палянкі. Дзяўчаткі на ёй,
Хлапчукі... А дзяўчынка рукой
Паказала:—Ой, што там,
Наталка?
Можа, гэта русалка?
— Русалка!—
Хлапчукі і дзяўчаткі—наўцёк.
І пабегла Параска...
Крычала:
— Пачакай!
Не ўцякай,
Васілёк!..—
І — змаглася. На верас упала.
Паляжала ды зноў папаўзла,
Зноў на ногі аслаблыя стала,
Зноў дарожка праз бор
павяла,
Зноў Параска гукала, крычала:
— Васілёк,
галубок,
не ўцякай!
Не бяжы ад мяне, мая
ўцеха!—
Рэха коціцца з бору на гай,
У дуброве галёкае рэха:

— Пачакай!
Не ўцякай!
Пачакай!..—
А за рэхам—яна, недарэка:
То праз луг,
то праз бор,
то праз гай,
То нап'ецца ў крыніцах,
то ў рэках...
— Пачакай!
Не ўцякай!..
Родны край
Адклікаецца рэхам:
Адклікаюцца нівы, сады,
Верасы, і лясы,
І ўсе краскі...
Людзі кажуць: з нуды і бяды—
Стала рэхам Параска.
А яшчэ пагалоска адна
Па далінах, бярэзніках
ходзіць,
Стала быдта рабінай яна,
Як пяецца ў народзе...

Толькі рэха, рабіны здалёк
Не пачуў, не пабачыў сынок:
Быў прытулены хлопчык
Масквою...
Яшчэ вернецца ён, Васілёк,
На спатканне з гарынскай
зямлёю.

Праўленне СП БССР выказвае глыбокае спачуванне паэту Хаіму Мальцінскаму з прычыны напаткаўшага яго гора—заўчаснай смерці жонкі.

Давід СІМАНОВІЧ

ПАПАРАЦЬ-КВЕТКА

Я працую над невялікімі апавяданнямі пра паэтаў і мастакоў, чые шляхі ў розны час пралеглі праз Беларусь. Вядома, карыстаўся і дакументамі, і творамі сваіх герояў, і ўспамінамі сучаснікаў.

У апавяданні пра паэта Эдуарда Багрыцкага выкарыстаны ўспаміны С. Бандарына і Б. Емяльянава.

В зеленом садочке,
У Буга на взгорье,
Цвети, моя вишня, цвети!
На тихие воды,
На ясные зори
Лети, мое сердце, лети!

Э. БАГРЫЦКІ.

Пераклад не ладзіўся. Нездарма верш называўся «Заклятая кветка». Паспрабуй, здымі закляцце! Паспрабуй, адчаруй! Але ж і яго самога часам называлі чараўніком. І, значыцца, сваёй чарадзейнай сілай ён мог прымусіць кветку распусціцца.

Гавораць, што папараць зацвітае раз у год — у ноч на Івана Купалу. Што ж, няхай гэтае свята будзе сёння! Няхай будзе, як у тыя дні, калі ён гасціў у свайго сябра Шульца ў Мінску...

Стары прымаў гасцінна. Рассыпаючы густы смех па раскошнай сваёй барадзе, ён рады быў пагутарыць пра птушак і рыб, пра Ясельду і Прыпяць, пра багацце і красу Палесся.

З горада Шульц выехаць не мог, і ў блізкія лясы Багрыцкі скіраваўся з яго сынамі.

Ужо на другі дзень, пераначаваўшы ў вёсцы, забраліся ў глухі гушчар. А потым трапілі на свята.

Палаў касцёр. Іскры ўзляталі так высока, што там, за воблакамі, напэўна, зліваліся з летнімі зоркамі, і таму зоркі ззялі яшчэ ярчэй над беларускім лесам, які называўся лёгка і гучна — бор.

Сам ляснік — паважаны ў гэтых мясцінах чалавек — дазволіў паліць кастры ў гэтую купальскую ноч.

Царыцу свята — дзяўчыну-купалінку — звалі Марынай. Бацька—ляснік, знаўца мясцовых звычаяў, шэптам падказваў ёй, што за чым ідзе, і Марына то заводзіла песню, якую ўсе падхоплівалі, то запрашала скакаць цераз касцёр, каб пазбавіцца ўсякай хворасці і напасцяў.

Багрыцкі таксама скочыў цераз маленькае цяпельца, запаленае спецыяльна для яго.

Няхай дрыжыць застарэлая астма-дыхавіца! Ён пакажа ёй, што нельга беспакарана сядзець у яго целе!

Ён скочыў ёй наперакор і сеў побач з леснікам.

Марына падносіла ўсім вялікі збан вясковай бражкі. І кожны адпіваў, колькі хацеў. Багрыцкі таксама глытнуў і — папярхнуўся.

— Як гэта? — здзівіўся ляснік. — Паэта, а не ўмее піць.

Ён менавіта так і вымавіў гэта слова — паэта. І Багрыцкі запомніў яго, і потым, пазней, заўважыў, што ў Янкі Купалы ў вершы якраз так, панароднаму: «Я не паэта, о крый мяне божа...»

— Паэта павінен усё ўмець: і бражку піць, і калі на звера — таксама хадзіць умеючы...

Багрыцкі зноў адзначыў для сябе гэтую пераклічку думак простага беларускага лесніка з радком Маякоўскага: «надо, чтоб поэт и в жизни был мастак»...

Гэтае мастацтва (так вымаўлялі беларусы) у яго атрымлівалася не заўсёды.

Бражка, адзіны яе глыток, апякла горла і горача разлілася недзе ўсярэдзіне.

Марына з дзяўчатамі аздаблялі дрэва. Прынеслі бярозку і начапілі на яе нешта накшталт дзявочай сялянскай сукенкі. Зверху, быццам на галаву, прыладзілі вянок і павялі вакол бярозкі карагод.

Потым шукалі папараць-кветку.

Нехта хваліўся, што бачыў. Нехта сумняваўся. А кароткая ноч ішла на досвітак.

На світанні ўпрыгожаную бярозку кінулі ў ваду. І яна паплыла па вузкім рэчышчы лясной рачулкі.

Як бярозка па цячэнні, плылі думкі.

Як бярозка, спыніліся каля берагу.

І выкліканы з мінулага абразок памог нарадзіцца радкам:

Лишь праздник Ивана Купалы
Приблизится с ночкой своей,
Цветка заповедного жало
Чарует...

Багрыцкі пакінуў месца для эпітэта, а ў канцы радка запісаў слова для рыфмы: «людей».

Далей перакладаць стала лягчэй.

Беларускую мову ён разумеў добра. Можа, таму, што вырас на Украіне. А можа таму, што былі словы гэтай мовы блізкія да рускіх, да агульных славянскіх каранёў.

У наступнай страфе трэба было даць карціну начнога трывожнага лесу. І думкі зноў занеслі яго туды, дзе ён гасціў тры гады назад...

З сынамі Шульца і знаёмым леснікам выбраліся на дзіка. Выйшлі з вёскі на змярканні.

На чорную заду з лапінкамі белых гарлачыкаў выштурхнулі два чаўны. У адзін селі браты. У другі — Багрыцкі і ляснік.

Плылі праз чараты. Тоненька звінеў камар ды недзе крычала сава. Толькі на золку выйшаў на вадапой той, каго чакалі — дзік...

Пасля паездкі Багрыцкі напісаў пра гэтае паляванне верш «Трясина»:

ПІСЬМЕННІК І КНІГІ

ТАЛЕНТ, ЯКІ СЛУЖЫЦЬ ДЗЕЦЯМ

Беларуская паэзія для дзяцей ідзе ад вуснай народнай творчасці. Лепшыя дзіцячыя паэты творча выкарыстоўваюць традыцыйныя мастацкія прыёмы, вобразы, сітуацыі і сюжэты. Віднае месца ў паэзіі для маленькіх належыць і старэйшаму нашаму паэту Станіславу Шушкевічу, які творча засвоіў і школу народнага майстэрства, і вопыт Чукоўскага і Маршака.

Першы значны твор для дзяцей — казку «Звярыны баль» — С. Шушкевіч напісаў у 1929 годзе. А ў 1935 годзе гэтая казка выйшла асобным выданнем і прыхільна была сустрэта і крытыкай, і чытачом. І сёння яе з задавальненнем чытаюць і слухаюць дзеці розных узростаў. Галоўная ідэя твора — маленькі можа быць героем сярод вялікіх, таму што яму не ўласцівы фальш, ён любіць праўду і ведае ёй цану.

У «Звярыным балі» ўжо выявіліся тыя рысы казкавай творчасці Шушкевіча, якія характэрны для ўсіх яго лепшых твораў для дзяцей, — спалучэнне займальнай фантастыкі з рэальным жыццём. У казцы з добрай выдумкай, псіхалагічна праўдзіва выпісаны лясныя жыхары, перададзены іх «побыт» і «норавы». І ўсё гэта зроблена маляўніча і сакавіта:

Загудзелі, зашумелі
У бары,
Таўклі кашу, аж спацелі,
Камары.

А лісічка на памосце
Скубе гусь,
Ажно храшчыкі і косці
Хрусь ды хрусь.

А мядзведзь начоўкі мёду
Валачэ,
А па лапах, ажно шкода,
Мёд цячэ...

У канцы 20-х пачатку 30-х гадоў вершы С. Шушкевіча часта можна было сустрэць на старонках дзіцячай перыёдыкі.

Пасля Вялікай Айчыннай вайны паэт напісаў больш за дзесятак кніжак для дзяцей, пераважна для самых маленькіх. Любоў да роднай прыроды, паэтызацыя жывёльнага і расліннага свету, імкненне да подзвігу, услаўленне Радзімы і працы, шчырасці і праўдзівасці — галоўныя тэмы гэтых кніг. У вершах і казках паэта ўсё чалавечна, панароднаму лірычна і па-дзіцячы непасрэдна. Паэт добра разумее (дакладней — адчувае) псіхалогію маленькіх, ведае іх густы і запатрабаванні, размаўляе з дзецьмі проста, займальна і шчыра. Лепшым творам паэта ўласцівы канкрэтнасць паэтычнай думкі, выразнасць ідэі, мастацкая прастата. Яны вабяць маленькіх даходлівасцю зместу і формы, выразнасцю паэтычнага складу і свежым гучаннем слова, якое ў паэта то ласкавае і пяшчотнае, то важкае і напружанае, то звонкае і журботнае, і ў той жа час — гнуткае і афарыстычнае, трапнае і выразнае.

Слова паэта гучыць хораша і зладжана, лёгка і натуральна. Наступнае слова быццам «паразвоньваецца» з папярэднім, «падрыхтоўвае» другое:

— Я гадзіннік, ваш будзільнік,
Каб не дзынкаў — дзінь-дзінь-
дзінь,
Вы б у школу не схадзілі
І праспалі б як адзін...

. . . .

Стукалі дзятлы ў два тапары,
Стукалі, грукалі па сухой кары,
Ажно рэха адгукалася па бары...

. . . .

Полем, лесам, пералескамі
Па зямлі, вясной абуджанай,
Красавік ідзе з пралескамі
Па прагалінах і лужынах...

Паэт не проста маніпулюе гукамі. За гэтай гульнёй — вельмі блізкай і неабходнай дзецям у іх моўнай практыцы — чуецца музыка роднага слова, яго першапачатковая чысціня.

Характэрна, што, захопленыя прыгажосцю гучання радка, дзеці часам ігнаруюць сэнс, вобраз. Сведчанне таму — народныя дзіцячыя пацешкі, лічылкі, скорагаворкі, заклічкі і г. д. («Адам, Сцяпан, падай стакан, падай лімон, убірайся вон!», «Не плач, не плач, мама спячэ калач, маслам памажа і табе не скажа»). С. Шушкевіч у сваёй творчасці ўлічвае гэтую асаблівасць дзіцячага ўспрымання і творча інтэрпрэтуе фальклорныя матывы і вобразы.

Рыфма ў паэта, як правіла, звонкая і выразная. А насычанасць радкоў аманімічнымі і каламбурнымі, багатымі і дакладнымі рыфмамі дазваляе імгненна стварыць вобраз, займальна і лёгка данесці яго да маленькага чытача:

Села я, села я,
Не магу падняцца.
Сеяла, сеяла
Буракі наградцы...

. . . .

Павучок-мухаед
Злавіў муху на абед.
Просіць муха павука,
Ненажэру-крыжака:
— Адпусці, не вяжы,
Дай на свеце пажыць!
Ой, не рві ты, павук,
Маіх тоненькіх рук,
Не цягні за касу,
Не губі маю красу.
І не рэж, не катуй.
Весялушку пашкадуй.
Дзі-дзі-дзі! Дзі-дзі-дзі!
Ад мяне ты адыдзі...

Займальнасць — не самамэта для паэта. Творы яго, як правіла, і глыбока павучальныя. Паэт умела падводзіць маленькіх да разумення, што добра, а што кепска, развівае іх думку. Мараль у паэта звычайна ўнутрана абгрунтавана. Ён дазваляе сваім героям і пажартаваць, а часам крыху і пасвавоіць. Але, разам з тым, умее даць гэтаму свавольству незласлівы, «мяккі» накірунак.

Вось верш «Свавольнік». У ім паэт з замілаваннем і затоенай хітрынкай расказвае пра двух мядзведзікаў, якія сваволілі. Яны — «як скакалі праз кусты, дык абшарпалі хвасты». І вывад:

Селі побач на пяньку
Пад ялінамі ў цяньку,
Плачуць, азіраюцца —
Мама будзе лаяцца.

Сітуацыя — добра зразумелая, блізкая дзецям. Верш заклікае іх да суперажывання. І менавіта праз добрыя, светлыя пачуцці дзеці ўспрымаюць, самі таго не ўсведамляючы, асноўную ідэю твора — выхаваўчую.

С. Шушкевіч заўсёды імкнецца, каб маленькія чытачы «назіралі» за ходам нараджэння думкі, каб яны здагадваліся, супастаўлялі, аналізавалі. Яго творы, пранізаныя мяккім лірызмам і далёкія ад надакучлівых сентэнцый, свабодна далучаюць дзяцей да рэчаіснасці. Лірыка ў Шушкевіча — падтэкст твора, падтэкст асцярожна прыхаванага павучання («Бабёр-хвалько», «На агародзе», «Як малыя гномікі будавалі домікі», «Кузня», «Рыгор-экскурсавод», «Казка-быль пра рэпку» і многія іншыя).

Казачны свет Шушкевіча — свет птушак і звяроў. Лісяняты і мядзведзікі, дзятлікі і камарыкі, шавец-індык і ваўчыха-краўчыха, балотны каралевіч бусел Клёка-Клёкала і зялёная жабка Квока-Квокала — жывыя, «кожны са сваёй непаўторнай — па трапным вызначэнні Міхася Стральцова — фізія-

На водопой, по нарывам кочек,
Он продвигался — обломок ночи,

Не замечая, как на востоке
Мокрой зари проступают соки;

Как над стеной камышовых щеток
Утро восходит из птичьих глоток;

Как в очерете тайно и сладко
Ноет болотная лихорадка...

. . . . . .

Время пришло стволам вороненым
Правду свою показать затонам...

У Мінск вярнуўся задаволены паляваннем.

А там ужо афіша абвяшчала пра яго выступленне.

У плане даклада ён намеціў размову пра Маякоўскага і Хлебнікава, Ахматаву і Асеева і, вядома, пра інжынераў сюжэта — канструктывістаў, да якіх у тыя дні сам фармальна належаў.

Летнім адвячоркам ён выступаў у гарадскім садзе імя Прафінтэрна. Народ сабраўся цікавы. Гэта ён адчуў адразу ж па ўвазе аўдыторыі, а потым па пытаннях.

Але самае светлае, што павёз з сабой, была сустрэча з вершамі Янкі Купалы.

Тады і вырашыў узяцца за пераклады. Для пачатку выбраў «Дзве таполі».

І вось ужо тры гады прашалясцелі, нібы лісты над галавой.

Нядаўна спаткаліся з Янкам у Маскве, як старыя добрыя сябры.

— Пра ваш пераклад я даведаўся неяк нечакана, — расказваў Купала. — Раптам таварышы з Масквы віншуюць: «Харошыя ты вершы напісаў». — «Якія вершы?» — пытаю па тэлефоне. Адказваюць: «Дзве бярозы». Але я такога верша не пісаў... І вось прысылаюць мне ваш пераклад. Многа слоў не маіх, а верш мой.

— Вы разумееце, Іван Дамінікавіч, — збянтэжана, нібы просячы прабачэння, высвятляў Багрыцкі, — я адчуў, што душа і, значыцца, сэнс верша страцяцца, калі проста перасадзіць таполі на рускую зямлю. Не зразумее рускі чытач таполінай журбы... А ў вас так задушэўна атрымалася таму, што таполі вам, як родныя, блізкія людзі. А мне бярозы бліжэй!.. Прачытаў я ваш верш раз, другі, выйшаў у Кунцаве да мастка над ярам, да бярозак, яшчэ раз прачытаў — вельмі падобна, вось і пераклаў... Вы ўжо не крыўдуйце...

— Ды за што ж тут крыўдаваць? Памятаеце, у Аляксея Канстанцінавіча Талстога добра сказана, што галоўнае ў перакладзе — настрой, падтэкст, унутраны змест. Усё гэта вы захавалі і да чытача данеслі... Дзякуй вам!..

І Купала прачытаў па-руску:

За околицей в грозы две стояли березы,
Как одна две березы стояли,
И стонали сквозь слезы, истлевая, березы,
Как одна две березы стонали.

Гэты пераклад быў зроблены тады, калі на рускай мове выходзіў зборнік беларускага паэта, і Багрыцкага падганяла выдавецтва.

— Што ж гэта вы так зацягнулі, Эдуард Георгіевіч? — пытаў рэдактар. — Кнігу трэба здаваць у набор. За вамі апошнія радкі...

Але калі Багрыцкі прачытаў яму Купалавых «Паязджан», ён згадзіўся пачакаць яшчэ тры дні і ўсё паўтараў апошнія радкі верша:

А над нами завируха,
Поползунья, злобедуха,
Раскачнулась снежной вехой,
Задыхается от смеха.

Тэрмін набліжаўся. Заўтра трэба было здаваць апошні Купалаў верш. Зноў і зноў Багрыцкі перачытваў беларускія словы і ладзіў свой радок:

И ветки хотят наклониться,
И вереск трещит под ногой;
Вот-вот за цветок ухватиться
Готовишься слабой рукой...
Ан нет! Гаснут звездные светы,
Откликнулся петел в селе,
Ни ночи купальской, ни цвета, —
Все сгибло, пропало во мгле.

Ён біўся над перакладам да поўначы. І ўсё-такі прымусіў папараць заквітнець.

Нябачаным агеньчыкам успыхнула кветка.

І зноў згасла.

Толькі на адно імгненне ўбачыў яе Багрыцкі. Таму што мара меж не мае. І няма канца пошукам і натхненню.

г. Віцебск.

ПАМЯЦІ «ЦЁЦІ ЎЛАДЗІ»

Грамадскасць рэспублікі адзначыла 80-годдзе з дня нараджэння Ул. Ф. Луцэвіч. 25 снежня на радзіме Уладзіславы Францаўны ў Вішнеўскай сярэдняй школе (Валожынскі раён) сабраліся яе землякі, сюды прыехалі беларускія пісьменнікі, супрацоўнікі музея Я. Купалы.

Вечар адкрыў дырэктар школы В. Шаўнюк. Пра жыццёвы і творчы шлях Уладзіславы Францаўны гаварыла галоўны захавальнік фондаў музея паэта Я. Раманоўская. З цікавасцю слухалі землякі цёці Уладзі ўспаміны аб ёй пісьменнікаў Янкі Брыля і Сяргея Грахоўскага. Свае вершы прачыталі Хведар Чэрня — выпускнік Вішнеўскай школы, Сяргей Грахоўскі, Пятро Бітэль—настаўнік школы.

Вялікі вечар памяці Ул. Ф. Луцэвіч адбыўся ў Літаратурным музеі Янкі Купалы. Адкрыў вечар сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Іван Шамякін. Аб жыццёвым шляху Уладзіславы Францаўны, аб яе нястомнай дзейнасці па стварэнні музея паэта расказаў Уладзімір Юрэвіч. Сардэчна і цёпла гаварылі пра «цёцю Уладзю» яе сябры М. Осіпава, П. Мядзёлка, З. Азгур, П. Кавалёў, Э. Агняцвет, Р. Няхай, П. Прыходзька, Л. Камоцкая і інш.

У Доме Купалы гучалі вершы, прысвечаныя Уладзіславе Францаўне, беларускія песні, якія яна асабліва любіла, вершы самой цёці Уладзі, адрасаваныя дзецям.

У заключэнне адбыўся канцэрт, у якім прынялі ўдзел артысты сталічных тэатраў, студэнты Мінскага педінстытута, дзеці з Палаца піянераў.

Т. ТАРАСАВА.

СЕМІНАР ЛІТАРАТАРАЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Днямі ў Віцебску адбыўся творчы семінар літаратараў вобласці, скліканы абласным аб'яднаннем сумесна з Домам народнай творчасці. У ім прымала ўдзел каля 30 аўтараў з Полацка, Оршы, з іншых гарадоў і раёнаў вобласці. З аналізам работы раённых літаратурных аб'яднанняў і творчасці маладых літаратараў Віцебшчыны выступіў кіраўнік семінара паэт Давід Сімановіч.

Семінар падвёў вынікі работы абласнога літаратурнага аб'яднання за год.

номіяй». Не можа не пакарыць сэрца дзіцяці зайка, што ехаў «краем лесу», якому «нягодніца-лісіца палку торкнула ў спіцы», з-за чаго «аб таўшчэзнае палена бедны зайка збіў калена». Але перамога ўсё ж за дабрадзейнасцю. На дапамогу зайчыку прыходзіць мядзведзь. І мілы, добры зайка не хоча застацца ў даўгу перад мядзведзем. Ён на дабро адказвае дабром — «як направіць самакат, падвязе мядзведзянят» («Самакат»).

Паэт размаўляе з маленькімі мовай эмоцый, мараль у яго не ў словах, а ў прыкладах. І дапамагае гэтаму гумар — светлы і лагодны, які ёсць амаль ва ўсіх творах С. Шушкевіча. Казкі паэта «Камар-брынкун і жаба-квакуха», «Як у лесе ды пад дубам...», «Хворы жораў», а таксама «Казка пра лісу-хітруху і добрых сяброў — мядзведзя, зайца і пеўніка» нясуць у сабе багаты пазнавальны матэрыял, які трапна падаецца ў вясёлай форме.

Відаць, многія нашы вучні ведаюць верш-жарт «Танцавалі ў сшытку кляксы...», у якім надзвычай паэтычна вырашаецца важная педагагічная праблема — кожны школьнік павінен быць акуратны, вучыцца толькі на добра і выдатна:

Танцавалі ў сшытку кляксы
Ад чарніла і ад ваксы,
Танцавалі, прысядалі,
Двойку ў госці запрашалі,
Кажа двойка: — Не пайду,
Лепш сястрыцу прывяду!..
І, дугой сагнуўшы спінку,
Прывяла сястра-адзінку.

Імя С. Шушкевіча добра вядома ў нашай рэспубліцы і за яе межамі і як цудоўнага дзіцячага паэта-песенніка. Беларускімі і ўкраінскімі кампазітарамі на музыку пакладзена больш за два дзесяткі вершаў паэта. Асабліва вялікай папулярнасцю сярод дзяцей карыстаюцца песні «Дружны клас», «Лясная калыханка», «Павучок-мухаед», «Ліса і Курка», «Пайшоў коўзацца каток», «Сарочы церамок», а песня «Мы на змену ідзём» стала ледзь не гімнам беларускіх піянераў.

Многія вершы і казкі паэта перакладзены на рускую, украінскую, літоўскую, латышскую, узбекскую і яўрэйскую мовы.

Гэта — заслужаная папулярнасць. Паэт здабыў прызнанне ў самых строгіх і непадкупных чытачоў.

Р. ЛІТВІНАЎ.

г. Гомель.

ХОЦЬ СЕЛЕТА І БЯССНЕЖНА, АЛЕ ЁСЦЬ І ТАКІЯ КУТКІ...

Мал. А. САПЕТКІ.

АДВЕЧНАЕ

РУПЛІВІЦА

Неяк давялося мне быць у камандзіроўцы. Аўтобус, быццам баючыся спазніцца, шпарка імчаў па асфальце.

Мінулі Валяр'яны, Слуцк, а там і самы горад Старыя Дарогі, мой апошні пункт. Мне трэба сустрэцца з юнымі інтэрнацыяналістамі, якія збіраюць лекавыя травы для дзяцей шпіталя Ханоя. Дарэчы, Старадарожскі раён у гэтым займаў летась першае месца ў вобласці.

Вось і школа. Знаёмлюся з дзецьмі. Расказваюць пра свае справы, пра лекавыя травы, называюць перадавікоў.

А тым часам надышла ноч. Адзін настаўнік прапанаваў мне знайсці месца для начлегу. Прайшлі некалькі крокаў. Дом. Праз вокны льецца на вуліцу святло. Заходзім.

— Прывёў начлежніка, Кацярына Максімаўна.

— Калі ласка. Для добрага чалавека ў нас заўсёды знойдзецца месца, — адказала гаспадыня.

Гэта невысокая, рухавая, пажылая жанчына.

Саджуся, знаёмлюся.

Гаспадыня ўключае люстру. Разліваецца святло, і пакой ператвараецца ў нейкую маленькую выстаўку-музей.

На сценах ручнікі, аздобленыя разнастайнымі ўзорамі, на ложках коўдры, а над імі дываны; на канапе паркалёвы чахол, на падушках — накрыўкі. На стале абрус пераліваецца ўсімі колерамі вясёлкі. Прыгожыя сурвэткі. На падлозе ходнічкі.

І на ўсіх гэтых цудоўных рэчах, вытканых, звязаных — вышытыя кветкі, птушкі, зверкі, лісце, дрэвы, матылькі. Маё захапленне зрабіла на гаспадыню ўражанне. Мы разгаварыліся.

Выбіраючы арнамент, Кацярына Максімаўна Русаковіч не капіруе, не шукае ўзораў у спецыяльных часопісах, кнігах. Яна бярэ іх з навакольнага жыцця. Выйдзе на поле, а там морам хвалюецца збажына, расцвітае бульбянік, а ўдалечыні губляецца белая коўдра грэчкі.

Пойдзе на луг, збочыць у лес па грыбы. Стаяць векавыя дрэвы, а на галінках шчабечуць птушкі; прабяжыць заяц або ліс, з дрэва на дрэва скокне вавёрка.

А па кветкі не трэба хадзіць далёка. Варта толькі пераступіць парог свайго дома. Навокал — прыгожы кветнік, добра дагледжаны дочкамі. Тут лашчаць вока хрызантэмы і язмен, флоксы і цюльпаны, нарцысы і лілеі, гладыёлусы і гваздзікі... І ўсё гэта рана ці позна знойдзе сабе месца ў яе работах.

І не толькі гэта. Самыя сучасныя прадметы — самалёты, танкі, камбайны, трактары ўводзіць Кацярына Максімаўна ў свае вышыўкі, інкрустацыі, ткацтва.

Багатая наша беларуская зямля на народных умельцаў. І вось Кацярына Русаковіч едзе да іх, цікавіцца, што можна запазычыць, скарыстаць у сваёй рабоце.

Колькі цярпення, а галоўнае кемлівасці трэба мець, каб выканаць такую работу, як інкрустацыя з саломкі на дыванах. Трэба асцярожна разрэзаць сцябло напалам, надаць яму патрэбны колер, наклеіць на тканіну, на якой папярэдне ўжо нарысаваны штрыхі ўзораў. Трэба мець тонкі густ, пільнае вока, каб падабраць адпаведны колер.

Глядзіш на такую рэч, і перад тваімі вачыма свеціцца, зіхаціць, здаецца, само серабро ці золата.

Добрае слова сказалі пра самадзейную мастачку, высокую ацэнку яе вырабам далі прафесійныя мастакі на выстаўцы Мінскага абласнога дома народнай творчасці. Грашовай прэміяй адзначана работа Кацярыны Максімаўны.

— Для мяне прэмія — не самае галоўнае, — гаворыць Кацярына Максімаўна. — Мне даражэй цёплае слова, упэўненасць у тым, што я прыношу радасць людзям.

Без стомы яна зноў рыхтуе эскізы дывана з новым узорам. Міне колькі часу, і ажывуць на тканіне кветкі, галінкі дрэў, птушкі і зверкі.

— Дзе вы вучыліся, ад каго пераймалі майстэрства? — пытаю я.

— Маці мая добра ткала, — гаворыць Кацярына Максімаўна. — Ад яе і вучылася.

— А вашы дочкі бяруць што-небудзь у вас?

— А як жа! — Кацярына Максімаўна паказвае вышытыя сарочкі, фартушкі, сурвэткі. — гэта ўсё яны, Галя, Маруся і Надзя зрабілі.

Я гляджу на рупную працу дзяўчат і думаю — як гэта добра, што жыве і перадаецца сённяшняму пакаленню прыгажосць, праз стагоддзі пранесеная народам...

Г. ВІНАГРАДАЎ.

МАЛЕНЬКІ ШЭДЭЎР

ЛІДЗІЯ РЖЭЦКАЯ Ў СПЕКТАКЛІ «БЕЗ ВІНЫ ВІНАВАТЫЯ»

Не, ён не маленькі: гэта толькі па ролі актрыса, якая стварыла вобраз Галчыхі, выходзіць на сцэну на якія пяць, не больш сямі хвілін. І зачароўвае залу. Чым? Як? Натуральнымі паводзінамі. Поўным паглыбленнем у тое, чым жыве яе гераіня ў гэты момант і з гэтымі словамі на вуснах. Мазкамі сакавітымі, кідкімі, сапраўды тэатральнымі. Што яшчэ можна сказаць? Што перад намі таямнічы па рэцэптуры стварэння ўзор сцэнічнай праўды? Усё—правільна. І ўсё ж ёсць яшчэ нешта ў гэтай старой жанчыне, якая там, у святле рампы, здаецца, адно толькі і робіць, што па-службоваму паведамляе Кручынінай пра дзіця, якое ёй, старой, некалі далі на выхаванне, і дзіця гэтае...

Стрымліваеш слёзы, калі слухаеш, як праз абрыўкі то ўспамінаў пра тое, што сапраўды некалі было, то прыдуманага Галчыхай вось толькі што, тут, у нумары гасцініцы, прабіваецца трапяткое жыццё. А навошта ёй, старой, выдумляць нешта? Ды грошы ж Кручыніна, не адну паперку-асігнацыю, высыпала перад ёй—толькі скажы, дзе Грыша. Той, маленькі, што захварэў...

— Адужаў, галубка! Бог даў, ачуняў!..

Старая амаль звар'яцела: гады яе такія. Але праз блытаніну яе слоў-трызнення прабіваецца нешта дакладнае. І за гэтыя іскры праўды ёй удзячная Кручыніна. Бо яе матчына сэрца не памыляецца—Грыша жывы!—і Галчыха пацвярджае гэта. Не можа адарваць вачэй ад грошай і спрабуе аднавіць тое, што калісьці было. А памяць не тая, даводзіцца і выдумляць...

— Бог мяне пакараў, вось за гэта самае і пакараў,—у мінуту прасвятлення зрываецца з вуснаў Галчыхі.

«За што ж?»—пытаецца Кручыніна.

Лідзія Ржэцкая тут вымаўляе тэкст, як ён напісаны аўтарам, ды ў яе голасе ёсць нешта, адрасаванае сумленню Кручынінай. Адкрытага дакору няма, але... У шчырай роспачы яна прызнае і сваю віну:

— Думаю, куды яго падзець? Тры-

маць у сябе—дык яшчэ ці будуць плаціць... сумнявалася...

Здаецца, грошы для яе—самае першае і самае галоўнае, такая ўжо натура Галчышына. А я спачуваю ёй. Яна мне гаворыць пра высакароднасць чалавека, якому выпадала замяняць пакінутым дзецям і маці, і гувернантку. Вы плацілі ёй грошы? Дык без грошай малога на ногі не паставіш! У пералівах старэчага голасу, якія так нервова і выразна пульсуе ў Л. Ржэцкай, чуецца і трагедыя яе, гэтай жанчыны, каму лёс наканаваў бачыць першую ўсмешку і першую слязу сірацінкі. Узрушае сказанае актрысай, як сведкай:

— Як гэта ён папраўляцца стаў, дык усё маму пытаў ды клікаў... Ручачкі-та цягне ды кажа: «мама, мама!»...

На сцэне ў гэты момант — старая, якая быццам упадае ў самнамбулічны сон, а ў інтанацыях слоў ажывае даўняе мінулае, нібы Галчыха перажыла гэта ўсё ўчора: той Грыша казаў: «мама, мама!» і ручачкі кудысьці цягнуў... Шмат чаго было ў жыцці старой, а такое не забываецца. І таму, што не забываецца, гучыць як бязлітасная кара для Кручынінай. Можа, Галчыха і выдумляе штосьці, каб кара была не такой жорсткай, бо інакш і грошай жа могуць не аддаць.

Гэта надзвычай важны акцэнт у ролі Л. Ржэцкай — грошы. Яна іграе так, што памяць пра іх не прыніжае Галчыху. Гэта — не «сэля ві», гэта—праўда жыцця, і калі яна ў чым вінаватая, то не яе ў тым віна, а паноў «з грашыма». Для яе і Кручыніна цяпер такая—некалі плаціла за сына-падзаборніка, потым перастала, Грыгорый Львовіч Мураў, бацька, нават узрадваўся, што маленькага Грышу ўладкавала старая...

Яна разумная і нават па-свойму далікатная, Галчыха ў Л. Ржэцкай. Варта ўслухацца ў непаўторна празрыстую плынь яе мовы там, дзе Галчыха нібы просіць прабачэння за сваю жорсткую праўду і за падсаладжаную ману:

— Вы загадваеце гаварыць; я і гавару, гавару, суцяшаю вас, а сама не ведаю што... зусім затамілася...

Стамілася яна не толькі целам, а і душой. Актрыса ў спектаклі купалаўцаў і раскрывае трагічны лёс Галчыхі, вымушанай хай сабе і за грошы, але толькі тое і рабіць у жыцці, што аберагаць чужых дзяцей, першым словам вучыць, першыя крокі падтрымліваць. Гэтыя амаль нечалавечыя пакуты звялі яе на ніжэйшую прыступку грамадскай лесвіцы, туды, дзе марнуюць апошнія гады жыцця жабракі. І пакідае яна багаты пакой гасцініцы, дзе спынілася праездам праз губернскі горад Кручыніна, як бы прасветленая: усё ж выслухалі яе, паспачувалі, як ёй здаецца, зразумелі і заплацілі...

— Калі што ведаю, дык я ўспомню... успомню...

І нібы здань, пакідае сцэну гэтая высакародная і няшчасная, пакідае, каб недзе там, у цішыні адзіноты, зноў і зноў перабраць дні і гады свайго жыцця, аддадзенага сіротам.

Усё, што робіць Л. Ржэцкая і ў гэтай ролі, успрымаецца як вельмі натуральнае, імправізацыйна народжанае мастаком, усхваляваным сутнасцю драматургічнага вобраза, без прымусу і рацыянальнага разліку. Не будзе перабольшаннем, калі мы скажам, што ў манеры ігры гэтай выдатнай артысткі беларускай сцэны ёсць штосьці мацярынскае — інакш яна не можа і не ўмее. Калі ёй хто або што падказвае, то адно яе артыстычны тэмперамент і вялікі запас жыццёвых уражанняў. Каб так пражыць на сцэне якіх, паўтараю, сем хвілін, трэба было, мабыць, разварушыць нешта запаветнае ў душы, нешта прызапашанае без папярэдніх меркаванняў. А выглядае Галчыха так, быццам толькі такой яна і можа быць, такой яе напісаў А. Астроўскі, «выхапіўшы» з безлічы сваіх прататыпаў, знаёмых яму па рэальнай рэчаіснасці.

Апладысменты Л. Ржэцкай у гэтым спектаклі—гэта апладысменты сапраўднаму сцэнічнаму шэдэўру.

Барыс БУР'ЯН.

Н. Паўлава («Дон-Кіхот»).

Е. Шпілеўская і В. Глінскіх («Спячая прыгажуня»).

А. Трызна і В. Іваноў («Кармэн»).

Л. Палагіна («Спячая прыгажуня»).

ЗАЎТРА НАШАГА БАЛЕТА

Гэта быў незвычайны канцэрт: у ім прымалі ўдзел і самыя маленькія выхаванцы Беларускага харэаграфічнага вучылішча, і тыя, каго, нягледзячы на маладосць, мы можам і смела назваць майстрамі балета. Гэта быў канцэрт з надзвычай разнастайнай праграмай. У ім гучала музыка Чайкоўскага і Шастаковіча, Дэліба і Штрауса, Пукста і Глебава, беларускія народныя мелодыі. Мы мелі магчымасць пазнаёміцца і з рознымі творчымі почыркамі харэографаў - пастаноўшчыкаў: А. Месэрэра, В. Вайнонена, Л. Лаўроўскага, А. Дадзішкіліяні, А. Андрэева...

Канцэрт «Малады балет Беларусі» прывабіў шматлікіх аматараў гэтага віду мастацтва. Ён не мог не выклікаць цікавасці, бо даваў магчымасць пазнаёміцца не толькі з сённяшнім, але і з заўтрашнім днём беларускага балета. Гарачымі апладысментамі ўзнагароджвалі гледачы маладых «зорак» нашай сцэны: Л. Бржазоўскую, Н. Паўлаву, Ю. Траяна, Г. Саркісьяна. Былі і іншыя цікавыя выступленні, у якія ўклалі свае сілы і талент як маладыя выканаўцы, так і іх педагогі.

І ўсё ж хацелася б, каб праграма была больш адшліфаванай, падрыхтаванай на вышэйшым прафесійным узроўні. Гэтага вымагае і сама назва «прэм'ера», якая значылася на афішы.

Пошукі і адкрыцці маладых талентаў—справа пачэсная і адказная. Вітаючы такое мерапрыемства тэатра, хочацца пажадаць яго кіраўніцтву і далей працягваць канцэрты маладых выканаўцаў, толькі з больш строгім адборам удзельнікаў.

М. БІРУЛЯ.

Н. Карыенка і А. Рымашэўскі («Лебядзінае возера»).

СЛОВА ПРА МАЛОДШАГА СЯБРА

ХАЙ ГАРЫЦЬ ЯГО ЗОРКА

Сцэнічнае жыццё гэтага Толі яшчэ толькі пачалося. Гамяльчане паказваюць камедыю А. Каламійца «Першы грэх», дзе Яўген Дашкоў выступае ў ролі свайго сучасніка. Таксама ідзе пошук характару, не ўсе акцэнты знойдзены і замацаваны... Артыст правярае сябе на публіцы. Ідзе крышталізацыя вобраза.

Захапленне Яўгена Дашкова тэатрам пачалося дзесяць год назад, яшчэ тады, калі ён працаваў слесарам - зборшчыкам на адным з заводаў Свярдлоўска. Кожную вольную хвіліну праводзіў юнак у драмгуртку пры палацы культуры, а потым, прачытаўшы ў газеце аб'яву аб наборы ў тэатральную студыю Казанскага тэатра юнага гледача, паехаў у Казань. Вучобу закончыў паспяхова, працаваў спачатку ў Бранскім драматычным тэатры, а потым — апошнія пяць год — у Гомелі.

Увесь гэты час я сачу за яго творчым шляхам. Мне прыемна, што побач расце артыст удумлівы, сур'ёзны, шчыры. Найлепш удаюцца яму вобразы людзей маладых, няўрымслівых, парывістых, блізкіх яму па духу, якіх ён адчувае сэрцам, якіх любіць. Гэта партызан Павел Шыдлоўскі ў «Грэшным каханні» А. Дзялендзіка, Андрэй у драме Маўзона «Жыццё ўсяго адно», палкі Лаўрэнсіо з «Дурнічкі» Лопэ дэ Вэга, Цімоша з ляонаўскай «Залатой карэты».

Не ўсё ў Жэні ішло адразу гладка. Былі і зрывы, і няўдачы. Памятаю, як не давалася яму роля Аляксандра Салаўя ў «Рудабельскай рэспубліцы». Колькі даводзілася думаць, чытаць, імкнуцца «скапіць» тое няўлоўнае, што робіць вобраз рэальным, жывым. Многа працаваў тады з маладым артыстам і пастаноўшчык спектакля І. Папоў, які раіў, накіроўваў, усяляў веру. І Яўген быў вучнем рэжысёра, дапытлівым і старанным. Ён шукаў у сабе нешта з характэрнага для героя, ставіў перад сабой задачы, якія маглі б яго наблізіць да сутнасці вобраза. Яму даводзілася і стрымліваць тэмперамент, і, наадварот, даваць выйсце гарачым пачуццям, з якімі Салавей выконвае адказнае заданне партыі. Тое «чапаеўскае», што ўласціва персанажу аповесці С. Грахоўскага, малады акцёр раскрываў удумліва, без плакатнай прасталінейнасці. Калі гэты сцэнічны вобраз і нельга лічыць цалкам удалым, таленавітым эскізам назваць можна ўпэўнена. А з такіх эскізаў мы, артысты, часам і крочым да вялікіх і маштабных вобразаў. Я ўпэўнены, што ў Яўгена яны — наперадзе.

Адной з лепшых работ Я. Дашкова з'яўляецца, на мой погляд, роля Цімошы ў «Залатой карэце». Жорстка пакалечаны вайной, якая адабрала ў яго зрок, а значыць любімую прафесію астранома, Цімоша — Дашкоў не здаецца нам пераможаным, зломленым, бездапаможным. Калі ён гаворыць, што павінен пайсці з роднага горада, дзе ўсе залішне яго шкадуюць і дапамагаюць яму, — мы верым, што гэта не ўцёкі ад жыцця, а свядомы крок у барацьбе за доказ сваёй чалавечай паўнацэннасці. Верым, што «каханне і мэта» робяць Цімошу здольным на подзвігі і ў мірным жыцці.

Драматургія Л. Ляонава наогул — гэта школа станаўлення акцёра, і наш малады калега сваім выступленнем у ролі Цімошы паказаў, што ён умее браць урокі ў майстра слова, паглыбляючыся ў багацце моўнай характарыстыкі і псіхалагічнай праўды персанажа. Можна, вядома, спрачацца з тымі, хто бачыць пэўны натуралістычны ўхіл у «Залатой карэце» на гомельскай сцэне. Яўген Дашкоў, на мой погляд, складае сцэнічны вобраз, як мазаіку, шукаючы і знаходзячы дэталі паводзін героя, якія б пераконвалі нас у рэальнасці такога Цімошы, у жыццёвасці яго. Прынамсі, я веру, што гэты сляпы юнак мае відушчае сэрца, якое не памыліцца ў галоўным— у выбары чалавекам свайго месца сярод людзей. Веру і тады, калі чую даволі сціслыя, паляонаўску стрыманыя і напоўненыя рэплікі; калі ж Цімоша маўчыць, прыслухоўваючыся да іншых, тая ж вера абуджаецца ў мяне, яго партнёра ў гэтым спектаклі.

Чысты, высакародны, моцны духам — такім застаецца Цімоша — Дашкоў ва ўяўленні гледачоў.

Такім імкнецца быць і сам артыст. Бо ён заўсёды памятае пра грамадзянскую і выхаваўчую місію мастака.

Наперадзе ў Дашкова— яшчэ доўгая творчая дарога. Дарога пошукаў, сумненняў, знаходак, здзяйсненняў, знаёмстваў, сустрэч. Я спадзяюся, што Жэня не збочыць, пройдзе яе дастойна і што на гэтай дарозе заўсёды будзе свяціць яму зорка, якая завецца Сапраўдны Тэатр.

Пётр ФІЛІПАЎ,
заслужаны артыст БССР.

АПОШНЯЕ СЛОВА

ДРУГАРЫ суддзі, другару пракурор!

Першае, што я хацеў бы заявіць у маім апошнім слове — я рашуча адводжу ўсе спробы майго адваката даказаць, нібыта я неўротык і нават вар'ят і тым самым зменшыць маю віну за злачынства, якое я зрабіў.

З поўнай адказнасцю я заявіў яму яшчэ ў пачатку працэса, што не хачу, каб мяне абаранялі гэтакім чынам, але ён мне не паверыў, а калі меркаваць па яго выступленні — і цяпер не верыць у тое, што я казаў тады і што маю намер пацвердзіць яшчэ раз— пра матывы, якія прымусілі мяне пайсці на злачынства. Я разумею: адвакат жыве ў ціхім квартале, матацыклы і матаролеры яго мала турбуюць. Можна сказаць, яго нервовая сістэма яшчэ не закранута цывілізацыяй, бо ў Сафію ён прыехаў якіх-небудзь паўтара месяца таму назад і яму не могуць быць зразумелымі хваляванні, перажытыя мной, мой канфлікт з матацыкламі і мая рашучасць весці з імі барацьбу ўсімі сродкамі, любой цаной — нават цаной пазбаўлення мяне свабоды.

Другары суддзі, красамоўныя позіркі, якімі вы зараз абмяняліся, зусім недарэчы, калі яны выказваюць якое б там ні было сумненне ў тым, што я нармальны чалавек. Прашу звярнуць увагу, што медыцынская экспертыза, якую вы — супраць маёй волі — запатрабавалі, адзначыла ў дакуменце «лёгкі неўроз», а не шызафрэнія. Сам я аптэкар, умею чытаць заключэнні ўрачоў і ў тэксце, і ў падтэксце, але тут ні ў тэксце, ні ў падтэксце няма нічога такога, што давала б падставы лічыць мяне ненармальным ці, чаго добрага, што я зрабіў злачынства ў поўнай адсутнасці памяці! А што датычыць «лёгкага неўрозу», дык магу прысягнуць, што лёгкі неўроз у Сафіі мае сёння кожны трэці жыхар. Вось, напрыклад, другар народны засядацель: хоць каўнер яго кашулі яму не цесны, ён бесперастанку круціць галавой. За пяць мінут ён крутнуў галавой дваццаць пяць разоў! Што азначае гэты цік, калі не лёгкі неўроз? Дык ці можам мы толькі таму сцвярджаць, што ён ненармальны і не можа несці адказнасці за судовыя прыгаворы, у вынясенні якіх ён прымае ўдзел?

Тое самае можна сказаць і пра другара пракурора, дазвольце мне зрабіць гэтую заўвагу — я выказваю гэта не толькі з пачуццём павагі, але і са спачуваннем. Я ўпэўнены, што ён, прачнуўшыся ў тры гадзіны ночы, больш не можа заснуць! За дваццаць гадоў работы ў аптэцы, прадаўшы тысячам людзей нямала лякарстваў, я беспамылкова, па сіняве пад вачыма, пазнаю — добра чалавек спіць ці пакутуе ад бяссоння.

Другар пракурор маўчыць — значыцца, я ўгадаў! Яго мучыць бяссонне, г. зн. той самы «лёгкі неўроз», што і мяне. Ці можа гэта быць нейкай падставай для сумнення ў яго здольнасці выконваць адказныя задачы абвінаваўца? Бадай што не! Нават у адносінах да мяне другар пракурор выканаў свой абавязак бездакорна, запатрабаваўшы асудзіць мяне на пяць з паловай гадоў строгага рэжыму!

Дык вось, другары суддзі, думаецца, што мы ўсе тут — і пракурор, і суддзі, і абаронца — пагодзімся на тым, што я пры сваім розуме і няма ў мяне ніякіх змякчаючых віну акалічнасцей.

Калі быць шчырым да канца, дык іменна тое, што я адмовіўся прызнаць за сабой гэтыя змякчаючыя віну акалічнасці прывяло ў злосць майго адваката, і ён аб'явіў мяне вар'ятам, хоць, калі разабрацца, у такім разе ўся мая злачынная дзейнасць абсалютна не мае сэнсу. Падумайце самі: нейкі ненармальны магістр-фармацэўт знішчыў і пашкодзіў восемдзесят сем матацыклаў. Навошта? Скажуць — з глузду з'ехаў чалавек — і ўсё. А не, другары, не! Заяўляю аб гэтым з усёй адказнасцю. Пытанне больш складанае, чым можа здацца на першы погляд, я сказаў бы — драматычнае, і не толькі для мяне аднаго, а наогул для кожнага чалавека-гараджаніна. У іншым выпадку я — саракапяцігадовы чалавек, у якога сям'я, жонка, дзеці, які займае пэўнае становішча ў грамадстве, — ніколі не заняўся б гэтай цяжкай і небяспечнай справай. Ні-іколі!

Вы не можаце сабе ўявіць, што значыць — узяць чужы матацыкл, калі не ўмееш ні заводзіць яго, ні кіраваць ім, перацягнуць яго ў зацішнае месца ці хай сабе папсаваць на месцы, дзе ён стаіць; што значыць — пастаянна мець справу з рызыкай, асцерагацца, што цябе застане і прыб'е да паўсмерці ўласнік матацыкла! Паўтараю: я ніколі не заняўся б такой справай, каб не быў перакананы, што трэба некаму ахвяраваць сабой, каб прыцягнуць увагу грамадскасці да матацыклетнай тыраніі.

Другар пракурор у час разгляду справы перапыніў мяне, калі я сказаў слова «тыранія», і загадаў мне гаварыць «па сутнасці». Але, другары суддзі, сутнасць заключаецца іменна ў гэтай тыраніі! З яе ўсё і пачалося. Інačай не назавеш тое, калі ў адзінаццаць вечара, як людзі кладуцца спаць, па вуліцы з хуткасцю восемдзесят кіламетраў у гадзіну носяцца матацыклісты або яшчэ горш, у чатыры раніцы, калі самы салодкі сон, цябе скалане страшэнны трэск. Хіба тут будзе да сну?

На бульвары «Патрыярх Яўфімі» ў Сафіі жыве дваццаць шэсць тысяч людзей (возьмем гэты бульвар як прыклад, бо сам я там жыву). І кожны матацыкліст вольны ў любую пару дня і ночы дакучаць ім трэскам свайго матацыкла! Вы можаце спытаць, чаму я гавару толькі пра матацыклы, скажаце: «у горадзе поўна аўтамабіляў — грузавых і легкавых». У тым і справа, што матацыклы — самыя ўтрапёныя і бразгатлівыя перавозныя сродкі. Па сіле свайго шуму яны саступаюць толькі рэактыўным самалётам, а іменна: рэактыўны самалёт робіць шум сілаю ў сто дваццаць дэцыбел, а матацыкл — дзевяноста, а калі ён без глушыцеля, дык і ўсе сто дваццаць. У той час, як самая прымітыўная легкавая машына выдае шуму 50—60 дэцыбел. Згодна ж з апошнімі навуковымі даследаваннямі кожны гук, які перавышае 60 дэцыбел, шкодны для слыхавой і нервовай сістэмы, і таму зразумела, што шум ад матацыклеткі — гэта не проста шум, а стрэлы ў вушы чалавека, стрэлы, якія, на жаль, забіваюць не адразу, а паступова, затое не аднаго-двух, а па дваццаць шэсць тысяч адразу!

І вось я, адна з ахвяр матацыклетнай напасці, перад вамі. Калі вы, другару суддзя, спыталі ў мяне, колькі мне гадоў, і я адказаў, што сорак пяць, — вы знялі акуляры і папрасілі пашпарт, каб праверыць, праўду я кажу ці не. Чаму? Ды проста таму, што сапраўды цяжка паверыць, што чалавеку з лысінай, пасівелымі валасамі, з маршчыністай шыяй, як у мяне, з мяшкамі пад вачыма ўсяго сорак пяць гадоў. Я выглядаю старэйшым сама меней на дзесяць гадоў, бо дзякуючы іменна матацыклам і розным матацыклеткам ні разу не заснуў раней, чым у другой гадзіне ночы, а прачынаюся ў палове пятай раніцы, калі пачынаюць насіцца матацыклы.

Іхні трэск проста наводзіць на мяне жах, асабліва раніцой, бо ў гэты час вуліца параўнальна свабодная, і яны ляцяць з гранічнай хуткасцю. Траскатня матацыклаў у такі час дзейнічае, як залп з засады— раптоўна, брутальна, каб не сказаць нахабна, — многія матацыклісты знарок фарсіруюць матор, каб пранесціся хвацка, што для іх з'яўляецца асаблівай асалодай. А ёсць нават такія, што знарок здымаюць ці псуюць глушыцелі, каб гром іх матацыклаў быў мацнейшы. Як вы заўважылі, другары суддзі, сярод васьмідзесяці сямі матацыклаў, у якіх я парэзаў гуму — якім чынам, вы ведаеце — ёсць дваццаць чатыры, разбітыя кувалдай. Дык вось, гэта якраз тыя, што былі без глушыцеляў. Да гэтакіх я не меў ніякай літасці. Больш таго, магу прызнацца, што калі я зацягваў іх на пэўнае месца і разбіваў, я адчуваў такую асалоду, такое ап'яненне, што сапраўды быў сам не свой. Мой адвакат выстаўляў як аргумент, каб давесці, што я нібыта быў не ў сваім розуме, вось гэтае самазабыццё, сведкамі якога былі прадстаўнікі міліцыі, калі мяне затрымлівалі. Я не перастаў махаць молатам, калі яны з'явіліся перада мной. Не перастаў крышыць матацыкл і тады, калі пачуў: «Стой! рукі ўгору!». Нават калі яны стрэлілі з пісталета, каб звярнуць увагу на сябе, я і тады не перастаў біць молатам, пакуль матацыклетка не ператварылася ў кучу непатрэбнага жалеззя.

Не буду адмаўляцца, што за апошнія тры гады, як я пачаў свае тайныя акцыі, знішчэнне матацыклаў прыносіла мне сапраўдную—магу дадаць яшчэ— дзікую радасць. Нават больш таго. Пасля кожнай разбітай матацыклеткі маё самаадчуванне паляпшалася. Я зноў набыў духоўную перавагу над машынамі і не адчуваў сябе безабаронным і так злавесна зняважаным, як да гэтага. Хваляванне, якое авалодвала мной пры выкраданні матацыкла было такім моцным, а помста — такой прыемнай, што я ўпадаў у экстаз. З першым жа ўдарам молата я забываў на ўсякую перасцярогу, што і стала, па сутнасці, асноўнай прычынай таго, што мяне злавілі; як заявіў таварыш лейтэнант міліцыі, не гукі ўдараў молата прыцягнулі ўвагу патруля, а мае бязладныя выкрыкі.

На гэты факт хацелася б звярнуць асаблівую ўвагу шаноўнага суда, калі ён ужо вядомы, бо і яго спрабавала скарыстаць абарона, каб даказаць, нібыта я ўсё рабіў не помнячы сябе. Калі б мой абаронца крыху лепш пазнаёміўся з медыцынскай літаратурай, ён даведаўся б, што ёсць такая з'ява—«спантанны атавізм», — калі пад уплывам моцнага хвалявання— злосці, страху ці небяспекі — чалавечая свядомасць на нейкі момант саступае месца падсвядомасці і ўладаром чалавечай істоты становіцца інстынкт. Так, праўда, я быў ускочыў на ламачча, што засталося ад матацыкла і крычаў — у прысутнасці міліцыянераў, не заўважаючы іх, не чуючы іх стрэлаў. Але чаму? Думаеце, я быў не ў сваім розуме?! Нічога падобнага! У гэтую мінуту крычаў не я — Венялін Стаянаў Дзімаў, сафійскі фармацэўт, — а мой далёкі продак, сучаснік пячорнага мядзведзя эпохі палеаліту!

Калі гаворка пайшла пра пячорнага мядзведзя, дык дазвольце спытаць: якая розніца між пячорным мядзведзем і матацыклам? Мядзведзі раўлі і палохалі чалавека; матацыклы равуць не горш і таксама яго палохаюць! Пячорныя мядзведзі трушчылі яму косці, а матацыклы — рвуць нервы. Пячорныя мядзведзі не давалі спакою чалавеку, не даюць яго і матацыклы, з той розніцай, што мядзведзі сустракаліся сям-там, зрэдку, а матацыклы дакучаюць на кожным кроку. Праўда, ёсць і яшчэ адна істотная розніца: нашы далёкія продкі маглі бараніцца і забіваць пячорных мядзведзяў, а сучасны чалавек зусім безабаронны перад матацыкламі, нягледзячы на тое, што мы жывём у палітычна сталым, высокаарганізаваным і культурным грамадстве. Вынікі трывожныя: спецыфічныя нервовыя і іншыя захворванні па прычыне нарастаючага ў горадзе шуму небяспечна павялічваюцца, як відаць гэта з прыкладзенай да справы медыцынскай даведкі.

Гэта і стала прычынай таго, што я напісаў пяць заяў у Гарадскі Савет, у якіх прасіў забараніць рух матацыклаў у сталіцы. А карысці з гэтых заяў — ніякай! Напісаў артыкул, у якім прапанаваў сваю праграму-мінімум, пра якую ўжо гаварылася, а іменна — не знішчаць матацыклы і нават не спыняць іх вытворчасць (хоць рана ці позна гэта з'явіцца абсалютнай неабходнасцю), а проста забараніць на іх ездзіць у гарадах, дзе шум і без таго вялікі, а здароўю чалавека сур'ёзна пагражае нашэсце маторнага транспарту. Калі ўжо нельга забараніць рух матацыклаў у горадзе — гэта была мая апошняя прапанова, — дык спыніце яго прынамсі хоць на час, калі людзі спяць — спыніце рух пяці-дзесяці тысяч матацыклаў, каб маглі спаць і жыць спакойна восемсот тысяч працоўных людзей!

Вось такія былі мае зусім натуральныя і сціплыя прапановы, і не магу зразумець чаму ўсе, да каго я звяртаўся, глядзелі на мяне насмешліва, а калі я дапытваўся, чаму на мяне так глядзяць, дык адзін рэдактар параіў мне не ўваходзіць у ролю Дон Кіхота. «Дон Кіхот, — сказаў мне ён, — кідаючыся ў паядынак з ветраным млынам, меў шанцаў на перамогу намнога больш за цябе, бо ты паўстаў — ты толькі падумай! — супраць механізацыі». Я адказаў, што механізацыя і матацыклізацыя не адно і тое ж, а каб і было тое самае — над усякай механізацыяй стаіць чалавек. Усякая шкодная для чалавека механізацыя мусіць загінуць! Ды ўсе мае довады засталіся марным лямантам у пустыні... Людзі загіпнатызаваны словам «механізацыя», а гэта перашкаджае ім адрозніць карысную механізацыю, якая аблягчае жыццё чалавеку, ад паразітычнай, шкоднай механізацыі, якая прыніжае чалавека і прыносіць пакуты.

Пры такіх акалічнасцях, другары суддзі, я вырашыў — зусім свядома і, як вы кажаце, «наўмысна»— пачаць з матацыкламі барацьбу: выкрадаць іх, псаваць, а якія з іх без глушыцеля — знішчаць! Зразумела, я не такі дурань, каб верыць, што гэткім чынам можна перамагчы зло. Вядома, не! 87 матацыклаў — гэта нават не кропля ў моры, а кропелька! Я разлічваў, другары суддзі, зусім на іншае — што прысуд за маё злачынства, якая б ні была непрыкметная справа, прыцягне ўвагу газетчыкаў,—калі не чым іншым, дык своеасаблівасцю матываў, і людзі даведаюцца пра маё злачынства, а разам з тым і пра мой пратэст і маю барацьбу супраць матацыклетнага тэрору.

Што датычыцца прысуду, дык я вас прашу, другары суддзі, — будзьце строгімі і нават жорсткімі, таму што — шчыра кажучы, — пакуль матацыклы гаспадараць на гарадскіх вуліцах круглыя суткі, я, другары суддзі і народныя засядацелі, лепш пасяджу ў турме, дзе змагу спакойна засынаць і спакойна прачынацца!

З судовай справы перапісаў
Нікалай ХАЙТАЎ.

Пераклад з балгарскай Уладзіміра АНІСКОВІЧА.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

НАБЫВАЕМ НОВЫХ СЯБРОЎ

— А яшчэ жыццё прыгожае таму, што можна падарожнічаць! — гэты воклiч славутага вучонага і падарожніка Пржавальскага ўспомніўся пры пераглядзе калекцыі работ французскіх фотааматараў — перасоўнай выстаўкі, адкрытай у памяшканні Беларускага таварыства дружбы і культурных сувязей з замежнымі краінамі.

На адвароце кожнага экспаната, дзе прыводзяцца звесткі аб аўтары, аказалася па некалькі каляровых наклеек накшталт экслібрысаў — друкаваных эмблем фотаклубаў, якія прымалі ўжо гэтую выстаўку. Пакінуўшы межы Францыі, яна пабывала ў гарах Каўказа, у сэрцы Расіі— на Волзе. Цяпер да гэтых сведчанняў пераадоленых адлегласцей прыбавілася і эмблема беларускага клуба.

Значная частка работ —партрэты людзей розных узростаў і розных сацыяльных катэгорый. Рэалістычныя выяўленчыя прыёмы, якімі яны вырашаны, даюць магчымасць свабодна пранікаць ва ўнутраны свет аблюбаваных аўтарамі герояў.

Глыбока западае ў душу цяжкі позірк «Каталоніі» Р. Камэ.

Вясновай свежасцю павявае ад наіўнага аблічча канапатай дзяўчыны, якое з вялікай любоўю стварыў Е. Дзеснам.

Б. Огер паказвае юнака ў чорным («Ален»), які заклікае нас стаць сведкамі яго нялёгкіх роздумаў над жыццём.

Другая работа гэтага ж аўтара — «Вецер»— таксама прысвечана моладзі.

Вельмі выразна паказаны «Бульдог»—паліцэйскі са сківіцай Мусаліні, зняты ў профіль. Аўтар здымка, Буато, скарыстаў прыём фатаграфіі, які надае фактуры адбітку грубую зярністасць. Гэта надало рабоце асаблівую пераканаўчасць дакумента.

Каго ж так пільна выглядае «бульдог»? Ці не знаёмага ўжо нам Алена, якога ён падазрае не толькі ў небяспечных думках, але і ў небяспечных дзеяннях?.. Або бедную старую з Партугаліі, якая раптам апынулася ў «яго квартале» (работа М. Мінчэса), і ўсім сваім выглядам зневажае годнасць сытых, якім паліцэйскі служыць?..

Не ўсе аўтары, удзельнікі выстаўкі, схільныя да філасофскіх абагульненняў. Некаторыя з іх уяўляюцца гледачу, як людзі адкрыта бесклапотныя ў творчасці. Але ўсе яны вялікія дока ад фатаграфіі, якія ўмеюць і драбязой зрабіць жаданае ўражанне.

Вось некалькі майстэрскіх работ, якія не прэтэндуюць на глыбокі сэнс, але тым не менш прыцягваюць агульную ўвагу.

«Загадка» Ф. Ростэнга —страхоцце, створанае камбінацыяй некалькіх негатываў. «Позірк» А. Сеніля — усяго і толькі двайное друкаванне нейкага рухомага механізма ці прадмета. Постаці мужчын, пераломленыя мудрагелістай колбай і ёю ж адлюстраваныя, сталі па волі ўсмешлівага Р. Клаві вобразам Уолстрыта.

На выстаўцы ёсць і невялікі раздзел фатаграфіі ню, і своеасаблівая серыя ігравых здымкаў, і работы ў светлай танальнасці. Адным словам, французскі падарожнік аказаўся на рэдкасць разнабаковы і прывабны. Больш таго, ён праявіў выдатную здольнасць рэалізаваць ідэю культурнага супрацоўніцтва паміж народамі.

Пасля азнаямлення з выстаўкай (дарэчы, французскі фотаклуб у Беларусі выступае ўпершыню) актывісты гарадскога фотаклуба «Мінск» і фотаклуба Беларускага політэхнічнага інстытута вырашылі стварыць сумесную калекцыю здымкаў і накіраваць яе ў госці на берагі Сены. Перакладчыкаў у такіх падарожжах не бывае: вобразная мова фатаграфіі зразумелая ўсім. Гэта і тлумачыць яе дзейснасць, вызначае яе права быць своеасаблівым пасланцам добрай волі.

А. ДЗІТЛАЎ.

ДАСЦІПНАЕ, ЯРКАЕ, НАРОДНАЕ

Гэткі вечар у філармонii праводзіўся, бадай, упершыню: «Вечар беларускай сатыры і гумару». Арганізатары яго — Саюз пісьменнікаў Беларусі і філармонія — згадалі даўнюю літаратурную традыцыю: даць майстрам сатырычна-гумарыстычнага жанру магчымасць непасрэднага яднання з чытачом.

І такая сустрэча адбылася, і была яна хвалюючай.

Каго не магло ўсхваляваць, што сатырычна-гумарыстычны вечар адбудзецца з удзелам Кандрата Крапівы: у зале сабраліся шматлікія прыхільнікі яго магутнага таленту.

Патрыярху беларускай літаратуры, майстру нялёгкага цэха сатыры і гумару не давялося быць на тым вечары адзінокім. З'явіліся на сцэне яго даўнія паплечнікі — Максім Лужанін і Васіль Вітка, а таксама маладзейшыя: Янка Брыль, Эдуард Валасевіч, Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін, Артур Вольскі, Пятрусь Макаль, Генадзь Кляўко.

Пасля кароткага ўступнага слова Янкі Брыля прачытаў свае байкі Кандрат Крапіва. З яго творчасцю пазнаёміла слухачоў і заслужаная артыстка рэспублікі Ганна Рыжкова.

Як заўсёды, з дасціпнымі гумарыстычнымі рэчамі выступіў Васіль Вітка. А даўні сябра Кузьмы Чорнага Максім Лужанін згадаў пра яго, класіка нашай літаратуры — пісьменніка, які быў і выдатным гумарыстам-сатырыкам.

Прасякнуты былі незласлівым сяброўскім гумарам, ахінуты былі мяккай усмешкай многія рэчы, прачытаныя на вечары. Чыталіся і сапраўднай сатырай народжаныя: творы Рыгора Барадуліна, Петруся Макаля, Артура Вольскага, Эдуарда Валасевіча, Генадзя Кляўко, Ніла Гілевіча.

На вялікі жаль, цудоўныя творы Уладзіміра Корбана давялося пачуць на вечары толькі ў выступленні артыстаў: жыццё яго абарвалася нядаўна.

Беларуская сатыра і гумар — скарбніца ў нашай духоўнай спадчыне. Вытокі яе — у даўнім часе. Пульс яе паўнакроўна б'ецца і цяпер. Гэта адчувалася і на вечары, у выступленнях майстроў і папулярызатараў гэтага жанру. Адчуваўся ў тым, як горача ўспрымаліся тыя выступленні. І ў тым, як на вечары шматлікім гледачам хацелася набыць кніжкі з аўтографамі нашых сатырыкаў і гумарыстаў...

Хораша было, калі на сцэну выйшла камедыя. Народная артыстка БССР Галіна Макарава і народны артыст Саюза ССР Здзіслаў Стома з сапраўдным майстэрствам паказалі сцэну са спектакля «Лявоніха на арбіце» па п'есе Андрэя Макаёнка. Дружнымі апладысментамі рэагавала зала.

Было добра на душы пасля таго вечара. І думалася: чаму не зрабіць традыцыяй тое, што імпануе гледачу і што шчыра ўспрымаецца ім? Чаму б Саюзу пісьменнікаў і філармоніі не заключыць своеасаблівую непарушную ўмову: вечар за вечарам, канцэрт за канцэртам... Несці ў шырокія масы жывое беларускае слова...

І. КУДРАЎЦАЎ.

М. Лужанін, Я. Брыль, А. Вольскі перад пачаткам вечара.

Выступае К. Крапіва.

Удзячнасць гледачоў.

Дае аўтографы В. Вітка.

Артыстка Г. Рыжкова.
Фота Ул. КРУКА.

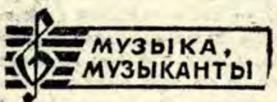

ХВАЦКАСЦЬ І ТУГА БАЛАЛАЙКІ

НЕ ЎСЕ ВЕДАЮЦЬ, што ў Мінску ёсць зусім невялікія залы, дзе даюцца цудоўныя па сваім майстэрстве канцэрты, і ўдзельнічаюць у гэтых музычных вечарах улюбёныя ў сваю прафесію выканаўцы. Яны не чакаюць запрашэння сталічных філармоній або дзяржканцэрта, а самі складаюць і рэпеціруюць праграмы, шчаслівыя, калі могуць паказаць сваю работу аўдыторыі. Аб адным з такіх канцэртаў, у якім прыняў удзел актэт балалаек выкладчыкаў музычных навучальных устаноў Мінска пад кіраўніцтвам і пры ўдзеле выдатнага інструменталіста, загадчыка кафедры народных інструментаў Беларускай кансерваторыі в. а. дацэнта Георгія Жыхарава, мне і хочацца расказаць. Зала мінскага музычнага вучылішча імя М. Глінкі па вуліцы Інтэрнацыянальнай перапоўнена. Уладкаваліся як хто мог. Тут былі выкладчыкі, студэнты, удзельнікі мастацкай самадзейнасці — аматары народных інструментаў.

Актэт існуе дзесяць гадоў. У гэтым ансамблі прадстаўлены ўсе члены сям'і балалаек: ад пікала да кантрабаса. Стварыць такі калектыў цяжка. Нягледзячы на тое, што выканаўцы працуюць у розных навучальных установах, яны знаходзяць час рэпеціраваць і выступаць. І вялікая заслуга ў гэтым Георгія Жыхарава, які здолеў не толькі запаліць сэрцы ўдзельнікаў ансамбля — Ларысы Рагацнай (пікала), Аляксандры Лабковай (кварта), Валянціна Шчарбака (2-я прыма), Бяніты Мацкевіч (секунда-балалайка), Льва Маеўскага (альт), Галіны Асмалоўскай (бас), Валерыя Выстаўкіна (кантрабас), але іззахапіць іх цікавай творчай мэтай.

Успамінаюцца даваенныя гады, калі ў кансерваторыю прыехаў пасля заканчэння Гомельскага вучылішча малады хлапчук. Ён адразу зарэкамендаваў сябе ўдумлівым і сур'ёзным музыкантам, дапытлівым, улюбёным у народнае мастацтва. Пачалася вайна. Георгій Жыхараў, разам з ансамблем песні і танца Беларускай ваеннай акругі, быў на самых небяспечных участках фронту.

У 1946 годзе я ўпершыню пачуў ігру секстэта домр пад кіраўніцтвам Г. Жыхарава на Беларускім радыё. Гучалі нацыянальныя мелодыі. Прапагандыст народнай музыкі, ён здолеў прыцягнуць да работы нашых кампазітараў, якія ахвотна пісалі для ансамбля. Гэта была цікавая садружнасць. На прыкладзе секстэта домр можна было пераканацца, што дасягненні выканаўчага майстэрства калектыву стымулявалі творчасць многіх беларускіх кампазітараў, пашыраючы даляглядь іх жанравай тэматыкі.

Георгій Жыхараў належыць да ліку тых творчых натур, для якіх педагогіка і віртуознае валоданне інструментам непарыўна звязаны адно з адным. А гэта не проста. Колькі б часу ні займала работа са студэнтамі, ён знаходзіць час удасканальваць сваё выканаўчае майстэрства. Ён прымае ўдзел у збіранні такіх творчых калектываў, як аркестр народных інструментаў кансерваторыі, баянны ў музычнай школе, актэт балалаек, у якім сам прымае ўдзел. І яны не толькі існуюць у вучэбным раскладзе, але і гучаць, прыцягваючы да сваіх выступленняў шматлікіх аматараў музыкі. Гэтыя рысы педагога, арганізатара і інструменталіста Георгій Іванавіч здолеў перадаць сваім шматлікім вучням, якія сёння працуюць у школах, вучылішчах, кансерваторыях — ад Брэста да Сахаліна.

Але вернемся да канцэрта актэта балалаек. Вялікія выканаўчыя і стылявыя магчымасці закладзены ў гэтым сціплым і простым на першы погляд інструменце, які праславіў у Расіі і за рубяжом выдатны музыкант В. Андрэеў. Цікава складзеная праграма дала магчымасць слухачам пазнаёміцца з творамі, напісанымі спецыяльна для актэта і творамі скрыпічнай, фартэпіяннай і аркестравай літаратуры класікаў і савецкіх кампазітараў у пералажэнні Г. Жыхарава. Шкада, што гэтыя апрацоўкі, зробленыя з вялікім мастацкім густам, не набываюцца рэпертуарнай камісіяй Міністэрства культуры БССР. (А як яны маглі б спатрэбіцца шматлікім прафесійным і самадзейным калектывам). Ігра актэта падкупляе цеплынёй і сардэчнасцю. Шырокі дыяпазон яго музычнай палітры: руская зухаватасць і смутак, востры жарт і светлыя мары.

Шырока і напеўна прагучаў «Карагод» Рымскага-Корсакава. Здавалася, што толькі ў выкананні балалайкі гэта п'еса і атрымала сапраўднае прачытанне. З такім жа аркестравым размахам быў выкананы менуэт з сімфоніі Моцарта мі бемоль мажор. Другое аддзяленне было складзена з твораў, напісаных спецыяльна для актэта балалаек. Чатыры п'есы В. Андрэева — «Бліскучы паланез», вальс «Матыльні», «Трэцяя мазурка», «Венгерская песня» і «Чардаш» — былі цікавыя па настроі і выкананы з вялікім густам, прафесіяналізмам. Музыканты ігралі з поўным узаемаразуменнем.

Удзел у канцэрце выкладчыкаў кансерваторыі і музычнага вучылішча, добра вядомага слухачам дыпламанта Усебеларускага конкурсу вакалістаў Л. Ілюкевіча, спевака Л. Івашкова, баяніста М. Була, габаіста Б. Нічкова, якія выканалі творы Рахманінава, Леанкавала, Аладава, Багатырова, Камалдзінава, упрыгожыў гэты цудоўны вечар музыкі. Поспех актэта балалаек радуе нас усіх. Шматлікія прыхільнікі ансамбля ўпэўнены, што энтузіязм і захапленне сваёй справай — зарука будучых поспехаў калектыву. Канцэртныя арганізацыі рэспублікі маглі б даць магчымасць актэту выступаць на эстрадах Беларусі. Ансамбль Г. Жыхарава заслугоўвае гэтага.

Г. БАРЫСАЎ.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

ЗБРОЯ — ФАНТАЗІЯ

Ідзе чалавек па лесе. Ідзе без стрэльбы, без патранташа. Не на прагулку ён выйшаў. Ён палюе без зброі. Яго зброя — фантазія. Вось стаіць каля сцежкі сухі пень. Пень як пень, а прыглядзецца — быццам схіліўся над сцежкай маленькі лясны гномік. Ды яшчэ і капялюш з галавы сцягнуў: калі ласка, заходзьце ў мой дом, добрыя людзі! Працягнула сухую галінку сасна. Кара на ёй — быццам чорцік сядзіць! З-пад зямлі, як змяя, выцягнулася карэнне бярозы... Вось такія пянькі, галінкі, карэнні і з'яўляюцца «паляўнічымі трафеямі» гэтага чалавека.

Зусім нядаўна пры Мінскім гарадскім таварыстве аховы прыроды пачала працаваць секцыя «Прырода і творчасць». Секцыя запрасіла мінчан на сваю першую выстаўку ў палацы культуры прафсаюзаў. Экспазіцыя невялікая, але прыцягвае ўвагу перш за ўсё сваёй разнастайнасцю. Якіх толькі вобразаў не дорыць чалавеку лес! Пільнае вока мастака-аматара і яго фантазія дапамагаюць стварыць сапраўдныя скульптуры.

Вось стэнд з работамі пенсіянера, добрага мастака Л. Чарняўскага. Адзін з яго твораў — «Юнацтва» — безумоўна, цэнтр усёй экспазіцыі. Гэта сапраўдны твор мастацтва — вобраз маладосці, юнацкай сілы, парыву, энергіі. Л. Чарняўскі вядзе нас і ў чароўны свет казкі. Вось «Сямімільны чаравічак», які ўмомант пераносіць свайго ўладальніка «ў трыдзесятае царства». Усходні «Джын» толькі што выйшаў з бутэлькі. Як у чароўным карагодзе кружацца яркія фантастычныя рыбы з «Царства Нептуна». Быццам з Нотр-Дама сышлі страшныя «Хімеры». Як у старажытнай легендзе ўзлятае ў неба «Ікар».

Фантазія акцёра і рэжысёра С. Дубравіна вядзе наведвальніка выстаўкі ў свет літаратуры і мастацтва. У перапляценнях лясных галінак ён здолеў убачыць шэкспіраўскага «Караля Ліра», «Мельніка» з оперы Даргамыжскага «Русалка», «Беспасажніцу», натхнёны вобраз «Паэта». А вопытныя рукі разьбяра-аматара перадалі гэтыя вобразы нам. Тонкія, поўныя лірычнага настрою і яго работы «Восень», «Сучаснік», «Задумалася». С. Дубравін, дарэчы, старэйшы мінскі аматар «лясной скульптуры». Ён займаецца ёю амаль пятнаццаць гадоў.

Любімая тэма работ мінскага архітэктара Л. Пагарэлава — свет жывёл. Якіх толькі экзатычных жывёлін не паказвае ён на выстаўцы — і ворана, і туканаў, і кенгуру! Нават — легендарнага «Пегаса»! Вельмі цікавы партрэт «флібусцьера» — бясстрашнага сына акіянаў, «джэнтльмена ўдачы». Прыцягваюць увагу работы інжынера-энергетыка Ф. Алеева — «У танцы», «Заўтра ў першы палёт» і іншыя.

Ёсць у членаў секцыі «Прырода і творчасць» мара зрабіць сваю выстаўку пастаяннай і перасоўнай. Няхай кожны ўбачыць, якія чароўныя, фантастычныя вобразы дорыць нам лес — мастак і скульптар.

Б. КРУЖКОЎ.

УСЛАЎЛЯЮЧЫ РОДНЫ КРАЙ

У снежні ў Лепелі адкрылася выстаўка твораў самадзейнага мастака Георгія Іванавіча Колчына. У раённым доме культуры гледачы знаёмяцца з яго жывапісам і графікай. Сярод 60 работ самадзейнага мастака шмат партрэтаў перадавікоў працы, пейзажаў Лепельшчыны, спробы адлюстраваць вобраз любімага правадыра У. І. Леніна.

У гэтым жа месяцы ва Ушачах адкрылася трэцяя выстаўка твораў самадзейнага мастака Віцебшчыны Дзямяна Уладзіміравіча Крупені, служачага саўгаса «Кублічы» Ушацкага раёна. Экспануюцца 50 яго работ, прысвечаных працоўным будням, роднай прыродзе.

Гэтыя самадзейныя мастакі прымалі ўдзел у абласных і рэспубліканскіх выстаўках. Цяпер на Віцебшчыне ў клубах, дамах і палацах культуры, мастацкіх студыях налічваецца да 200 мастакоў-аматараў.

М. ШМАТКОЎ,
намеснік начальніка Упраўлення культуры Віцебскага аблвыканкома.

ДЗЕ КАЛЫШУЦЬ ДЗЯЦЕЙ...

Дзіцячы фальклор уваходзіць у жыццё кожнага чалавека. Калыханкі, забаўлянкі, немудрагелістыя песенькі, гульні, лічылкі — усё, з чаго складаецца дзіцячы фальклор, спадарожнічае чалавеку, суцяшае і забаўляе яго, дае першыя веды, выклікае творчую фантазію.

Збіраць і вывучаць беларускі дзіцячы фальклор пачалі ў мінулым стагоддзі Я. Чачот, А. Рыпінскі, П. Шэйн, Е. Раманаў, М. Федароўскі. Яны выклалі свае погляды на асобныя жанры. Спецыяльных жа прац па гэтым пытанні ў беларускай фалькларыстыцы не было да апошняга часу. Толькі трыццацітомны збор беларускага фальклору, які пачала выдаваць Акадэмія навук БССР і аб якім ужо расказвалася ў «ЛіМе», удзяляе дзіцячаму фальклору належнае месца. Неўзабаве, у пачатку наступнага года, выйдзе з друку том — «Дзіцячы фальклор». Што ж у ім знойдзе чытач?

Калыханкі. Іх пяюць над калыскамі дзяцей. Праходзяць гады, мінаюць стагоддзі, мяняюцца сацыяльныя фармацыі і ўмовы жыцця, але заўсёды застаецца пяшчота да маленькага чалавека, клопаты аб ім, матчына любоў. Таму калыханкі — самы папулярны песенны жанр, які бытуе ў сям'і. Яны вабяць хараством, што ідзе з глыбіні матчынага сэрца.

Калыханкі — гэта кароценькія песенькі з простым сюжэтам. Якім кананічным ні заставаўся б тэкст калыханкі, кожнае выкананне нясе элемент імправізацыі, бо нельга знайсці больш інтымны песенны жанр, чым калыханка. Кожная маці па-свойму спявае яе — песню любві да дзіцяці.

А ёсць — забаўлянкі. Іх яшчэ называюць пацешкамі. Сама назва падказвае, што яны прызначаны забавіць, развесяліць дзіця. Звычайна, пад забаўлянкі дзіця рухаецца, гуляе, і таму гэты жанр уяўляе сабою вершаваныя шматрадкоўі з хуткім рытмам, жартоўным зместам. Многія з іх вымаўляюцца рэчытатывам, не спяваюцца. «Лады-ладкі», «Сарока-варона», «Кую, кую ножку», «Ішлі козы рагатыя» — вось найбольш вядомыя забаўлянкі. Асаблівасць забаўлянак тая, што яны адкрываюць перад дзіцём свет гукаў, рухаў, фарбаў, даюць малому першыя звесткі аб жыцці.

Найбольш разнастайныя па змесце, форме, вобразнай сістэме — дзіцячыя песенькі. У час гульні дзеці любяць спяваць іх. Шмат песень яны пераймаюць ад дарослых, асабліва такія, што адпавядаюць іх уяўленням, настрою. Так апынуліся ў дзіцячым фальклоры шмат якія песні дарослых. Гэта песні пра жаніцьбу і смерць камара, пра вераб'я, казу, што пайшла ў арэхі. У дзіцячых песнях шмат элементаў гукаперайманця, імітацыі розных музычных інструментаў.

Не менш разнастайныя і дзіцячыя песні. Адны з іх маюць апісальны характар, дзе паслядоўна развіваецца сюжэт, падрабязна паказваюцца паводзіны звяроў і птушак (песні пра жаніцьбу камара, «Сядзіць мядзведзь на калодзе» і іншыя). Многія песні пабудаваны як пытанні і адказы, дзе кожны адказ выклікае новае пытанне. Гэта песні «Сіўка-воронка», «Дзе ты быў, казюленька?», «Ішоў казёл мастом», «Куды ідзеш, бабка?».

Цалкам перайшлі ў дзіцячы рэпертуар і песні-заклічкі, якія ўяўляюць сабою кароценькія прыгаворы або песні, звернутыя да сонца, дажджу, насякомых, птушак, раслін. Па сваім паходжанні гэта вельмі старажытныя творы, якім калісьці надаваўся магічны сэнс. Зараз яны цалкам сталі здабыткам дзіцячага рэпертуару, як адбылося і з дражнілкамі. У дражнілках, гэтых своеасаблівых узорах народнай дзіцячай сатыры, найбольш выразна адлюстроўваюцца ўяўленні дзяцей аб добрым і дрэнным.

У гульнях дзеці карыстаюцца лічылкамі. Гэта невялікія вершаваныя творы, часцей за ўсё гумарыстычнага характару, з дапамогаю якіх вызначаецца чарговасць у гульні, выбіраюцца дзеючыя асобы або вядучыя. Важную ролю ў лічылках адыгрывае рытм.

А цяпер прапаную некаторыя ўзоры народнага мастацтва, што ўвайшлі ў том «Дзіцячы фальклор». Сярод іх — запісы супрацоўнікаў сектара фальклору нашага інстытута М. Грынблата, К. Кабашнікава, Л. Салавей, І. Цішчанкі, А. Ліса і мае. Ёсць тут і запісы нашых карэспандэнтаў.

Галіна БАРТАШЭВІЧ,
супрацоўніца Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, складальнік тома.

КАЛЫХАНКІ

⊙

А-а, а-а, каткі два,
Шэры, белы—абодва,
Адзін лысы ловіць мышы,
Другі буры ловіць шчуры,
Адзін пайшоў па капусце,
Носіць сон у белай хусце.
Апсік, каток, на кірмаш,
А Светачка спацькі ляж.

⊙

А-а,-а-а, люлі,
Не маю кашулі.
Чаму не напрала!
Лёньку калыхала.
Чаму не пашыла!
Лёнечку насіла.

⊙

Люлі, люлі, люляшу,
Я дзіцятка калышу,
Нітачку звіваю,
Песеньку спяваю.
Што выведу нітку—
Камару на світку.
Астануцца кончыкі—
Камару на штончыкі.

⊙

А каты мае, каты,
У іх шэрыя хвасты,
Прасіліся начаваць,
Нашых хлопцаў калыхаць.

⊙

Пайдзі, коця, на вулку,
А дзіця ў люльку.
Наката варката,
А на дзіця драмата;
На ката безгалоўе,
А на дзіця здароўе;
На ката ўсё ліха,
А ты, дзіця, спі ціха.
Ты, коця, не вурчы,
А ты, дзіця, спі-маўчы.

⊙

Люлі, люлі, люлі,
Усе дзеці паснулі,
Толькі не спіць коцік,
Ходзіць па балоце.

⊙

Апсік, апсік, каточак,
З'еў бабкін мядочак,
Сама бабка злізала,
На катка сказала.
Апсік, апсік, коця,
Не спі на рабоце,
А спі ў асеці,
Дзе калышуць дзеці.

⊙

Ой, люлі, люлі,
Ветры ў полі загулі.
Ехаў каток ды па дровы,
Загарэлася дуброва.
Пайшоў каток ваду насіці,
Стаў дубравушку тушыці.
Ехаў каток ды па сена,
Забалела калена.
Трэба катка ў хату ўзяці,
Каб пеў баінькі дзіцяці.
Ой, люлі, люлі,
Ветры ў полі загулі.

⊙

Пайшой каток пад масток,
Злавіў рыбку за хвасток,
Ці самому есці,
Ці дзіцяці несці.
Я сам крышку ўкушу
І Марынцы занясу.
Пайшоў, коцік, вон, вон,
На дзіцятка сон, сон.

⊙

Люлі, люлі, люлі,
Прыляцелі куры,
Селі на варотах
У чырвоных ботах,
Сталі сакатаці.
Трэба есці даці:
Ці гароху троху,
Ці ячменю жменю,
Ці аўса ў лубені,
Ці грэчкі з засечкі,
Ці бобу каробу,
Ці кіслага малачка,
Ці кіёчкам па бачках.

ЗАБАЎЛЯНКІ

⊙

Ладу, ладу, ладкі,
Пабіліся бабкі
За камок цеста
Пасярод места.
А вы, бабачкі,
Вы не біцеся,
Купіце піражок,
Памірыцеся.

⊙

Ладушкі—ладкі
Пановы рабяткі
Гарох малацілі,
Цапы паламалі,
Папу не сказалі,
За ток закідалі.
Папоўз поп на градкі,
Абламаў азадкі,
А пападдзя ў печы,
Разбіла ўсе плечы.

⊙

Ой, ладкі, ладушкі,
Прыляцелі птушкі,
На бабіны грушкі.
Грушкі пасохлі,
А птушкі падохлі.

⊙

Чыкі-чыкі, сарока,
Дзе была!—Далёка
У папа на таку
Малаціла асаку.
Паня сына радзіла,
На коніка садзіла.
Но, конік, да вады,
Шаўковыя павады.
Конік не напіўся,
Паніч утапіўся.

⊙

Чук, чук, чукавала,
Пад рэшатам начавала,
Рэшата радзенька,
Дзіцятка маленька.

⊙

Ходзіць бай па сцяне
У чырвоным каптане,
Носіць семера лапцей:
І сабе, і жане,
І дзіцёнку па лапцёнку.
А ці баець, ці не!
— Бай!
— Тады ты зачынай.
Ходзіць бай па сцяне і г. д.

ПЕСНІ

⊙

Скачыць, скачыць верабей,
Ён склікаець усіх дзяцей.
Да дзяцей ён просьбу маець,
Ён цілікаець, як знаець.
Скіньце, дзеткі, па зярну,
Я вам песеньку спяю.

⊙

Белабока сарока
Прыляцела здалёка,
Села ж яна на таку,
У яе хвосцік на баку.

⊙

Кукарэка, петушок,
Чырвоненькі грабяшок,
Пад паветачку пайшоў,
Курку рабую знайшоў.
Пачаў у курачкі пытаць,
Ці ўмеець яна чытаць!
— Не чытаю, не пішу,
Толькі яечкі нясу.

⊙

— Зайчык маленькі,
Чым ты жывенькі!
— Я і сам дзіўлюся,
Чым я жыўлюся.
Пасадзіў капусту
Ні рэдка, ні густа.
Пайду я рана,
Капуста парвана,
Пайду я позна,
У капусце росна.

⊙

Ой, казала маці
Кісель памяшаці,
А я не мяшала,
У ключыкі гуляла.
Ключы пагубіла,
Мяне маці біла.
Шукала наўкола —
Ножкі пакалола.
Ажно там спаткала,
Дзе з падружкамі скакала.
Ключыкі, замчыкі,
Мае мілыя танчыкі.

⊙

Пякла баба калачы
У халодненькай пячы,
І якраз ляцеў камар
І калачыкі пакраў.
Цераз вулачку ўцякаў —
Камізэлечку парваў,
І гузікі згубіў,
І Марусю палюбіў.

ЗАКЛІЧКІ, ПРЫГАВОРЫ

⊙

Свяці, свяці, сонейка,
Каб нам было цёпленька.
Ай, люлі, люлі,
Люленькі, люлі.
Пад хаткаю седзячы,
Лусту хлеба дзержачы,
Яечкі качаючы,
Песенькі спяваючы.

⊙

Не йдзі, не йдзі, дожджыку,
Звару табе боршчыку.
Ай, люлю, люлі,
Люленькі, люлі.
Пастаўлю пад лаўкаю,
Накрыю лапаткаю.
Пастаўлю пад сенцамі,
Накрыю паленцамі.
Пастаўлю пад елкаю,
Накрыю талеркаю,
Талерка здымецца,
А дожджык унімецца.

⊙

Божая кароўка,
Што заўтра будзе —
Дожджык ці пагода!
Калі дожджык — то ляці,
Калі пагода — то сядзі.

⊙

Божая кароўка,
Паляці на небка,
Прынясі нам хлебка
Чорнага і белага,
Толькі негарэлага.

⊙

Скок-паскок
Малады драздок,
Па вадзічку пайшоў,
Маладзічку знайшоў.
Маладзічка невялічка:
Сама з вяршок,
Галава з гаршок.

ЛІЧЫЛКІ

⊙

Раз, два, тры, чатыры,
Кошку грамаце вучылі.
Не чытаць, не пісаць,
А за мышкамі скакаць.

⊙

Раз, два, тры, чатыры, пяць,
Выйшаў зайчык пагуляць,
А за зайцам серы воўк,
Воўк у зайцах знае толк.

⊙

Раз — дзесяць
Выплыў ясны месяц,
А за месяцам луна,
Выйшла дзевіца-слуга.
Ты, слуга, падай карэту,
Ты, слуга, падай мятпу,
А я сяду памяту.

⊙

Я сядзеў чытаў газету,
Нехта выпусціў ракету.
Раз, два, тры —
Гэта верна будзеш ты.

⊙

Сем семярэй
І сямёра свіней,
Свінка і свінчын брат
І сямёра парасят.

⊙

Бег сабака цераз мост,
Чатыры лапы, пяты хвост.

⊙

Ехаў мужык па дарозе,
Зламалася калясо ў возе.
Колькі трэба спіц,
Каб калясо пачыніць!

⊙

Едзе брычка, званоч звоне,
Выйшла пані лічыць коні:
Раз, два, тры,
Выйдзі, мілы, ты

ДРАЖНІЛКІ

⊙

Антон-Харытон
Забіў бабу хамутом,
Сазваў гасцей,
Наварыў касцей.
— Ешце, ешце, госці,
Маёй бабы косці.

⊙

Антось барадаты
Вёў казу каля хаты,
Антасіха падганяла,
На цукеркі зарабляла.

⊙

Змітрок-малышок,
Як паехаў да ракі,
Дык заелі чарвякі.

⊙

Бусел, бусел клекатун,
Схапіў жабу за каўтун,
Па балоту валачыў,
Нагавіцы замачыў.

ВАРШАЎСКАЯ ВОСЕНЬ

БЕРНД Алоис Цымерман (ён памёр летась) напісаў сваю оперу «Салдат» у 1958—1960 гадах. Гэта трагічны па змесце твор, які расказвае гісторыю падзення дзяўчыны, раздушанай бесчалавечнасцю. Марыя пяшчотна і чыста кахала юнака, прадаўца сукна Штольцыуса. Аднак воляю лёсу стала каханкай афіцэра — барона... Штольцыус, страціўшы надзею вярнуць каханую, помсціць барону. Ён становіцца салдатам, трапляе ў дзяншчыкі да яго сябра. І аднойчы, калі барон абедае ў яго гаспадара, юнак атручвае барона і сам канчае жыццё самагубствам. Марыя аказваецца на панелі, адзінокая, зняважаная.

Такая ў двух словах фабула гэтага твора. Музыка оперы напісана ў традыцыях сучаснага музычнага авангарду. Яе характар узбуджана-напружаны з тэндэнцыяй асуджанасці, які дасягае велізарных трагічных кульмінацый. Аркестр уяўляе сабой «хістка-вагальны» фон, а вакальныя партыі надзвычай складаныя ў рытміцы і мелодыі.

...У пастаноўцы оперы рэжысёр Георг Рэйнгард выкарыстоўвае кінопраекцыю, дынамікі ў зале. Цікава вырашана мастацкае афармленне. Дэкарацый на сцэне амаль няма: стол, некалькі крэслаў. У кожнай карціне высоўваецца з-за куліс сцяна, на якой буйна сфатаграфаваны інтэр'ер (у ёй непрыкметна выразаныя дзверы, праз якія ходзяць персанажы). Зверху апускаюцца тры няправільнай формы экраны, на якія праецыруюцца дэталі інтэр'ера або вуліцы. Перад карцінамі оперы зверху апускаюцца экраны, на якіх па-польску зроблены кароткія анатацыі аб падзеях, якія апушчаны ў сцэнах, аб'яўляецца слухачам далейшы ход развіцця дзеяння.

Вельмі цікава вырашаецца рэжысёрскі апошні, чацвёрты акт оперы. На экранах кінакадры, якія малююць моманты маральнага падзення Марыі; у гэты час на сцэне — масоўка, гнеўная сцэна — пратэст многіх людзей супраць гэтай бесчалавечнасці. У дынаміках — трагічна-напружаныя гукі і крыкі. Потым гледачы бачаць на сцэне Марыю, яна адна стаіць на вуліцы, няшчасная, адвергнутая людзьмі. Яе не пазнае родны бацька, які выпадкова сустрэў яе на начной вуліцы. На экранах — буйным планам камяні маставой, на гэту праекцыю пушчаны кінакадры — салдаты, якія ідуць. Яны рухаюцца мерна, чотка, тупа і жорстка, і рытм іх крокаў гучыць у аркестры і ў дынаміку: крокі і рытмы барабанаў, якія іх суправаджаюць, гучаць неадначасова, рытмы зрушаны... Цемра. Марыя ляжыць на бруку, тупыя, жорсткія, бесчалавечныя крокі салдатаў... Такі фінал надае дзеянню пэўны сацыяльны сэнс.

Опера вельмі цяжкая для выканаўцаў: артыстаў, музыкантаў, дырыжора (Гюнтэр Віх), але спраўляюцца яны са сваёй задачай добра. Другая опера ў іх жа выкананні — «Лулу» Альбана Берга. Кампазітар стварыў яе ў 1928-34 гадах. Музыка оперы вырашана ў дадэкафоннай сістэме, з выкарыстаннем 12-ступеннай серыі. Гэта музыка атанальная. У аркестры не праслухоўваецца прывычная вертыкаль, меладычная мова вакальных партый надзвычай своеасаблівая і складаная для спевакоў. Развіццё дзеяння праходзіць напружана, дынамічна.

Нешта агульнае ў сюжэтнай канцэпцыі збліжае абедзве оперы. «Лулу» — опера аб жыцці і гібелі жанчыны лёгкіх паводзін, пра яе любоўныя сувязі, якія суправаджаюцца эпізодамі смерці, забойства, самазабойства тых людзей, з якімі яна была звязана. Джоан Кераў, спявачка, якая сыграла ролю Лулу, зрабіла, на маю думку, проста немагчымае: музычная партыя Лулу неймаверна цяжкая, сцэнічны вобраз вельмі складаны, напружана-трагічны — вырашаны ёю бліскуча.

Рэжысёр Георг Рэйнгард паставіў спектакль у рэалістычнай манеры, выкарыстоўваючы рад востра натуралістычных момантаў у паказе ўзаемаадносін герояў. Зала напружана сочыць за дзеяннем на сцэне, аддаючы даніну павагі вялікаму майстэрству ўдзельнікаў спектакля...

Канцэрты фестывалю ішлі адзін за адным, зноў і зноў здзіўляючы сваімі кантрастамі. Адзін з іх запомніўся асабліва. Ён адбыўся... у касцёле, і гэта было падзеяй фестывалю: упершыню духоўныя ўлады дазволілі правесці канцэрт у святым храме. Кафедральны сабор святога Яна быў адноўлены 15 гадоў назад, у тым жа стылі, у якім быў пабудаваны ў XIV стагоддзі. У склепе сабора спачывае прах выдатнага польскага пісьменніка Генрыка Сянкевіча, перавезены са Швейцарыі ў 1927 годзе.

Унутры касцёла няма ніякіх роспісаў, сцены і столь аскетычна простыя, на іх толькі «намаляваны» ўзоры з цэглы. Люстры — металічныя абручы, што вісяць на жалезных ланцугах.

У вечар, калі тут праходзіў канцэрт, у касцёле дзіўна выглядалі пражэктары, мікрафоны, дынамікі, тэлевізійныя камеры. У дадатак да лавак, на якіх звычайна ў час службы сядзяць парафіяне, было расстаўлена многа крэслаў, і крэслы і лаўкі былі пранумараваны. Філарманічныя біляцёры ў сваіх форменных касцюмах хадзілі па зале і рассаджвалі публіку.

Ажыятаж вакол маючага адбыцца канцэрта быў велізарны. Шчаслівыя гаспадары білетаў павінны былі прабівацца праз велізарны, шчыльны натоўп, што стаяў ля дзвярэй.

Канцэрт доўга не пачыналі, чакалі прыезду высокага духоўнага начальства.

Кшыштаф Пендарэцкі, адзін з самых славутых у Польшчы сучасных кампазітараў, паказаў «Ютрань», вялікі вакальна-сімфанічны твор для салістаў, змешанага хору і хору хлопчыкаў, сімфанічнага аркестра.

У музыцы «Ютрані» — змрок і ўрачыстая таямнічасць, трывога, напружанне і моманты прасвятлення. У асноўным гэта музыка атанальная, але ў радзе месц на першы план вылучаецца акордава-гарманічны склад.

Выканаўцы твора Кшыштафа Пендарэцкага прыехалі з Кракава. Гэта калектывы Дзяржаўнай філармоніі імя Караля Шыманоўскага, дырыжор Ежы Катлевіч, салісты Стэфанія Вайтовіч, Крысціна Шчапаньска, Казімеж Пустэлак, Бернард Ладыш, Рэтар Лагер... Канцэрт меў шумны поспех у публікі.

Нашы ўражанні ад сучаснай музыкі пастаянна перамешваліся з уражаннямі ад помнікаў далёкай старажытнасці, на якія багатая Польшча. У адзін з дзён наша група пабывала ў Вілянове — загараднай рэзідэнцыі польскіх каралёў. Замак быў пабудаваны ў XVII стагоддзі. Зараз гэта цудоўны музей, у якім знаходзіцца выдатная карцінная галерэя з вялікай экспазіцыяй партрэтаў каралёў і магнатаў. Тут сабрана таксама унікальная калекцыя грэчаскіх дэкаратыўных ваз, іншага старажытнага посуду, мэблі. Раскошныя роспісы сцен і столі. Некаторыя з гэтых роспісаў былі выяўлены зусім нядаўна, у час рэстаўрацыйных работ. Тады ж была знойдзена і скульптура Геркулеса, невядомая наведвальнікам замка многія дзесяцігоддзі.

Пасля сустрэчы з далёкай старажытнасцю, наведаўшы гэты храм мастацтва, мы вечарам трапляем на канцэрт, які зноў вяртае нас да «сучасных» сродкаў музычнага мыслення. Начны канцэрт электроннай музыкі ў камернай зале філармоніі. Кёльнскі ансамбль новай музыкі выконвае эксперыментальны твор свайго кіраўніка — кампазітара Маўрысіо Кагеля «Акустыка».

Мэтай гэтай кампазіцыі, як сказана ў анатацыі, з'яўляецца пошук новых сродкаў гучання, якія выступаюць як сцвярджэнне і пашырэнне магчымасцей традыцыйных інструментаў і выяўляюць адначасова новую крыніцу музычнай актыўнасці.

Мне цяжка коратка расказаць аб тым, што давялося пачуць у гэтым творы. Ён працягваўся без перапынку 75 мінут. За гэты час выканаўцы (іх пяцёра) паспяваюць зрабіць мноства самых розных маніпуляцый з музычнымі інструментамі, з мноствам усялякіх прадметаў, электронных апаратаў, магнітафоннай плёнкі, транзістарамі, антэнамі, мікрафонамі. У дынаміках (яны размешчаны ў зале) увесь час гучаць запісаныя на магнітафонную стужку самыя разнастайныя і самыя дзіўныя гукі, на кульмінацыях слухачам даводзіцца ў літаральным сэнсе затыкаць вушы! А музыканты працуюць: надзімаюць гумавыя шары, трасуць бразготкамі, кідаюць з рук у рукі і на падлогу металічныя прадметы і драўляныя палачкі, дзьмуць у дзіцячую дудачку з гумавым шарыкам «Адыдзі — адыдзі». Трамбаніст праз трубку, далучаную да раструбка інструмента і апушчаную ў вядро з вадой, здабывае булькаючыя гукі. У якасці музычнага інструмента фігуруе ліст сталі, які трасе адзін з выканаўцаў. У ход ідуць званочкі, грэбень, металічныя трубачкі, дзіцячы цацачны прапелер, які круціцца на тасёмцы, крыкі музыкантаў; кракание трубы або трамбона, ігра смычком ад скрыпкі па драўляных палачках, насаджаных на круглую падстаўку, і ігра палачкай па струнах скрыпкі; ігра на гітары — па дэцы гладзяць, стукаюць, проста «слухаюць» інструмент (не здабываючы з яго гукаў)... 75 мінут ідзе гэта п'еса. Публіка, якая спачатку пасмейвалася, пачынае пакідаць залу...

Заключныя хвіліны... Іх усё-такі дачакаліся многія з прысутных на канцэрце: усё ж цікава, чым закончыцца. Пасярэдзіне сцэны стаіць невялікі транзістар з выцягнутай антэнай. Музыканты на кукішках размясціліся ля рампы. Яны складаюць кавалкі металічнай трубкі, потым запальваюць газавую гарэлку, паступова награваюць трубку па ўсёй яе даўжыні. Водзяць уздоўж яе мікрафонам, улаўліваючы хістанні хваляў ад нагрэтага металу. Паступова трубы астываюць, усе гукі сціхаюць. Паўза. Апладысменты тых, хто вытрымаў, застаўся, здолеў даслухаць да канца...

А раніцай мы выходзім на вуліцы Варшавы. Цёплы не па-асенняму дзень, сонца. На вуліцах многа народу, ажыўлены рух. Па вуліцы Новы Свят праязджае незвычайная працэсія: наперадзе — машына, з якой праз дынамік вядзецца агітацыя за масавасць фізкультуры, спорту. Услед за машынай едзе кавалькада старажытных экіпажаў, карэт. У іх сядзяць захутаныя ў футры, цёплыя пледы дамы ў суправаджэнні кавалераў. А ўслед за імі — вялікая група маладых веласіпедыстаў у спартыўных касцюмах.

Адзін з удзельнікаў нашай групы расказаў аб другім эпізодзе з жыцця Варшавы, які яму давялося ўбачыць. Нядзельнай раніцай на плошчы адбываўся агляд і парад войска. У час аб'езду камандуючага аркестр іграў паланезы. Гэта было вельмі маляўніча́е відовішча. Перад самым пачаткам парада аркестр сыграў папуры з маршавых мелодый, апошняй з іх была мелодыя «Песні аб Радзіме» Дунаеўскага...

У Варшаве ўдалося пабываць на выстаўцы сучаснага польскага жывапісу, скульптуры, графікі, шкла. Ці можна словамі перадаць змест гэтых работ польскіх мастакоў і скульптараў? Вельмі цяжка. Большасць з прадстаўленых твораў — узоры абстрактнага мастацтва, пазбаўленыя мастацкага вобраза, думак...

А вось яшчэ адна з варшаўскіх карцінак. Пасярэдзіне тратуара — кавалак цаглянай сцяны, перад ёй — кветкі і мемарыяльная дошка: тут быў дом, каля якога немцы ў гады акупацыі расстралялі некалькі дзесяткаў палякаў. Такіх помнікаў у Варшаве больш трохсот — на сценах адноўленых дамоў прымацаваны мемарыяльныя дошкі, на палічках стаяць вазоны з кветкамі, упрыгожаныя чырвонымі стужкамі, уначы тут жа гараць ліхтары. Зварушлівая памяць аб тых, каму не давялося дажыць да вызвалення...

Варшава працуе, адпачывае, спяшаецца некуды і спакойна гуляе ў цудоўных парках. А ў канцэртных залах працягваецца паказ праграм фестывалю «Варшаўская восень».

У адным з сімфанічных канцэртаў выступіў нідэрландскі аркестр радыё і тэлебачання пад кіраўніцтвам Анджэя Маркоўскага. Праграма вельмі разнастайная, і слухачам даводзіцца ўвесь час «перастройвацца» на ўспрыняцце зусім розных эмоцый, вобразаў, гучанняў.

Пасля чатырох эцюдаў для аркестра Ігара Стравінскага, яркай, дабротнай музыкі, гучаў твор сучаснага польскага кампазітара Анджэя Даброўскага «Амар» — музыка для аркестра № 2, авангардысцкага плана. Потым — «Лантана» («Далячыні») для аркестра венгра Георга Лігэці, зыбкая, расплывістая музыка, «зацягнутая» рамантычнай смугой. Слухачоў, як, магчыма, і музыкантаў ахоплівае адчуванне нейкага здранцвення. Тут ёсць настрой, прыгожыя гучанні, але гэта расплывістасць вобразаў захоўваецца да канца, паступова растаючы.

Вядомы галандскі кампазітар Тон дэ Леў прадставіў твор пад назвай «Наікі II» — для сапрана і аркестра (на тэксты з японскай паэзіі). Саліравала Джоан Керл, якая перад гэтым запомнілася слухачам у партыі Лулу ў оперы Альбана Берга. Цяпер мы здолелі яе ўбачыць у непасрэднай блізкасці, таму што яна спявала не толькі на сцэне. Чатыры музыканты з аркестра (выканаўцы на духавых інструментах) размясціліся ў розных канцах залы (двое перад сцэнай, двое — у розных баках праходу), спявачка ж хадзіла па зале, спынялася перад кожным музыкантам і спявала ў дуэце разам з імі...

У апошнія дні сімфанічныя канцэрты ішлі адзін за адным. Музыка здзіўляла, іншы раз палохала, часам радавала. Мноства незнаёмых гучанняў, дзіўных прыёмаў здабывання гукаў, якія патрабуюць ад музыкантаў велізарнага майстэрства...

У творы польскага кампазітара Яна Фотэка «Эпітасіс» (што можна перавесці як «унутранае напружанне») запомніўся гэты напружаны «музычны нерв», які даходзіў да сапраўднага «хаоса» ў аркестры, і заключныя гукі, калі ўсе музыканты нешта закрычалі.

У п'есе Энрыке Ракіча, кампазітара з Іспаніі, аркестр гучыць разам з магнітафонам. Дырыжор Паўль Хупертс (той жа нідэрландскі аркестр) націснуў кнопку вялікага гадзінніка, што стаяў перад ім на падстаўцы (гэтым быў пушчаны ў работу магнітафон), і пачалася музыка.

У адным з сімфанічных канцэртаў выступіла славутая штадскапэла з Дрэздэна пад кіраўніцтвам Зігфрыда Курца. Музыканты выканалі сімфонію Тадэвуша Баірда, канцэрт для фартэпіяна з аркестрам Райнера Кунада (саліст Гюнтэр Каотц), сюіту з балета Ігара Стравінскага «Жар-птушка». Слухачы добра прынялі гэты канцэрт. А ўжо праграма наступнага канцэрта была прынята больш стрымана. Іграў сімфанічны аркестр Сілезскай дзяржаўнай філармоніі пад кіраўніцтвам Караля Стрыі. Калі гучала п'еса Вінко Глабакара «Дзіскур 3» (яе выканаў саліст-габаіст Хейнц Халігер з магнітафонам), слухачы іншы раз гучна смяяліся (на сімфанічным канцэрце ў зале філармоніі гэта, відаць, не частая з'ява) — да таго дзіўна, недарэчна гучаў габой: ён трашчаў, стагнаў, плакаў, пішчаў, рыкаў, свістаў. Іншы раз здавалася, што вые сабака, недзе кукарэкае певень. Тэхніка музыканта — фантастычная. Мы не ўяўлялі, што такі знаёмы нам габой, пяшчотны па гучанні інструмент, можа мець такую разнастайнасць тэмбраў. І ўсё гэта гучала разам з дынамікамі, з якіх у залу ішлі хвалі гукаў: і той жа габой, і балтоўка, і крыкі, і галашэнні...

Спявак Анджэй Хёльскі праспяваў з аркестрам кантату Вітольда Шалонека, і было дзіўна, як спявак і аркестр здолелі спалучацца ў гэтым патоку атанальнай музыкі.

І ўслед за гэтым — п'еса для аркестра, хору і сапрана Войцэха Кілара — ясная, чыстая музыка, святочная і меладычная.

У адным з канцэртаў публіка не дала дайграць да канца твор. Аркестрам Сілезскай дзяржаўнай філармоніі дырыжыраваў Жанп'ера Таверна, вопытны італьянскі музыкант, які не раз выступаў з буйнейшымі аркестрамі многіх еўрапейскіх краін. Выконвалася п'еса Сальваторэ Скіарына «Калыханка». У музыцы нічога не было ад калыханкі. Адна нервовая мелодыка-рытмічная фігура паўтаралася мноства разоў, так што слухачы ўрэшце не вытрымалі і сталі пляскаць у далоні. Аркестр працягваў іграць, публіка працягвала пляскаць у далоні. Урэшце гэта аднаборства закончылася перамогай залы: дырыжор спыніў аркестр, павярнуўся да залы, усміхнуўся, развёў рукамі — што, маўляў, зробіш — і пайшоў са сцэны.

Алена РАКАВА

Заканчэнне. Пачатак у мінулым нумары.

Апошні сімфанічны канцэрт быў прысвечаны творчасці Алўе Месіна, выдатнага французскага кампазітара. Вось калі, напэўна, музыканты Нацыянальнай філармоніі, якімі кіраваў Анджэй Маркоўскі, атрымалі асалоду, а разам з імі і слухачы. «Узнясенне» — чатыры сімфанічныя роздумы: «Фарбы нябеснага горада»; тры маленькія ютрані аб сутнасці бога — гэтыя творы пацвердзілі талент французскага музыканта, ясны і светлы...

І яшчэ аб адным канцэрце хачу расказаць. На гэты раз давялося яго не так слухаць, як глядзець. Як гэта было?

У зале кансерваторыі ішоў камерны канцэрт. П'еса Ота Цукана называецца «Інкубацыя, харэаграфія і палемічная арыя». Ота Цукан — піяніст і кампазітар, у яго фартэпіянным рэпертуары — усе творы Арнольда Шонберга (у канцэрце ён сыграў тры опусы фартэпіянных п'ес нямецкага кампазітара). Зараз ён выступаў і як аўтар-творца.

...Чатыры музыканты, чатыры інструменты — фартэпіяна, вібрафон, валторна, кантрабас. Музыканты не спяшаюцца пачынаць. Спачатку, сказаўшы нешта незразумелае, пачынаюць пантаміму з надзяваннем на галовы кацялкоў, з перадачай з рук у рукі парасона. Потым разыходзяцца на месцах — і спрабуюць іграць: мяняюцца інструментамі, асобнымі іх дэталямі. Кантрабасіст іграе валторнай па струнах кантрабаса (!), нехта «іграе» смычком ад кантрабаса на палачцы ад вібрафона. Гэтай жа палачкай кантрабасіст іграе і б'е па струнах свайго інструмента. Потым усе перакладваюць з рук у рукі палачкі, смычок, валторну, б'юць адзін аднаго па плячах, падскокваюць. Нешта гавораць нараспеў, сабраўшыся разам. Разбягаюцца да інструментаў, і зноў бягом мяняюцца месцамі. Аўтар дырыжыруе, астатнія нешта спяваюць, б'юць сябе па губах і шчоках, гудуць і г. д.

Вельмі смешна. Зала літаральна памірае ад смеху. А выканаўцы гартаюць нотныя парты, перапоўненыя сур'ёзнай увагай да той справы, якой заняты. Нарэшце аўтар пакідае сцэну, чуваць, як ён нешта спявае за кулісамі. Астатнія іграюць на сваіх інструментах. Яркі промень выхоплівае з цемры струны кантрабаса і руку са смычком; да яе далучаюцца яшчэ дзве рукі са смычкамі — усе трое іграюць заключны акорд. Поўная цемра, паўза... Усё! Запальваецца святло, зала бурна выказвае сваё «захапленне»...

Так, падобныя канцэрты не хутка нам давядзецца паслухаць і паглядзець. Разуменне «сучасная музыка» знаходзіць тут вельмі своеасаблівае выражэнне...

Фестываль закончаны. На два дні наша група выязджае ў Кракаў. Мы ходзім па гэтым цудоўным горадзе-музеі, у якім захаваліся архітэктурныя помнікі яшчэ XII стагоддзя.

Старажытныя касцёлы, крэпасць «Барбакан» і вакол яе рэшткі абарончых сцен (XIV ст.), музей Кракаўскага універсітэта (XIV ст.), каралеўскі палац Вавель і побач з ім — славуты кафедральны сабор, дзе пахаваны польскія каралі і выдатныя дзеячы культуры Польшчы — Адам Міцкевіч, Юліус Славацкі.

Экскурсія ў Вялічку — так называюцца саляныя копі недалёка ад Кракава. Шахце — 1000 гадоў. Тут размешчаны вельмі унікальны музей, дзе залы, скульптуры, люстры, лесвіцы, помнікі зроблены з солі. На глыбіні 125 метраў знаходзіцца спартыўная зала, дзе ў дрэннае надвор'е трэніруюцца валейбалісты, тэнісісты, баскетбалісты. А на глыбіні 215 метраў размешчаны санаторый для хворых астмай... Падарожжа па саляным музеі працягваецца дзве гадзіны. Хуткасны ліфт за 40 секунд падымае нас на паверхню. Вяртаемся ў Кракаў, намагаючыся запомніць усё...

...Варшава. Напярэдадні ад'езду выпрашаем «сустрэцца» са славутай варшаўскай «Сірэнкай». Па вуліцы Тамка спускаемся да Віслы. Русалка стаіць тут на пастаменце з 1938 года. У гады вайны яна ўцалела; некалькі месяцаў фронт стаяў на берагах Віслы, але польскія салдаты не далі фашыстам узарваць скульптуру. У руках Сірэнкі меч і шчыт, яна горда стаіць над ракой, ля яе ног струменіць мноства тонкіх вадзяных струменяў-фантанчыкаў...

Надоўга запомніцца «Варшаўская восень», канцэрты, тэатр, музыка... Запомняцца цудоўныя вуліцы, будынкі, палацы, паркі Варшавы і Кракава, запомняцца людзі — працаўнікі новай Польшчы, якія любяць мастацтва, умеюць працаваць, адпачываць, свята шануюць памяць аб героях, шануюць сваю далёкую гісторыю.

— Я цябе ўчора паўтары гадзіны прачакаў пад ветрам!..

Фотажарт Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

ЗДЫМАЕ АМАТАРСКАЯ КІНАСТУДЫЯ

Аматарская кінастудыя на Баранавіцкім баваўняным камбінаце імя Ленінскага камсамола Беларусі створана ў ліпені гэтага года. Але яна ўжо зрабіла ўпэўненыя крокі. Фільм «Дружына дзейнічае» выклікаў станоўчую ацэнку гледачоў. Ён дэманстраваўся ў залах камбіната, у гарадскім доме культуры, на абласным аглядзе аматарскіх фільмаў, дзе заняў прызавое месца.

На суд гледача была прадстаўлена і новая каляровая кінастужка аб летнім адпачынку дзяцей тэкстыльшчыкаў. Завершана таксама работа над фільмам аб святочнай дэманстрацыі тэкстыльшчыкаў 7 лістапада 1971 года.

Нядаўна прэзідыум Брэсцкага абласнога савета прафсаюзаў прыняў пастанову, у якой адзначаецца вялікая работа, што праводзіцца аматарскай кінастудыяй баваўнянага камбіната.

Ул. МАКАРЭВІЧ.

Па той бок

«ДАРАДЧЫЦА» З АРАБЕЛАШТРАСЭ, 18

Спачатку яна была варажбіткай, прадказвала лёс нашай дзяржаве, малявала будучае савецкіх людзей чорнымі, як смала, фарбамі. Але з яе прароцтваў нічога не выйшла. Давялося памяняць маску і стаць «дарадчыцай».

Праўда, кансультаваць савецкіх людзей па розных пытаннях дабрадзейка — мюнхенская «Свабода» (а мы якраз яе і маем на ўвазе) — пачала не ад самага пачатку свайго існавання. Перад гэтым здарылася адна падзея...

Аднойчы ў Мюнхене адбылася нарада супрацоўнікаў «свабоднай» радыёстанцыі. Акрамя кіруючых работнікаў і спецыялістаў або, як іх там называюць, «экспертаў» па Украіне, Беларусі і іншых савецкіх рэспубліках, прысутнічала некалькі амерыканцаў, якія прадстаўляюць Цэнтральнае разведвальнае ўпраўленне.

— Панове,— сказаў адзін з іх. — Мы патрабуем больш дасканалых перадач. Не саромцеся ў выбары сродкаў. Галоўнае—давер слухача, і каб усё, пра што вы гаворыце, было падобна на праўду...

Вось тады і прыдумалі рубрыку «Юрыдычныя кансультацыі»...

— О, пра гэта варта падумаць!— сказаў амерыканец. — Спадзяюся, шэф будзе задаволены. О'кэй!

А праз некалькі дзён прыйшла і згода шэфа. І тут, як гавораць, і пайшло, і паехала...

Стала традыцыяй у савецкіх людзей перад святамі, значнымі падзеямі ў грамадскім і палітычным жыцці краіны браць новыя, павышаныя абавязацельствы ў прамысловасці, будаўніцтве, у сельскай гаспадарцы, на транспарце. А «дарадчыкі» з Мюнхена ўжо тут: «Можа, і нядрэнна тое, што вы робіце, але было б куды лепш, калі б заводы і фабрыкі былі перададзены ва ўласнае карыстанне асобным грамадзянам... Да таго ж, можна было б і зямлю зрабіць уласнай маёмасцю, як у іншых высокаразвітых краінах».

Пры гэтым, зразумела, «Свабода» не выступае адкрыта за рэстаўрацыю капіталізму. Не, крый божа! Яна толькі за «дэмакратызацыю» і «лібералізацыю» існуючага савецкага ладу...

Праўда, не заклікаючы савецкіх людзей адкрыта вяртацца да капіталізму, «дарадчыкі» з Мюнхена час ад часу пачынаюць размову аб нейкай «неканстытуцыйнасці» існуючай у нашай краіне ўлады. Вось, маўляў, не ўсё так, як хацелася б «дэмакратам», запісана ў Савецкай Канстытуцыі.

Калі з'яўляецца чарговае паведамленне Цэнтральнага статыстычнага ўпраўлення пра выкананне саюзнага ці рэспубліканскага плана развіцця народнай гаспадаркі, «Свабода» і тут са сваімі «заўвагамі» і «парадамі». «Гэтыя лічбы, можа, і не зусім дрэнныя, — шэпчуць дарадчыкі з Мюнхена,— але тое і тое можна было б зрабіць на дзесятак-другі гадоў раней». І ўсё гэта робіцца «дарадчыкамі» са «Свабоды» так, як быццам яны і не ведаюць, колькі пакут і гора прынесла савецкім людзям апошняя вайна.

«Свабода» любіць станавіцца ў позу і «абараняць» беларускіх пісьменнікаў, якіх нібыта ледзь не «знішчаюць» літаратурныя крытыкі. Але вось дзіва: «пацярпеўшыя», у іх ліку А. Кудравец, А. Савіцкі, П. Макаль і іншыя, спакойна працуюць над новымі творамі. А ў той жа час супрацоўнікі «Свабоды» ліхаманкава перабіраюць спісы беларускіх літаратараў, шукаюць, каго б ім яшчэ «абараніць» ад крытыкі. Панам станкевічам, юрасавым, цвіркам і да іх падобным вельмі хацелася б перaканаць сваіх слухачоў у тым, што ў Савецкім Саюзе што ні чалавек, то звер у адносінах да іншых людзей. А пра тое, што нашы літаратурныя крытыкі гэта — перш за ўсё людзі, якія шчыра жадаюць дапамагчы пісьменнікам у іх творчай працы,—пра гэта паны з Мюнхена лічаць за лепшае маўчаць, бо гэта ім зусім не па душы.

«Дарадчыкам» з Мюнхена не цярпіцца сунуць нос і ў справы беларускай кінастудыі. Іх літаральна выводзіць з сябе супрацоўніцтва нашых кінематаграфістаў з работнікамі кіно іншых савецкіх рэспублік у стварэнні асобных карцін. «Ці ж такое можна дапускаць?!» — крычаць яны. «Так, можна»,—скажа кожны сумленны чалавек. І не толькі можна, але і вельмі карысна для самой справы. І гэта тычыцца не толькі кіно, тэатра і ўсіх галін мастацтва і літаратуры. У цесным і з кожным годам мацнеючым супрацоўніцтве паміж сабой і з працоўнымі іншых краін савецкія народы бачаць залог усіх нашых поспехаў. І гэта добра разумеюць паны з Мюнхена. Менавіта таму яны са скуры вылузваюцца, каб навесці цень на ясны дзень і дагадзіць сваім гаспадарам з-за акіяна.

Паслухайце толькі, як яны «растлумачваюць» злачынствы фашысцкіх акупантаў на беларускай зямлі, іх крывавую расправу над беларускім народам і яго інтэлігенцыяй. Былы барысаўскі бургамістр Станкевіч і іншыя «спецыялісты» па Беларусі нават «філасофскую» базу пад гэта падвялі. Маўляў, уся справа ў тым, што партызанскае змаганне не вынік патрыятызму савецкіх людзей, што гэта нібыта нейкая акцыя, навязаная беларускаму народу зверху Камуністычнай партыяй, а «пакрыўджаныя» акупанты былі вымушаны бараніцца, прымаць рэпрэсіўныя меры супраць мясцовага насельніцтва. І ні слова пра масавыя забойствы мірных жыхароў — жанчын, дзяцей і старых, пра бясконцыя здзекі па прычыне ці без прычыны. Проста па капрызе таго ці іншага з прадстаўнікоў «вышэйшай» арыйскай расы. І не дзіва, што «дарадчыкі» з Мюнхена гэтага не прыгадваюць, бо многія з іх у час мінулай вайны былі ў ліку верных паслугачоў тых жа самых гітлераўцаў, «пакрыўджаных» на акупаванай імі беларускай зямлі.

Дзіўная рэч — мюнхенскія «дарадчыкі», якія на словах нібы клапоцяцца пра сваю так званую «аб'ектыўнасць» у падачы інфармацыі, на самай справе чамусьці заўсёды гавораць толькі пра недахопы ў жыцці савецкіх людзей, усё малююць толькі чорнай фарбай.

І ні разу мюнхенскія «кансультанты» не заікнуліся пра поспехі Савецкай краіны, у прыватнасці, пра дасягненні Беларусі. Здараецца, праўда, што праз зубы якога-небудзь «спецыяліста» «Свабоды» і вырвецца фраза-другая пра тое, што Беларусь, маўляў, цяпер па ўсім свеце вядома, што яна вывозіць сваю прамысловую прадукцыю ў многія іншыя краіны. Але пасля такога «аб'ектыўнага» прызнання, як правіла, зноў пачынаецца лівень хлусні і паклёпу на наша жыццё.

Затое з якім імпэтам «Свабода» расхвальвае амерыканскую «вызваленчую» місію ў В'етнаме! Пры гэтым яна чамусьці «забывае» гаварыць пра шматлікія Сонгмі, пра канцлагеры, напалм, атрутныя рэчывы і планы ўжывання ў Індакітаі ядзернай зброі.

«Свабода» з ахвотай апраўдвае злачынствы ізраільскіх ваяк. Пры гэтым яна «не заўважае» створаных на захопленых Ізраілем арабскіх землях шматлікіх канцлагераў для мірнага насельніцтва.

Вось яшчэ адзін прыклад. Усіх сумленных людзей зямлі хвалюе лёс бясстрашнай амерыканскай патрыёткі Анджэлы Дэвіс, якая па сфабрыкаванай «справе» вось ужо шмат месяцаў нявінна сядзіць у амерыканскай турме. «Свабода», успомніўшы аднойчы пра Анджэлу Дэвіс, прыраўняла яе да... верхавода шайкі амерыканскіх бандытаў Чарльза Мэнсана.

«Дабрадзеі» з Мюнхена не заклікаюць савецкіх людзей непасрэдна пераймаць «амерыканскі лад жыцця». Да апошняга часу ім было і не зусім зручна гэта рабіць, бо амаль у кожнай перадачы яны так ці інакш намагаліся падкрэсліць сваю «незалежнасць». І кожны раз, абнаўляючы пачатак ці канец гэтай казкі, яны гаварылі, быццам «Свабода» была і застаецца свабодным голасам, не залежным ад якога б там ні было ўрада.

Але вось прыйшла пара, калі гаварыць пра сваю «незалежнасць» ад амерыканскага ўрада «Свабодзе», як і другой такой жа «дарадчыцы» з Мюнхена — так званай «Свабоднай Еўропе», стала немагчыма. І здарылася гэта ў сярэдзіне 1971 года, пасля таго, як амерыканскія сенатары дамагліся, каб фінансаванне ўсёй дзейнасці радыёстанцый «Свабода» і «Свабодная Еўропа» працягвалася не праз нейкія патаемныя каналы Цэнтральнага разведвальнага ўпраўлення ЗША, як гэта было на працягу амаль 20 год, а адкрыта, праз дзяржаўны амерыканскі бюджэт (36 мільёнаў долараў на дзве станцыі на 1971—72 бюджэтны год).

Пра ўсё гэта радыёстанцыя «Свабода» — гэтая амерыканская ваўчыха ў «незалежнай» авечай скуры — маўчыць, як быццам у рот вады набрала. Маўчыць... і працягвае падаваць савецкім людзям «незалежныя» парады. Цікава ўсё ж было б цяпер пачуць, пра якую «незалежнасць» будзе чарговая казка «дарадчыцы» з Арабелаштрасэ, 18, што ў Мюнхене?

А. ГРЫЦАНАЎ.

НЯЎРОКАМ КАЖУЧЫ

Узялі мы ў рукі адну цікавую кніжачку з нязвыклай назваю «Няўрокам кажучы» і адразу заўсміхаліся. Кніжачка, аказваецца, не простая, а з добрай смяшынкай! Зычліва і весела абышлі беларускі Парнас мастак Міхась Лісоўскі і паэт Рыгор Барадулін. Ёсць на што глянуць, ёсць што прачытаць. Але ж гэты твор дасціпнасці пакуль што не з'явіўся на кніжных паліцах, ён — у выдавецтве. Ды і калі з'явіцца, то не кожны чытач натрапіць на яе — тыраж кніжкі смяхотна маленькі.

Максім ТАНК

З крыніцы славы п'ю даўно,
А дна дагэтуль не відно!

Андрэй МАКАЁНАК

Заўважан Музай я з пялёнак:
«Далёка пойдзе Макаёнак!»
Пакуль глядач «на ўра» прымае,
Дарога ў класіку прамая.

Яўген КРАСОЎСКІ

Эксперыменты... Эксперыменты...
Аглушаць (веру!)
Апладысменты.

Сяргей ГРАХОЎСКІ

Маленства босага ўспаміны,
Як многа вы далі задум.
Мне любы кажушок айчынны,
Новабудоўляў гул і тлум.

Анатоль АСТРЭЙКА

Да гэтых дзён здаецца мне —
Я ў партызанскім будане.

Пятрусь МАКАЛЬ

Арбіта у мяне свая,
Штодзень кручуся ўпарта я
Вакол сваёй персонкі,
А часам — каля жонкі.

Леанід ПРОКША

САМАДЗЕЙНАСЦЬ У ЛІФЦЕ

ПРЫЕХАЎ я неяк у Вільню на свята літоўскіх пісьменнікаў. Да гасцініцы «Дзінтарас» з вакзала рукой падаць. Перайсці шырокую плошчу, сквер. Толькі хацеў спытаць адміністратара наконт месца, як:

— Вы з Мінска? — не даў мне адкрыць рот прыемнага выгляду таўсцяк.

Я кіўнуў.

— Вельмі добра. Я павінен быў вас сустракаць на вакзале, але падумаў: адкуль я магу ведаць, што вы — гэта вы? Рашыў чакаць тут.

— І я не мог бы здагадацца, што вы — гэта вы, — адказваю.

Мы пазнаёміліся.

Ёзас Хлівінскас узяў у адміністратара дазвол на пакой, і мы накіраваліся да ліфта.

— Якраз паспеем. Пачатак у адзінаццаць. Уладкуемся ў нумары і паедзем.

У ліфце былі ўжо дзве жанчыны. Ёзас пазнаёміў мяне з імі: Валянціна Дзмітрыева і Бэла Залеская. Маскоўскія літаратары.

— Вельмі прыемна...

Ёзас націснуў кнопку, механічна зачыніліся дзверы ліфта, і мы пачалі падымацца ўгару. На трэцім паверсе ліфт затрымаўся, але дзверы толькі крышачку прачыніліся — як нос прасунуць. І стоп. Ціснем адну кнопку, другую — ліфт ні туды, ні сюды.

— Эй, там, людзі! — крычыць праз шчыліну Ёзас. — Паклічце адміністрацыю.

У шчыліне з таго боку — нос і пара вачэй:

— Што здарылася?

— Сапсаваўся ліфт.

— Трэба націснуць...

— Ціснуў ужо на ўсе кнопкі.

— А-а...

— Калі ласка, паведаміце адміністратару.

— Добра. Пачакайце, я зараз.

— Не бойцеся, мы нікуды не ўцячэм.

Чакаем. Масквічкі з раніцы паспелі пабываць на базары, купілі радыскі, яблыкаў.

— Калі ласка, — частуюць яны нас.

— Невядома, колькі мы будзем вісець, можа варта эканоміць правізію, — кажу жанчынам.

У шчыліне — новы нос і вочы.

— Што вы тут робіце?

— Ды вось радыску ядзім, а солі няма. Можа падкінеце?

— Добра, — усур'ёз адказвае чалавек. — Адну хвіліначку. Вы пачакайце.

Людзям здаецца, што мы можам некуды знікнуць. Чакаем — што зробіш.

У шчыліне зноў нос і вочы:

— Шукаюць электраманцёра. Давядзецца вам пачакаць, — просіць прабачэння адміністратар.

Чакаем. Пазіраем на гадзіннікі. Урачыстасць ужо вось-вось пачнецца.

У шчыліне — нос і вочы.

— Электраманцёра не знайшлі. Шукаюць шафёра.

— А чаму шафёра?

— Павінен паехаць па электраманцёра.

Вісім. Чакаем. З'елі радыску, падналеглі на яблыкі. На пляцоўцы ідзе пра нас гаворка.

— Хто там? Літаратары? Так ім і трэба. Хай пасядзяць, папакутуюць, няхай больш пішуць на сучасныя тэмы...

— Тут і так горача, а яны ўзяліся нас крытыкаваць, — нервова ўспрымае крытыку Ёзас.

Вентыляцыя ў цесным ліфце слабая. Зверху лямпа грэе, як афрыканскае сонца.

— Можа б распрануцца?

— Пінжакі скінуць дазваляем, — кажуць жанчыны.

— І то добра.

А на пляцоўцы:

— У мінулую суботу чалавек павіс на чацвёртым паверсе. Выйшаў толькі ў панядзелак, бо — манцёр быў выхадны. Тады дзверы не адчыніліся нават на шчыліну. Не было як падаць небараку хоць нешта з'есці.

— Нічога сабе перспектыўка, — перасмыквае плячыма Ёзас.

А на пляцоўцы:

— Ім весялей, іх чацвёра, якраз да пары!

І, кінуўшы нам праз шчыліну іранічнае: — Жадаем весела правесці час! — знікаюць.

Гэта нам падказала цікавую думку.

— А што, калі заняцца самадзейнасцю? — сказаў Ёзас. — Я некалі нядрэнна танцаваў.

І ён пачаў падскокваць і прытупваць, а мы ў такт яму пляскалі ў далоні.

Ліфт закалыхаўся, затросся: як-ніяк у Ёзаса каля сотні кілаграмаў. І... дзверы адчыніліся.

Гадзіна праляцела непрыкметна. Нават шкада было пакідаць такую вясёлую кампанію.

З ПОЛЬСКАГА ГУМАРУ

НЕПАТРЭБНЫ ВЫДАТАК

Хлопчык падносіць бацьку навагодні падарунак. Бацька гаворыць:

— Сынок, найлепшым падарункам для мяне былі б твае добрыя адзнакі.

— Шкада, тата, што ты не сказаў гэта раней. Я не выдаткаваў бы дарэмна грошы.

ПАЛАВІНА

— Як ты правёў навагоднія святы?
— Палавіну — у гарах.
— А другую палавіну?
— У гіпсе.

НЕПАКОЙ

Ясь прыйшоў да псіхіятра.

— Пан доктар, я хачу сказаць не пра сябе. Мяне вельмі непакоіць тата, які пачаў выдаваць сябе за Дзеда Мароза.

ДЫЭТА

Размаўляюць два знаёмыя.

— Уяўляеш, якраз перад святамі мне ўрач парэкамендаваў безалкагольную дыэту.

— Ну, і як? Стала менш кілаграмаў?

— Не, сяброў.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 08034.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарэва, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.